

RUCAXI Niuqui 'Aixüa Manuyüne Que Mütiu'üxasitacai

Teuquiru que mütiutavaüritüa

¹ Yümüiretü meniuyuvaüriya memüteti'utüanicü naime hepaüsita tasata que mütiuyü. ² Müme sutüapai memunenierixü, tupirisixi memacü niuqui 'aixüa manuyüne metecuxatatü, müme metateniyetuiriene mücü niuqui. ³ Neta nai que mütiuyü matüaripai hicüque heiseriemecü netinicuvaunecaitüni. 'Ayumieme nemarkareuyehüviritü, Teuquiru 'acu, nepünevaüriya xexuime naime nemarkaraca'utüirienicü ⁴ yapemütimaicacü 'icü niuqui pemu'eni hepaüsita que mütise'i.

Que mütiutahüavarie, Vani 'ariqueque que mütinuivaquecai

⁵ Mericüsü quepaucua Herurexi müti'aitametücai Cureya cuieyarisie, mara'acame 'aniuyeicacaitüni Huriyusixi teüteriyari vamara'acate xevitü hücütütü, Sacariya titevatü, 'Aviyaxi teüterimama metenitetevacaitüni mara'acate vahamatü müti'uximayacai. Yü'üya canexeiyacaitüni 'Erisaveti titevacame, mara'acame nu'ayatüme. ⁶ Yü'üitatü heiseriemecü yameteniyuriecaitüni Cacaüyari hüxie. Yametenichahucaitüni Ti'aitame que müti'aitacai naime, vahesie carahüivacacu. ⁷ Nunusi

mepücahexeyacai 'Erisaveti mücayüvecaicü.
Mecani'uquiravesixitücaitüniri.

⁸ Mericüsü Sacariya mara'acametütü
tini'uximayacaitüni Cacaüyari hüxie quepaucua
'Aviyaxi teüterimama vahesie mütiunaquixü.

⁹ Mara'acate que mütivayeyaritücai, hesiena
tiniunaque heiva Ti'aitame tuquitana
meutahanicü, müticüsinaianicü. ¹⁰ Quepaucua
maye'a mütitacüsinaiyacü, yunaitü teüteri
tacua meniyuneneviecaitüni. ¹¹ Hicü

nixeyia niuqui tuayame Ti'aitamesüa mieme
mana 'utiveme müracüsinaiyasie serieta.

¹² Sacariya 'ixeyatü niuyütüarieni yu'iyarisie,
niutimani. ¹³ Hicü niuqui tuayame müpaü

tinitahüave, Pepücaheumaca, Sacariya 'acu.
'A'ivaurica pü'enierie. 'A'üya 'Erisaveti xenive
canitinuivitüamücü. Vani petiniterüvamücü.

Peni'atemaviecamücü vaüca,
'A'iyari cuini mieme ninaqui'acamücü

¹⁴ Yümüiretü mecaniyutemamaviecacuni
Quepaucua mütinuiva.

¹⁵ Canimarivemücü Cacaüyari hüxie.

Caxie vinuyari,
Xeime vinuta pücaye'eni.

'Iyari Mütiyupata
Caniviyamücü püta tinuivayu.

¹⁶ 'Ixaherisixi teüteriyari yumüireme

Ta'aurie canivaraxüriemücü,
Ti'aitame memayexeyanicü

Yucacaüyaritüme.

¹⁷ Canenuchaitüiyamücü Ti'aitame

'Eriyaxipaü tiuca'iyaritü,

Türücariyaya hexeyatü.

Va'uquiyarima ta'aurie nivaraxüriemücü,
 Yütüriyama memüvara'erivanicü,
 Müme yuri memücate'erie
 Ta'aurie nivaraxüriemücü,
 Müme heiseriemecü yamemütecahu vahepaü
 memüteyücühüavenicü.

Nivacuha'aritäamücü teüteri,
 Ti'aitame memücueviecacü.

¹⁸ Hicü Sacariya müpaü tinicühüaveni niuqui tu-
 ayame, Que 'aneme 'inüariyarcü yanepütimaica.
 Necani'uquirasitüni, ne'üyata tucarieya ranutitüa.

¹⁹ Hicü niuqui tuayame müpaü tinicühüaveni, Ne
 Cüravieri necanihücütüni. Cacaüyari huxie neni-
 uveni. Yanemümatitahüavecü necaneyenü'arieni,
 nematitaxatüanicü 'icü niuqui 'aixüa manuyüne.

²⁰ Hicü camü, cayuvatü pepütiyerüni, pecaniu-
 vetü pecanayeimücü mexi ca'aye'aveni, 'ecü yuri
 pemücatiuta'ericü neniuquisie. Peru neniuqui
 canaye'amücü quepaucua tucari maye'ani.

²¹ Mericüsü teüteri menicueviecaitüni Sacariya.
 Meni'iyarixiecaitüni 'emüreutevicaicü tuquita.

²² Hicü vayeyaca niyutatexieni varahüavetü.
 Müme yametenetimani quename tixaütü tiuxei
 tuquita. 'Iya yumamacü nivacu'inüaritüvacaitüni.
 'Aniucateitüni caniuvetü.

²³ Hicü heutiparecu 'uximayasicaya, yuquie
 caneyani. ²⁴ Hicü 'ana 'üyaya 'ayehucatü nayani
 'Erisaveti. Niyu'avietacaitüni 'auxüme meseri
 müpaü 'utaitü, ²⁵ Camü, 'ipaü tiniuyurieni
 Ti'aitame, yuvaüriyatü 'aixüa münesiyurienicü,
 teüteri memücanesinanaimacacü.

*Mariya que mütiutahüavarie, Qesusi 'ariqueque
 que mütitinuivaquecai*

²⁶ Mericüsü 'ataxevirieca meserisie Cacaüyari nitanü'ani yuniuqui tuayame Cüravieri, Carereya cuieyarisie quiecarisie Nasareti müracutevasie.

²⁷ 'Üimari mücaxuriquicaisüa nitanü'ani Mariya mütitevacaisüa. Nitiviquiximecaitüni, 'uqui Cuse titevatü nitivitüni quecaitüni. Cuse Raviri caninunuiyariyatücaitüni. ²⁸ Hicü Mariyasüa heutahaca niuqui tuayame, müpaü niutayüni, 'Aixüa 'acu. Ti'aitame 'aixüa catiniuca'iyarini 'ahesie mieme, 'ahamatü puyeica. ²⁹ Mücü yu'iyarisie niuyuitüarieni, yatinicu'erivacaitüni titayari müpaü mütivaüritüa.

³⁰ Niuqui tuayame müpaü tinitahüave, Pepücaheumaca, Mariya 'acu. Cacaüyari 'aixüa pütüuca'iyari 'ahesie mieme. ³¹ Hicüri pe'ayehucatü pecanayeimücü, pecanitinivemücü. Qesusi pecatiniterüvamücü.

³² Canimarivemücü,
Que mü'ane taheima macave nu'aya canimariva-
camücü.

Ravirisie caniyeyeimücü,
Ti'aitame Cacaüyaritütü canipitüamücü
Raviri 'uvenieyasie mayerünicü
Que müti'aitacai 'iya.

³³ 'Ixaherisixi teüteriyari
Catinivata'aitüamücü yuheyemecü.
Que müti'aita
Pücatipare hasuacu.

³⁴ Hicü Mariya müpaü tinitahüave niuqui tu-
ayame, Mericüte, quepaütütü 'ipaü pütüyüni. 'Uqui
nepücamate. ³⁵ Niuqui tuayame müpaü tini-
tahüave,
'Iyari Mütiyupata 'ahesie caninuamücü.
Que mü'ane taheima macave

Yutürücariyacü camani'etüriviyamücü.
 'Ayumieme nunusi mütinuiva canipasiemücü
 Cacaüyarisie mieme,
 Müpaü catinimarivacamücü
 Cacaüyari nu'ayatütü.

³⁶ Camü, 'a'iva yateva 'Erisaveti 'ayehucatü
 nayani 'ucarasitütü. 'Ataxeime meseri niyurieca
 'iya caniveveme memüxatacai. ³⁷ Cacaüyari
 pücajutatexieni, naimecü püyüveni püta. ³⁸ Mariya
 müpaü tinitahüave, Mericüte, ne Ti'aitame
 necatini'uximayatameyatüni. Que pemaine
 yaquetiuyüni. Hicü niuqui tuayame caneyani.

Mariya que mürecu'ivataxü 'Erisavetisüa

³⁹ Hicüsüari yucaha'aritüaca caneyani
 Mariya. Yumexütüatü quiecarisie neta'ani hürü
 mananiere Cureya cuieyarisie. ⁴⁰ Sacariya quita
 heutahaca, nitavaüritüani 'Erisaveti. ⁴¹ Mericüsü
 'Erisaveti quepaucua mi'eni Mariya 'ivaüritüacacu,
 nunusi neucuyuaxüani huriepana. Hicü 'Iyari
 Mütiyupata niviya 'Erisaveti. ⁴² Müpaü niutayüni
 carima, Vaüca 'aixüa pepu'itüarie, hipatü 'ucari
 temüca'itüariepaü. 'Aixüa cani'itüariemücü que
 mü'ane pemütinuivitüani. ⁴³ Nehesie que tinaque
 neti'aitüvame varusieya munesi'ivatamiecü.
⁴⁴ Camü, 'avaürisica ne'u'eniecu, nunusi
 yutemavietü neucuyuaxüani nehuriepa. ⁴⁵ 'Aixüa
 pecani'itüariemücü yuri pemütiuta'ericü quename
 'aye'ani naitü que pemütiutahüavarie, Ti'aitame
 que mümaretahüavixü.

⁴⁶ Hicü Mariya müpaü niutayüni,
 Ne'iyari müpaü paine, Ti'aitame canitürücaüyeni.

⁴⁷ Ne'iyari niyutemavieca nehe'erivatü

Cacaüyari münesi'utavicueisitüacü.

⁴⁸ Caneniuxeiya ti'uximayatame que nemütihücü
hesiena mieme,
Sepa tixaü nemücatihücü.

Camü, 'uxa'a varie yunaitü nuivarite

'Aixüa ne'itüaricame mecaneni'eriecacuni.

⁴⁹ Que mü'ane mütürücaüye

Marivemecü caneniuyurieni.

Mücü Pasiecame canixasivani.

⁵⁰ Canivanenimayaca yunaime
memüteheiyehüvirie,

Vanivemata nivanenimayaca.

⁵¹ Yücümana que mütiyuriene

Canimasiücünü que mütitürücaüye.

Nivareutaveiyaxüani müme memüteyucatave'erie

Yu'iyarisie que memütecu'eriva,

⁵² Cuipea te'aitamete nivarunavairieni

Tita memüte'aíta,

Müme tixaü memücatehüme püta

Nivaruhüritüani vaüca.

⁵³ Memeuhacacuicuai nivarutihüniya 'aixüa
mü'anecü.

Memeuca'ucai nivareutanü'axüani mema-
maveme.

⁵⁴⁻⁵⁵ Nisütüani tasiparevietü 'Ixaherisixi teüteriyari

Hesüana mieme temüte'uximayatamete,

He'erivatü que mütivarutahüavixü ta'uquiyarima.

Caninenimayaca 'Apurahami yuheyemecü,

Cataninenimayaca tame hesiena temüyecü.

⁵⁶ Mericüsü Mariya 'Erisavetisüa niucateitüni
'esivatücacu haica meseri. 'Arique yuquie neyani.

Vani Ti'üyame que mütiutinuivaxü

57 Mericüsü tucari naye'ani 'Erisaveti mütinivenicü. 'Uquitüme niutiniveni. 58 Hicü 'auravatari maremama yunaitü mete'utamariECA Ti'aitame vaüca que mütitanenimayataxü, hamatüana mecaniyutemamaviecaitäni. 59 Hicü 'atahairieca tucarisie mecaniu'axüani me'inüaritüanique nu'esi Huriyusixi vaxitequiyacü. Sacariya mecateniterüvaquecaitäni 'uquiyarieyapaü. 60 'Ana varusieya müpaü niutayüni, Tixaüsietü. Vani catinitevacamücü püta. 61 Müme müpaü metenitahüave, Haquevasü 'amare pumave müpaü titevatü. 62 Yumamacü menitahüave quemasieya, que mütinaque mütiterüvarienicü. 63 Xapa 'uta'ivaUCA, müpaü 'utaineme canaca'utüani, Vani catinitevacamücü püta. Yunaitü menihüxiyani. 64 Hicü yapauca nenieya niuxünarieni. Niutaniuni 'aixüa 'utaitü Cacaüyari hepaüsita. 65 'Auravatari yunaitü mecanimamacaitüni. Naisarie Cureya hüriyarisie que mütiuyü catinicuxaxasivacaitüni. 66 Yunaitü memü'enanacai meniyu'iyaritüacaitüni müpaü meteyücühüavetü, Que 'anetü payani 'icü nunusi. Mücü meta, Ti'aitame yütürücariyacü nipareviecaitäni.

Sacariya que mutayü, Cacaüyarisie mieme ticux-atatü

67 'Ana Cacaüyari 'Iyarieya Mütiyupata caniviyani nunusi 'uquiyarieya. Sacariya niutaniuni Cacaüyarisie mieme müpaü 'utaitü, 68 'Aixüa queticühüavarüvani Ti'aitame, Que mü'ane 'Ixaherisixi mütacacaüyari. Nisutüani yuteüterima va'üviyatü,

'Aixüa 'iyurienetü memüxünarienicü.

⁶⁹ Que mü'ane mütürücaüye niuquerieni,
mütasitavicueisitüanicü,

Raviri quie mieme,

Raviri müti'uximayacaicü Cacaüyarisie mieme

⁷⁰ Meripaitü que mainecai que mütiyurieniquecai.

Yametenicuxatacaitüni texaxatametemama

Memupasie hesiena mieme,

Memutiniucacaicü hesiena mieme.

Müpaü meniutiyuanecaitüni

⁷¹ Mütasi'utavicueisitüaniquecaicü

Müme memütasi'aye'uni memücatasi'a'ivacü,

Müme memütasi'uxive'erie memücatasi'a'ivacü.

⁷² Müpaüta meniutiyuanecaitüni

Müvanenimayataquecaicü ta'uquiyarima

He'erivatü türatu mutavevi yücümana,

⁷³ Que mütiyuhüritüa yaticühüavetü ta'uquiyari
'Apurahami

Quename tasipitüaniquecai ⁷⁴ tecamamatü

Temütavicueisitüarienicü

Müme memütasi'aye'uni memücatasi'a'ivacü,

Temeyexeiyanicü 'iya que mütinaque,

⁷⁵ Hesiena mieme tepasietü,

Heiseriemecü yatetecahutü,

Hüxiena te'u'uvatü mexi te'ayeneniere.

⁷⁶ 'Ecü meta nunusi 'acu,

Que mü'ane taheima macavesüa mieme tixax-
atame

Pecatiniuterüvarüvamücü.

Ti'aitame pepanucuhaitüiya

Huyeya 'aixüa pemüyurienicü.

⁷⁷ Teüterimama petinivatahecüatüamücü

Que mütivatavicueisitüani pehaitü,

Que mütivareuyehüvirieni müme 'axa memüte'uyuri pehaitü.

⁷⁸ Müpaü catiniyuriemücü

Tacacaüyari mütüyucanenimayacü.

'Ayumieme que mü'ane taheima mümieme canin-amücü.

⁷⁹ Nivahecüariviyamücü müme yüvipa memütitei,

Müme meta mecui'ivarümetü memüyüriyarie

Nivahecüariviyamücü.

Ta'ücate cataniseiriyamücü,

Temeu'uvanicü haque 'aixüa temütetaxeianicü

Cacaüyarimatü.

⁸⁰ Mericüsü nunusi caniverecaitüni. 'Iyarieya türücaüyetü nayani. Macumavesie neyeicacaitüni mexi tucarieya ca'aye'vecai cuxi masiücütü mayanicü 'Ixaherisixi vahüxie.

2

Quesusi que mütiutinuivaxü

(Mateu 1:18-25)

¹ Mericüsü 'ana 'aisica neutanü'ariexüani Sesaxi 'Acusitusüa mieme, müpaü 'utaitü, yunaitü cuiepa memütama memayucayasacü. ² Mücü

'inüari matüaripai mieme puyü quepauca Sireniyu mehüritüariecai Siriya cuieyarisie.

³ Yunaitü mecaneutayeixüani memayucayasacü yuxexütü yuquiecarisie. ⁴ Hicü Cuse

Carereya cuieyarisie Nasareti müracutevasie neyeyani. Cureya cuieyarisie ninuani Raviri quiecariena Vereni müracutevasie. Raviri

quie canimiemetücaitüni, Raviri nunuiyarieya canihücütücaitüni. ⁵ Macayerienicü neyeyani

Mariya 'avitütü mücü mayehucacaicü. 'Üyaya

nayaniquecaitüni. ⁶ Mana mexi me'u'uvacai, tucarieya naye'ani mütinivenicü. ⁷ Hicü yumatüari niutiniveni. Tuvaxatecü nicu'eima, vacaisixi vacanuvasio nicateñi mücaxuavecaicü vahesie mieme memüva'axüaniquecaisie.

Taheima miemete niuqui tuayamete que memütevarutahüavixü muxasi vahüvemete

⁸ Mericüsü 'ana muxasi vahüvemete mana meniu'uvacaitüni. Yeuta menivahütüvecaitüni yumuxasi yüvicüta. ⁹ Hicü vahüxie niutaqueni niuqui tuayame Ti'aitamesüa mieme. Va'aurie nacuxavatücaitüni Ti'aitame hecüariyacü. Vaüca menimamacaitüni. ¹⁰ Hicü niuqui tuayame müpaü tinivarutahüave, Xepücamamaca. Hicü nenixetaxatüamücü niuqui 'aixüa manuyüne. Vaüca canixuavecamücü temavierica yunaime teüteri vahesie mieme. ¹¹ 'Icü tücarisie tiyuvicueisitüvame canetinuiva xehesie mieme. Raviri quiecariena tineyüni. Que mü'ane heiserie mupitüarie Cürisitütütü canihücütüni, Ti'aitame canihücütüni. ¹² 'Icü 'inüaricü xecaneitimaicuni. Nunusi xecanexeyacuni tuvaxatecü 'eimeme, vacaisixi vacanuvasio heyecaime.

¹³ Hicü yapaucua niuqui tuayame 'aurie meniuti'uni muyuavisie miemete yumüretü, 'aixüa me'utiyuatü Cacaüyari hepaüsita, müpaü me'utiyuatü,

¹⁴ Taheima visi catinicühüavarüvani Cacaüyari. Cuiepa 'aixüa mecatenixeiyariecuni teüteri Müme vacümana münaqui'a.

¹⁵ Mericüsü niuqui tuayamete muyuavisie meheutiyunixüacu, müpaü meteniyühüavecaitüni

muxasi vahüvemete, Hicümüsüari tepüyehu Vereni-paitü. Tepi'ixüariyu que mainecai, Ti'aitame que mütatiutahüavixü. ¹⁶ Meyumexütüatü menecüne. Mevaruta'ivauca Mariyamame menivarutaxeyia Cuse, nunusi meta vacaisixi vacanuvasio yecaime. ¹⁷ Mevaruxeyiaca metenicuxatacaitüni que memüte'utahüavarie nunusi hepaüsita. ¹⁸ Yunaitü memü'enanacai menihüxiyacaitüni que memütevarutahüavixücü muxasi vahüvemete. ¹⁹ Masi Mariya ni'üviyacaitüni yu'iyarisie 'icü naimé, yu'iyaritüatü hepaüsitana. ²⁰ Hicü menecüne muxasi vahüvemete 'aixüa metecuxatatü Cacaüyari hepaüsita nai que memüte'uxeicü nai que memüte'u'enicü. Naitü catiniuyüni que memüte'utahüavarie.

Tuquita que müti'atüarie Quesusi

²¹ Mericüsü 'atahairieca tucari meni'inüaritüani Huriyusixi teüteriyari vaxitequiyacü. 'Ana Quesusi tiniuterüvariéni, niuqui tuayame que mütiterüvaxü yuvarusisie ca'ayecaicu cuxi.

²² Mericüsü Muisexi 'inüaricü catini'aitacaitüni nivecame hepaüsita. Tucari 'aye'acu memüyu'itienicü, Querusareme menecüne nunusi meheyetuanique Ti'aitamesüa.

²³ Müpaü catine'uca 'inüari xapayarisie, Ti'aitame meripaitü que mainecai, Yunaitü 'uqisi matüarixi memütinunuiva, müme mecanipasiecacuni Ti'aitamesie mieme.

²⁴ Menecüne memütemavanicü Ti'aitame que mainecai, xüa 'inüari xapayarisie que müre'ucai, Cucuruxi xei parisi, mesü veuraixi türixi yuhutame mecanivaremavacacuni, 'utaitü.

²⁵ Hicü tevi Querusareme necateitüni Simiyuni titevatü. 'Iya heiseriemecü yaticamietü Cacaüyari nayexeyacaitüni. Nicueviecaitüni 'Ixaherisixi teüteriyari vanütüvame. 'Iyari Mütiyupatacü nihünecaitüni. ²⁶ Müpaü tiniupitüarieni, 'Iyari Mütiyupata que mütitahüavixü, quename cuitü camüniquecai. 'Ixeiyame que mü'ane Ti'aitame micayeniquecai Cürisitütüme xeicüa, 'anarique canimüniquecaitüni. ²⁷ Hicü 'Iyari 'inücu, Huriyusixi vatuquipa ninuani. 'Arique Qesusi 'uquiyarimama meneutahaxüani yame'iyurienique nunusi, Huriyusixi que mütivayeyari, 'inüari niuquiyarisie que müre'uxa. ²⁸ 'Ana Simiyuni nenutuni. 'Aixüa niutayüni Cacaüyari hepaüsita, müpaü 'utaitü, ²⁹ Hicürixüa necusiyari 'acu, Pepeye'atüa 'aniuqui. Pepünesi'uxünaxü Ne'iyarisie neca'uximatüariecacu. 'Ahesie mieme nepüti'uximaya. ³⁰ Hicürixüa necümana nepütiuxei Que pemütivavicueisitüani teüteri. ³¹ Nepixei tita pemütiha'aritüa Yunaimeteüteri vahüxie. ³² Canivahecüariviyamücü hipame nuivarite, Visi te'aneneme catanayeitüamücü 'Ateüterima 'Ixaherisixi ³³ Hicü 'uquiyarieya varusieya meniyyu'iyaritüacaitüni müpaü mainecaicü hepaüsitana. ³⁴ 'Aixüa xepü'itüarieca, niutayünita Simiyuni. Müpaü Mariya tiniutahüave nunusi varusieya, Camü 'icü nunusi

Yümüretü 'Ixaherisixi
 Mematixürienicü,
 Yümüretüta
 Memanucu'unicü
 Cani'ayumiemetüni.
 'Inüari caniyümücü,
 Caniniuquimariecamücü.

³⁵ 'Ecüta 'a'iyarisie

Pecanisequiemücü hivericacü,
 Cumu 'ixipara que mütiyuseve.
 Mücü que mütiyurienei,
 Yümüretü memasiücütü mecanacünicuni
 Que memüteyücühüave yu'iyarisie.

³⁶ Xevitüta 'acaniyeicacaitüni 'ucarasitütü,
 Hana titevatü. Mücü Cacaüyari niuquieya
 canicuxatacaitüni. Panuheri caninu'ayatücaitüni,
 'Aseri nunuivarieyatütü. Caniseüyecaitüni, nauca
 teviyari heimana nauca viyari canihücaitüni.
 'Utiviquieca 'atahuta viyari piteütacai yücüna,

³⁷ 'umücu yuxaüta 'eniucateitüni. Tuqui
 curaruyarita pücavayeyeicacai masi yuhaquetü
 yunenevietü pü'ayumiemetücai tucarcü
 tücaricü. ³⁸ Hicü 'aura 'uyaca pamüpariyusi
 nipitüani Cacaüyari. Qesusi hepaüsita
 tinivacuxaxatüvacaitüni Querusaremetari
 memüta'icuevacai memütaxünarienicü yunaitü.

Nasreti que memütehecü

³⁹ Hicü meheye'atüaca naima que müre'uxa
 'inüari xapayarisie, Ti'aitame que mainecai
 meripaitü, Carereyasie menecüne. Yuquiecar
 meneta'axüani Nasreti müracütevasie.
⁴⁰ Mericüsü nunusi niverercaitüni türücaüyetü

timaivetü nayeiximecaitüni, Cacaüyari 'aixüa pütüuca'iyaricai hesiena mieme.

Temaicüyari Qesusi tuquita que mütiyeyeicacai

⁴¹ Mericüsü xexuime visie 'uquiyarimama Querusareme meneta'axecaitüni 'ixüararipa quepaucua meme'erivacai, Cacaüyari que mütivaruhayevaxü vateüterima. ⁴² Hicü quepaucua tamamata heimana huta viyari mühücai, mana meneutiyunixüani, teüteri que mütivayeyaritäcai 'ixüararipa. ⁴³ Hicü heutiparecu, yu'utüma mehahuximecacu, Qesusi Querusareme neyuhayeva, 'asimecatemaicacu 'uquiyarimama. ⁴⁴ Teüteri vasata 'uyeicame me'erietü, xei tucari meniu'uvacaitüni. 'Ana yu'ivama yumarema vahesüa menitivautücüne. ⁴⁵ Meca'itaxeiyavavetü, Querusareme menacunuaxüani me'icuvautüvetü.

⁴⁶ Hicü hairieca tucari meneitaxeiya tuqui curaruyarita 'ayecame, te'üquitamete vahixüapa 'ucaime. Niva'eniecaitüni nivacu'ivaviyacaitüni. ⁴⁷ Yunaitü memi'eniecai menihüxiyacaitüni timaitü que mütivacu'eiyacai. ⁴⁸ Hicü 'uquiyarimama me'ixeyatü meni'iyarixiecaitüni. Varusieya müpaü tinitahüave, Nenive, titayari müya petatiuyuri. Tepümasicuvautüve tetahiverietü 'a'uquiyarimatü. ⁴⁹ Müpaü tinivarutahüave, 'E'e, cari xepünesicuvautüvecai. Tamü, 'asixecatemaicai, meuyevesecü ne'uquiyari quiya hepaüsita nemü'ayumiemetünicü. ⁵⁰ Müme 'asimepücateheitima niuquieyasie que mainecai.

⁵¹ Hicü vahamatü neyani, Nasareti meneta'axüani. Que memaitücatei yacatinicamiecaitüni. Varusieya yu'iyarisie

ni'üviyacaitüni 'icü naime. ⁵² Quesusi timaivetü canayeiximecaitüni, caniverercaitüni. Cacaüyari, teüterita masi vaüca simetenixeyacaitüni.

3

Vani Ti'üyame que müticuxatacai

(Mateu 3:1-12; Maricuxi 1:1-8; Vani 1:19-28)

¹ Mericüsü 'ana Tiveriyu Sesaxi tamamata heimana 'auxüme viyari niuyurieni ti'aitatü, Punisiyu Piratu niucayerieni 'isücametütü Cureya cuieyarisie, Herurexi nihüritüariECAITÜNI Carereya cuieyarisie müti'aitanicü, Piripe Herurexi mü'ivayatücai catini'aitacaitüni 'Itureya cuieyarisie Türacuniti cuieyarisie, Risaniyaxi catini'aitacaitüni 'Aviriniyasie, ² 'Anasi Caipasi mecanihüritüariECAITÜNI mara'acate. 'Ana Cacaüyari yuniuqui nipitüani Vani Sacariya nu'aya, macumavesie 'uyeicame.

³ Naisarie Curutani hatuxameyari tesie niuyeicacaitüni müpaü tivacuxaxatüvatü, memütehayevacü que memüteyuriecai para Cacaüyari mütivareuyehüvirienicü 'axa que memüte'uyuri, mücücü memüca'üyarienicü.

⁴ Yacatiniyurienecaitüni que müre'uxa Quisariyaxi xapayasie, Cacaüyari niuqueiyacü que müticuxatacai,

Xevitü mahiva macumavesie 'uветü,
Xequeneucuha'aritüa Ti'aitame huyeya, haitü,
Xexeuravime xequeneutivevi huyeya, haitü.

⁵ Naitü 'aqui cananuparecutüariexüamücü,
Naitü yemuri 'emutütü 'esimutütü 'acuveritü
canayeitüariemücü

Tita mütitutune xexeuravitü nayeimücü

Tita müracutetexiya 'acuharuanitü canayeimücü
 6 Yunaitü teüteri mepixeiya que mütiyuvicueisitüva
 Cacaüyari.

7 Vani müpaü tinivacuxaxatüvacaitüni
 teüteri memü'axecai müvaca'üyacü, Cari
 xeme terücaxi xepüva'ivama. Quepaicü
 pütixehécüatüa xemüyuta'unacü capa 'uxa'a varie
 xehecariecacü. 8 Müme memüte'uhayevaxü que
 memüteyuriecäi, vahepaü püta xequeteneyurieca,
 que müreuyevese. Xepüca'isütüaca yu'iyarisie
 müpaü xeteyücühüavetü, Tepünaqui'eriva
 ta'uquiyari temexeiyacü 'Apurahami. Müpaü
 nepütixecühüave, Cacaüyari caniyüveni 'icü
 tetexi teüteri müvarayeitüani 'Apurahami
 nivemama. 9 'Ari hasa caniucuha'arütüarieni
 cüyexi maxürienicü. 'Ayumieme naitü cüye 'aixüa
 'anenetü müca'utixuxuavere canaxüriyamücü, taipa
 caneuxüriyamücü.

10 Teüteri müpaü metenicu'ivaviyacaitüni,
 Mericüte, quesü teteyurieca tame. 11 'Iya müpaü
 tinivacühüavecaitüni, Que mü'ane huta camixayari
 mexeiya, que'imini que mü'ane mücaheixeiya. Que
 mü'ane 'icuai mexeiya yaxaicüa quetiuriyeni.
 12 Memüteyetuiriyari cuviyexunusie mieme
 meni'axecaitüni, memüca'üyarienicü. Müpaü
 metenicühüavecaitüni, Ti'üquitame 'acu,
 que teteyurieca tame. 13 'Iya müpaü
 tinivacühüavecaitüni, Que xemüte'u'aitüarie,
 heimana mieme xepücatevauca. 14 Cuyaxita müpaü
 metenicu'ivaviyacaitüni, Qesü teteyurieca tame.
 'Iya müpaü tinivacühüavecaitüni, Xepücatenavayani,
 'itaricacü xepücataviviyani. Xequenenaqui'aca
 yu'ivaricacü.

15 Mericüsü 'ana teüteri menita'icuevacaitüni yu'iyarisie meyu'iyaritüatü yunaitü Vani hepaüsita, xüca mücü Cürisitu hücütüni me xüca catixaütüni, me'utiyuatü. 16 Peru Vani müpaü tinivarutahüave yunaime, Neri hacü nepüxe'uca'üya. 'Ucanamieni que mü'ane cui mütürücaüye, necatürücaüyecacu ne. 'Aixüa nepüca'ane nehesie mütinaquenicü nemipareviecacü ni nemenacukenirienicü cacaiya cuitaxiyari. Mücü püta que mütixe'uca'üyani, 'Iyari Mütiyupata canixepitüamücü, canixe'itimücü tai que mütiyu'itiva. 17 Cuxari 'itivame pacue'e, cuini mieme pütiveque yutüricu. Niti'utamücü yu'icuxi caxetunisie, cuxariyari püta pütataiyani tai mücatüvesie.

18 Masi vaüca nivatuicacaitüni teüteri, niuqui 'aixüa manuyüne nivacuxaxatüvacaitüni. 19 Hicü Herurexi mücü cuieya nihüritüariacaitüni müti'aitanicü. Yu'iva niu'üyapieni, Heruriya titevacame niutivitüni. Vaücava catiniyurieneacaitüni Herurexi 'axa tiyurienetü. 'Ayumieme Vani nitate'acaitüni. 20 Hicü Herurexi nayuye'atüani 'axa que mütiyurienecai, Vani manutahüacü casariyanata.

Quesusi que mütiuca'üyarie
(Mateu 3:13-17; Maricuxi 1:9-11)

21 Mericüsü quepaucua yunaitü teüteri memuca'üyarie, Qesusita caniuca'üyarieni. Mexi yuneneviecai, taheima nanacatenire. 22 'Iyari Mütiyupata heimana nacaneni, que mütiyuxexeyacai cucurupaü 'anetü. Xevitü taheima müpaü netayüni, 'Ecü pecaninenivetüni pemünaqui'eriva. 'Acümana necaninaqui'aca.

Quesusi teucarimama
(*Mateu 1:1-17*)

²³ Mericüsü Quesusi xei teviyari heimana tamamata viyari yacütütü nihücaitüni quepaucua misutüa müpaü tiyurienetü. Cuse caninu'ayatücaitüni, que memütecu'erivacai. 'Iya 'Erie caninu'ayatücaitüni, ²⁴ 'iyata Matati caninu'ayatücaitüni, 'iyata Revi caninu'ayatücaitüni, 'iyata Merüqui caninu'ayatücaitüni, 'iyata Cana caninu'ayatücaitüni, 'iyata Cuse caninu'ayatücaitüni, ²⁵ 'iyata Matatixi caninu'ayatücaitüni, 'iyata 'Amuni caninu'ayatücaitüni, 'iyata Nahumi caninu'ayatücaitüni, 'iyata 'Esürie caninu'ayatücaitüni, ²⁶ 'iyata Nacahi caninu'ayatücaitüni, 'iyata Mahati caninu'ayatücaitüni, 'iyata Matatixi caninu'ayatücaitüni, 'iyata Semei caninu'ayatücaitüni, 'iyata Cuse caninu'ayatücaitüni, 'iyata Cura caninu'ayatücaitüni, ²⁷ 'iyata Cuhana caninu'ayatücaitüni, 'iyata Xesa caninu'ayatücaitüni, 'iyata Suruvaveri caninu'ayatücaitüni, 'iyata Saratieri caninu'ayatücaitüni, ²⁸ 'iyata Nerie caninu'ayatücaitüni, 'iyata Merüqui caninu'ayatücaitüni, 'iyata 'Arie caninu'ayatücaitüni, 'iyata Cusami caninu'ayatücaitüni, 'iyata 'Erimurami caninu'ayatücaitüni, 'iyata 'Eri caninu'ayatücaitüni, ²⁹ 'iyata Cusue caninu'ayatücaitüni, 'iyata 'Eriyeleri caninu'ayatücaitüni, 'iyata Curimi caninu'ayatücaitüni, 'iyata Matati caninu'ayatücaitüni, ³⁰ 'iyata Revi caninu'ayatücaitüni, 'iyata Simiyuni caninu'ayatücaitüni, 'iyata Cura caninu'ayatücaitüni, 'iyata Cuse caninu'ayatücaitüni,

'iyata Cunani caninu'ayatücaitüni, 'iy-
 ata 'Eriyaquimi caninu'ayatücaitüni,
³¹ 'iyata Mereya caninu'ayatücaitüni,
 'iyata Mainani caninu'ayatücaitüni, 'iy-
 ata Matata caninu'ayatücaitüni, 'iyata
 Natani caninu'ayatücaitüni, ³² 'iyata
 Raviri caninu'ayatücaitüni, 'iyata Quisahi
 caninu'ayatücaitüni, 'iyata Huveri can-
 inu'ayatücaitüni, 'iyata Puhuxi can-
 inu'ayatücaitüni, 'iyata Sarumuni can-
 inu'ayatücaitüni, 'iyata Nahasuni can-
 inu'ayatücaitüni, ³³ 'iyata 'Aminaravi
 caninu'ayatücaitüni, 'iyata 'Arami can-
 inu'ayatücaitüni, 'iyata Hesirumi can-
 inu'ayatücaitüni, 'iyata Parexi caninu'ayatücaitüni,
³⁴ 'iyata Cura caninu'ayatücaitüni, 'iy-
 ata Cacuvu caninu'ayatücaitüni, 'iyata
 'Isahaqui caninu'ayatücaitüni, 'iyata
 'Apurahami caninu'ayatücaitüni, 'iyata
 Tare caninu'ayatücaitüni, 'iyata Nacuri
 caninu'ayatücaitüni, ³⁵ 'iyata Seruqui can-
 inu'ayatücaitüni, 'iyata Racau caninu'ayatücaitüni,
 'iyata Perequi caninu'ayatücaitüni, 'iyata
 Heveri caninu'ayatücaitüni, ³⁶ 'iyata
 Sara caninu'ayatücaitüni, 'iyata Cainani
 caninu'ayatücaitüni, 'iyata 'Arüpasari can-
 inu'ayatücaitüni, 'iyata Semi caninu'ayatücaitüni,
 'iyata Nuhexi caninu'ayatücaitüni, 'iyata Ramequi
 caninu'ayatücaitüni, ³⁷ 'iyata Matusareni
 caninu'ayatücaitüni, 'iyata 'Enuqui can-
 inu'ayatücaitüni, 'iyata Careri caninu'ayatücaitüni,
 'iyata Maharareri caninu'ayatücaitüni, ³⁸ 'iyata
 Cainani caninu'ayatücaitüni, 'iyata 'Enuxi can-

inu'ayatücaitüni, 'iyata Seti caninu'ayatücaitüni, 'iyata 'Arani caninu'ayatücaitüni, 'iyata Cacaüyari caninu'ayatücaitüniri.

4

Quesusi que mütiuta'inüasie
(*Mateu 4:1-11; Maricuxi 1:12-13*)

¹ Mericüsü, Quesusi 'Iyari Mütiyupatacü hünetü mana neyeyani Curutani hatuxameyarisie. 'Iyari Mütiyupata nivitüximecaitüni macumavesie 'uyeicacacu ² huta teviyari tucari. Cauyumarie ni'inüatanecaitüni, siparasü xüca 'axa tiuyurienique tüma, 'utaitü. Tixaü caticuaivetü yapaümexa tucari, cuini mieme catineuhacamücücaitüni. ³ Hicü Cauyumarie müpaü tinitahüave, Tamüsü, 'ecü xüca Cacaüyari penu'ayatüni, 'icü tete müpaü quetineutahüavi, pa payuyeitüani. ⁴ Quesusi müpaü tinita'eiya, 'Utüarica müpaü paine, Tevi xüca pa cuaca xeicüa, mücücü püca'ayeyurini. Cacaüyari que mutayü, niuquieya naitü peuyeveseta.

⁵ Hicü Cauyumarie vapai heivitüca, cuiepa memütama vacuie nai nixeisitüani xei nieriyaricü.

⁶ Cauyumarie müpaü tinitahüave, Heiserie nepümasipitüaca 'icü naime hepaüsita, yunaitü visi memümatecühüavenicü nepümasipitüaca. 'Icü nai necaniyetuiriyarieni, heiserie nepexeiya nemimanicü que mü'ane münesinaque. ⁷ 'Ecü 'ayumieme nenevieri xüca penesi'upitüani, 'icü naitü 'apini pürayani. ⁸ Hicü Quesusi müpaü tinitahüave, Quenemie Cauyumarie. 'Utüarica müpaü paine,

Nenevieri pepipitüani Ti'aitame 'acacaüyari,
Mücü hücüame pepayexeiyani.

⁹ Hicü Cauyumarie neivitüni Querusareme.
Vatuqui yecürita nenutivitüni. Müpaü tinitahüave,
'Ecü Cacaüyari xüca penu'ayatüni, vatipai
queneucasuna. ¹⁰ 'Utüarica müpaü paine,
Yuhesüa miemete
Niuqui tuayamete

Pütiva'aitüaca
'Ahepaüsita,
Memümasi'üviyacü.

¹¹ Müpaü paineta 'utüarica,
Yumamacü mepümasituicani,
Capa tetesie pe'uti'ücamürecü.

¹² Qesusi müpaü tinitahüave, Müpaü paineta,
Pepüca'i'isipaneni Ti'aitame mü'acacaüyari.

¹³ Hicü Cauyumarie naimecü 'ita'inüataca
neyani 'ariqueta 'ita'inüataque.

*Qesusi que mütisutüa yu'uximayasica
Carereyasie*

(Mateu 4:12-17; Maricuxi 1:14-15)

¹⁴ Mericüsü Qesusi yu'utüma neyeyani Car-
ereyapaitü, 'Iyari 'itürücariyacacu. Naisarie cani-
utamariva hepaüsitana. ¹⁵ Tinicu'üquitanecaitüni
vatuquiteta. Yunaitü 'aixüa metenicuxatacaitüni
hepaüsitana.

Qesusi que mütiuyuri Nasaretisie

(Mateu 13:53-58; Maricuxi 6:1-6)

¹⁶ Hicü Nasaretita ninuani mataverixüsie.
Yuyeyari cu'erivatü, tuquita neutahani 'uxipiya
tucarisie. Nanucuqueni tititerüvaque. ¹⁷ Hicü xapa
niuhuritüarieni Cacaüyari niuquiëya maye'uxa,

Quisariyaxi que müraca'utüa. 'Itaveraca nitaxeiya
niuqui haque müpaü maine,

¹⁸ Ti'aitame 'Iyarieya caneniuviya

Caneniuhüritüani

Niuqui 'aixüa manuyüne

Nemüvacuxaxatüvanicü

Memümamave.

Caneneyenü'ani

Nemüvaranayexürienicü

Müme memüyuhiverie

Yu'iyarisie,

Yanemütivatahüavecü

Müme memanutaxüriya,

Quename me'utixüinarie.

Yanemütivatahüavecüta

Müme memacücüpe,

Quename me'anutaneniere,

Nemüvaxünacü

Müme memüviyarietüca,

¹⁹ Nemüticuxatanicü,

Tucari 'aye'a

Ti'aitame müyuvaüriya

Vahesie mieme, ne'utaitü.

²⁰ Hicü 'itacuicuieca xapa, 'iyetuirieca
tiyuparevivame, mana nayerüni ti'üquitame
'uvenieyasie. Yunaitü tuquita memayetecai

cui menixeyacaitüni. ²¹ Hicü nisütüani müpaü
tivacuxaxatüvatü, 'Icü tucarisie naye'ani 'icü
'utüarica que maine, xe'i'eniecacu xeme.

²² Yunaitü metenihecüatacaitüni me'i'enieca.
Menihüxiyacaitüni niuqui visi manuyüne tetana
mayeneicacaicü. Müpaü meniutiyuanecaitüni,
Camüsü, 'icü Cuse catinu'aya. ²³ 'Ana müpaü
tinivacühüaveni, Xüari 'icü niuquiyaricü

xepünetecühüave, Tiyu'uhayemavame 'acu, sipasü 'acümana quena'anayehüva. Que temüte'u'enana Caperünaume que müreyü, 'enata 'aquiecarisie yaxaicüa quetineyurieneni, xepünetecühüaveni va'atü. ²⁴ Müpaü niutayüni, Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, tixaxatame pücanaqui'eriva yuquiecarisie. ²⁵ Yuri nepaine, 'Ixaheri cuieyarisie yumüretü viyurasixi meniu'uvacaitüni quepaucua 'Eriyaxi 'amuyeicacai, quepaucua muyuavisie müreunami haica viyari heimana 'ataxeime meseri, quepaucua haca mutave naisarie cuiepa. ²⁶ Müme vahesüa püca'utanü'arie 'Eriyaxi ni xeimesüa, Siruni cuieyarisie püta niutanü'arieni Sarepüta müracusevasie viyurasüa. ²⁷ Mücü meta, yumüretü 'ameniu'uvacaitüni 'Ixaheri cuieyarisie cuiniyacü meca'itiyatücaitü quepaucua 'Eriseu 'amuyeicacai tixaxatametütü. Ni xevitü tüma püca'u'itiya mana quiecatari, Siriyatanaca püta caniu'itiyani Nahamani titevatü.

²⁸ Hicü me'i'enieca que müticuxatacai, meniuyeha'ani yunaitü tuqita memayetecai.

²⁹ Me'anucu'uca, vaquiecarari yemurisie manierecü quiecarari yeta 'ai heima meneihana mana meheicahüanique. ³⁰ 'Iya vahixüata heutayuneca caneyani.

*Cacaiyari müca'itiya que mütiviyacai tevi
(Maricuxi 1:21-28)*

³¹ Mericüsü quiecarisie ninuani Caperünaume müracusevasie Carereya cuieyarisie. Mana 'ux-
ipiya tucarisie tiniva'üquitücaitüni. ³² Müme

menihüxiyacaitüni 'üquisicayacü, heiserie hexeyiatü mütaniucacaicü.

³³ Hicü tuquita nayecateitüni tevi cacaüyari müca'itiya 'iviyacacu. ³⁴ Carima niutahiva müpaü 'utaitü, 'Ai, que petati'uximatüa Quesusi Nasaretitanaca. Petasica'unaque cari pepunua. Ne nepümasimate que pemüpaicü. Cari 'ecü pepühücü Cacaüyarisie mieme pemupasie. ³⁵ Hicü Quesusi nitatieni müpaü 'utaitü, Hicü cayuvatü, queuexüna. 'Iya cacaüyari 'ita'uimüraca tevi vahixüapa, nixüna caticuinitüaca. ³⁶ Yunaitü meniutimamani. Meteyucuxaxatüvatü müpaü meniutiyuanecaitüni, Que 'aneme niuqui pexeyia. Heiserie hexeyiatü nivarutate'ani cacaüyarixi memüca'itiyatüca türücariya hexeyiatü, menivatixünani. ³⁷ Naisarie quiecarü 'aurie canicuxaxasivacaitüni, Quesusi que mütiyuriencai.

*Quesusi que mürenayehüa Pecuru varücaüya
(Mateu 8.14-15; Maricuxi 1.29-31)*

³⁸ Mericüsü tuquita vayeyaca Simuni quie ninuani. Hicü hüiya yeme niviyacaitüni Simuni varücaüya. Menitavavirieni miparevienicü. ³⁹ 'Auriena 'utaqueca, nitatieni hüiya. Hicü hüiya nihayeva. Yapaucua 'anucuqueca nivarutiparevietüyani.

*Que mütiwaranayexüri 'acayunecu
(Mateu 8:16-17; Maricuxi 1:32-34)*

⁴⁰ Hicü tau 'acayunecu, yunaitü memüvarexeyiacai tecuicucate müireme cuiniyacü memütecucuyecai hesüana mecaniva'atüani. Yuxexuime vahesie 'utimeca nivananayexürieni.

⁴¹ Cacaüyarixi 'axa memü'anene canivaruta'aitüani memüvatixünacü yumüireme memütevacuinitüacai. Müme meniutihivacaitüni müpaü me'utiyuatü, 'Ecü Cacaüyari pecaninu'ayatüni. Quesusi varutate'aca cacaüyarixi, pücavapitüacai memütiniunicü memimaicaicü quename Cürisitu hücütücai heiserie mupitüarie.

Quesusi que müticuyeicacai Carereya cuieyarisie, ticuxatatü

(Maricuxi 1:35-39)

⁴² Hicü 'ucatarecu neyani macumavesie. Teüteri yumüiretü menicuvautüvecaitüni. Me'itaxeiyaca vaüriyarica menipitüacaitüni mücavacu'eirienicü. ⁴³ Mücü masi müpaü tinivarutahüave, Neuyeveca hipame quiecaritesie niuqui 'aixüa manuyüne nemücuxatanicü, que mütiyüni Cacaüyari ti'aitacacu, peuyevese nemüticuxatanicü. 'Ayumieme nepeyenü'arie. ⁴⁴ Cureya cuieyarisie tuquiteta catinicuxatanecaitüni.

5

Qesüte que memütevaratixüri Qesusi niuquiey-acü

(Mateu 4:18-22; Maricuxi 1:16-20)

¹ Mericüsü Qesusi Quenesareti haracunayari tesita niuvecaitüni ticuxatatü. Yumüiretü menisaipünacaitüni, me'i'eniecutü Cacaüyari niuquieya. ² Hicü canuva niuxeiya hutame ha tesita 'aheicame quesüteveiyamete vacanuva. Qesüteveiyamete me'anaticüneca yuvipi meni'ecuacaitüni. ³ Hicü xeimesie cayerüca Simuni canuvayasie, nitavavirieni haracunasio 'esiva meutahanicü. Canuvasio

yecaitü tiniva'üquitüacaitüni teüteri. ⁴ Hicü yuxasica 'unüca, müpaü tinitahüave Simuni, 'Emeucatevasie queneuyeye'a, 'avipi mana queneucavivi quesüte pemüvaratixürenicü. ⁵ Hicü Simuni müpaü tinitahüave, Ti'üquitame 'acu, tücacüta nai tepayequexi, tepüte'uta'uxitüa yacü xeicüa, tixaü tepücate'umi. Masi müya pemainecü, neneicaviviemücü vipi. ⁶ Yamete'uyurieca menivaratixürieni quesüte cuini mieme meyupaümeme. Vipi nítasanirümeacaitüni. ⁷ Hicü yucupaniyeruma xeime canuvasie memüyetecai yumamacü menivarumaviya memacüneccü memüvaparevienicü. Meniu'axüani, yucanuvate meniutihüniyaxüani hutame. 'Esivatücacu meniucayunixüani. ⁸ Hicü nai tiuxeyiaca Simuni, Pecuru mütitevacai, niutitunumaqueni Quesusi hüxie müpaü 'utaitü, Ti'aitame, queneneuhayeva. Ne 'axa nepütiyuriene. ⁹ Niutimani 'iya, yunaitü hamatüana memü'uvacai meniutimamani müya yupaümeme memüvaratixüricü quesüte. ¹⁰ Yaxeicüata Severeu nivemama meniutimamani Cacuvu Vani Simunimatü memüte'uximayacai. Hicü Quesusi müpaü tinitahüave Simuni, Pepücamaca. Hicüsü 'uxa'atünita teüteri püta pecanivacuxeürimücü. ¹¹ Hicü canuva me'atatihapaca cuiepa, naime meteniucu'eirieni Quesusisie meteviyaque.

Quesusi que mürenayehüa tevi cuiniyacü müca'itiyacai

(Mateu 8:1-4; Maricuxi 1:40-45)

¹² Mericüsü xeime quiecarisie niuye-icacaitüni Quesusi. Ticuicame mana niucateitüni müca'itiyacai naitü heupünitü.

Hicü Qesusi 'uxeiyaca, niutihüximaqueni,
 müpaü titavavirienique, Ti'aitame xüca
 pe'avaüriyani, pepüyüve pemünesi'itienicü.
¹³ 'Iya yumama 'utaseraca nimayüani müpaü
 'utaitü, Nepünevaüriya, pequeheu'itiyani.
 Yapaucua cuiniya nihayeva. ¹⁴ Hicü Qesusi
 müpaü tinita'aitüani 'asimücatitahüavecü
 xeime. Müpaü tinitahüave, Quenemie
 mara'acame masixeyacü. Pemu'itiyacü
 quetineutimava cumu Muisexi que mütiu'aitaxü
 pemütivatahecüatüanicü. ¹⁵ Perusü masi cuini
 mieme catinicuxaxasivacaitüni hepaüsitana.
 Teüteri yumüiretü meniyutixexeürivacaitüni
 memi'enienicü memanayexürüvenicü cuiniya que
 memütehexeyacai. ¹⁶ Qesusi masi macumavesie
 neyeicacaitüni yutanenevienique.

*Qesusi que mürenayehüa huriecame
 (Mateu 9:1-8; Maricuxi 2:1-12)*

¹⁷ Mericüsü xeime tucarisie tini'üquitacaitüni.
 Mana menayetecaitüni Huriyusixi teüteriyari
 yueiyaricü memüpasiecai Pareseusixi
 memüteyuterüvacai, hipatüta Huriyusixi
 va'inüaricü memüte'üquitametetücai. Naime
 quiecaritiesie Carereya cuieyarisie Cureya
 cuieyarisie meneyecüne Querusaremesieta.
 Cacaüyari türücariyaya canixuavecäitüni
 Qesusi müvaranayexürüvanicü. ¹⁸ Hicü
 teüteri meniu'axüani me'ehanatü huriecame
 'itarisie yecäime. Qesusi müvacateisie
 meni'atüaniquecäitüni hüxiena me'itenique.
¹⁹ Meniyutatexieni meheutahaxüanique teüteri
 memüyumüirecaicü, 'ayumieme qui heima

meneutimamaque. Racüriyuyari mevati'unaca, Quesusi huxie meneicatuani tevi 'itari naime teüteri vahixüapapai. ²⁰ Hicü varuxeiyaca yuri que memüte'eriecai, müpaü niutayüni, 'Axa que pemütiuyuri pecatineuyehüviyarieni.

²¹ Hicü Pareseusixi, müme meta 'inüaricü memüte'üquitametetücai, müme menisutüani müpaü meteyücühüavetü, Que püpaicü 'icü 'axa mutaine Cacaüyari hepaüsita. Quepaicü püyüve mütivareuyehüvirienicü 'axa mete'uyurieyu, Cacaüyari xeicüa püyüve. ²² Quesusi retimaica que memüteyücühüavecai müpaü tinivarutahüave, Titayarisü müya xeteyücühüave yu'iyarisie.

²³ Tita masi caticuanive. Que ticuanive müpaü mütayünicü, 'Axa que pemütiuyuri pepüreyehüviyarie, caticuanive masi müpaü mütayünicü, Quenanucuquexi quenecuyeicani.

²⁴ Peuyevese müpaü xemütemaicacü, Yuri Tevi que nemütiteva, heiserie nemexeyacü cuiepa nemütivareuyehüvirienicü müme 'axa memüte'uyuri, 'ana müpaü tinitahüave huriecame, 'Ecü 'acu nemarahüave, quenanucuquexi, 'a'itari quenanucue'i, 'aquie quenemie. ²⁵ Yapaucua nanucuqueni vahüxie, titasie müracatei neicueni, yuquie neyani 'aixüa 'utaitü Cacaüyari hepaüsita.

²⁶ Hicü yunaitü menihüxiyacaitüni. 'Aixüa meniutiyuanecaitüni Cacaüyari hepaüsita. Cuini mieme metenimamacaitüni müpaü me'utiyuatü, Mamarivaveme tepuxei hicü.

*Que mütita'ini Revi, hesiena mütiyianicü
(Mateu 9:9-13; Maricuxi 2:13-17)*

27 Mericüsü neyani. Tevi cuviyexunusie mieme mütiyetuiriyari niuxeiya Revi titevacame memüte'ayutituaya 'acaime. Müpaü tinitahüave, Nehesie quetiniviyani. 28 Nai tiucu'eirieca, 'anucuqueca, hesiena tiniuviya.

29 'Ana Revi 'icuai niuvevieni yuquita Quesusisie mieme. Yümüretü memüteyetuiriyari cuviyexunusie mieme, hipatüta teüteri metenicuacaitüni hamatüana. 30 Hicü Pareseusixi, mümeta 'inüaricü memüte'üquitametetücai Pareseusixi vahesie memüteviyacai, müme meninuquixiecaitüni müpaü metevacühüavetü hesüana miemete teyü'üquitüvamete, Titayaricutaxi müme cuviyexunusie mieme memüteyetuiriyari vahamatü 'axa teyuruvamete vahamatü xetecua'a xete'ie. 31 Hicü Quesusi müpaü tinivarutahüave, Müme 'aixüa memüteheu'erie mepücaheyehüva tiyu'uhayemavame, müme memütecucuye püta mecaneiyehüaca. 32 Ne que nemütinua, nepücanua nemüvata'inienicü müme heiseriemecü yamemütecahu. Müme 'axa memüteyurie püta nevata'inienique necaninuani, memütehayevacü 'axa que memüteyuriecai.

*Que mütiuta'ivaviyarie haquiya hepaüsita
(Mateu 9:14-17; Maricuxi 2:18-22)*

33 Mericüsü müpaü metenitahüave, Vanisüa miemetexi teyü'üquitüvamete müixa mepüyuhaqui mepeyevaviri Cacaüyari. Pareseusixi vahesüa miemetexita yaxaicüa mepüteyurie. 'Ahesüa miemetexi masi titacutaxi metecua'a mete'ie. 34 Hicü Quesusi müpaü tinivarutahüave, Que tiyüve müvahaquisitüani 'ixüaramete neüquiyapa mexi neneüqueme vasata 'uyeica. 35 Tucari

paye'ani quepaucua vasata manuhanieni neneüqueme. 'Anaque mepüyuhaquieni.

³⁶ Hicü 'üxasi hepaüsita ticuxatatü tinivaruti'üquitüatüyani müpaü 'utaitü, Tevi capitasana 'ixuriqui hecuame, mimanesiq-uitüanicü ye'ime. Me xüca müpaü tiuyurienique, hecuame pütasanequeyu, mühecumatü müye'i 'axa pütüyuxexeiyaniqueyu. ³⁷ Mücü meta, caxie vinuyari pücacatuariva sixai müyeye'isie mücuanacü. Me xüca müpaü tiuyurienique cuanatü pitasanaqueyu sixai, pütayeuriniqueyu, sixaita peuyeveniqueyu. ³⁸ Masi caxie vinuyari sixai mühehecuasie püta canituarivani mücuanacü. ³⁹ Tevi meripai mieme 'aniecu 'anuti'ieme, cuaname pücaheu'imücüni. Müpaü paineni, Meripai mieme 'aixüa cana'aneni.

6

'Uxipiya tucarisie türicu que memüte'uticuai teyü'üquitüvamete

(Mateu 12:1-8; Maricuxi 2:23-28)

¹ Mericüsü 'uxipiya tucarisie mana türicu ma'iviyasie niuyemiecaitüni. Teyü'üquitüvamete müayari menivatihunatücüne. Yumamasie me'itüminatü menicuacaitüni. ² Hicü Pareseusixi hipatü müpaü meniutiyuane, Titayari müpaü xeteyurie que mücatitauniva yamütiyurienenicü 'uxipiya tucarisie. ³ Qesusi müpaü tinivaru-tahüave, Cari hasuacu xepüca'ititerüvavave que mütiuyuri Raviri quepaucua meuhacamücücai, müme 'utümana memeu'uvacaita quepaucua memeuhaacacuicuai. ⁴ Cacaüyari quita caneutahani. Pa muva Cacaüyari hüxie mamanecai 'anaca'üca, nitacuani, nivaruminita

müme 'utümana memeu'uvacai. Heiserie
 pücahexeyacai miticuanicü, mara'acate
 xeicüa heiserie mepexeyacai. ⁵ Müpaüta
 tinivarutahüave, Heiserie necanexeyani 'uxipiya
 tucari hepaüsitata Yuri Tevi nehücütütü.

Tevi mümamavaquicai

(Mateu 12:9-14; Maricuxi 3:1-6)

⁶ Mericüsü tavari 'uxipiya tucarisie tuquita
 heutahaca tini'üquitacaitüni. Tevi muva
 nayecateitüni mümamavaquicai yuserieta. ⁷ Müme
 'inüaricü memüte'üquitametetücai, Pareseusixita
 menihupiecaitüni, siparasü xüca 'uxipiya
 tucarisie 'enayehüanique tüma, me'utiyuatü,
 mücücü memitaxanetacü. ⁸ Timaitü que
 memüteyücühüavecai, müpaü tinitahüave tevi
 mümamavaquicai, Quenanucuquexi, tahixüata
 queneutaquexi. 'Anucuqueca mana niutaqueni.
⁹ Hicü Qesusi müpaü tinivarutahüave,
 'Ipaü nepütixecu'ivaviya. 'Uxipiya tucarisie
 titaunivani para 'aixüa mütiyurienenicü,
 nusu 'axa mütiyurienenicü püta pütaunivani.
 Titaunivani para tevi mütavicieisitüanicü, nusu
 mica'unacü püta pütaunivani. ¹⁰ Yunaime
 varanuxeiyatüyaca, müpaü tinitahüave tevi,
 'Amama queneutasera. Müpaü tiuyuriecu
 mamaya 'aixüa 'anetü nayani. ¹¹ Müme
 cuini mieme meteniuyeha'ani. Menisütüani
 metecuxatatü queri memiyurieniquecai Qesusi.

*Que mütivaranuyeteüxixü nü'arisixi Tamamata
 Heimana Yuhutame*

(Mateu 10:1-4; Maricuxi 3:13-19)

12 Mericüsü 'ana hürisie neuti yune yutanenevienique. Xei tücari nenevieri nipitüacaitüni yucacaüyari. 13 Hicü 'ucatarecu, yu'aurie nivarutahüave yuhesüa miemete teyü'üquitüvamete. Vasata nivananuyeteüxü tamamata heimana yuhutame. Nü'arisixi tinivaruterüva müme 14 Simuni 'arique Pecuru mütiterüvaxü, 'Atürexü Simuni 'ivaya, Cacuvu, Vani, Piripe, Parüturume, 15 Mateu, Tumaxi, Cacuvu 'Aripeu nu'aya, Simuni serutisita mütitevacai, 16 Cura Cacuvu nu'aya, Cura 'Isicariutitanaca 'ariqueque miyetua.

*Quesusi que mütivaruparevi yumüireme
(Mateu 4:23-25)*

17 Hicü vahamatü 'anacayaca, macuveresie niutaqueni. Yumüiretü hesüana miemete teyü'üquitüvamete, cuini mieme yumüiretü teüterita naisarie Cureyasie Querusaremesie memeyecü, hipatü racusita memeyecü Tiru 'aurie Siruni 'aurie, mana meniu'axüani memi'enienicü, memanayexüriyanicü cuiniya que memütehexeiyacai. 18 Müme cacauyarixi 'axa memü'anene memüvanücai mepanayexüriya. 19 Teüteri yunaitü menimayüacucaitüni türücariya müvayeneicacaicü hesiena varanayexürüvatü yunaime.

*Müme 'aixüa memü'itüarie, müme 'axa
memü'itüarie meta
(Mateu 5:1-12)*

20 Mericüsü yuhesüa miemete teyü'üquitüvamete vaxeyatü müpaü niutayüni, 'Aixüa xecani'itüarieca xeme xemümamave

Cacaüyari xecanexeyani tixe'aitüvametüme.

²¹ 'Aixüa xecani'itüarieca xeme hicü xemeuhacacuicu.

Xecanitihuxacuni.

'Aixüa xecani'itüarieca xeme hicü xemutisuana.

Xecaniutinavecuni.

²² 'Aixüa xecani'itüarieca quepaucua teüteri memüxe'uxive'erie, quepaucua memücaxenaqui'erie yuhesüa, quepaucua 'axa memutiyuane xehepaüsita, quepaucua memüxexani'erie 'axa xemü'anene me'utiyuatü, Yuri Tevisie xemüteviyacü. ²³ Xequeneyutemamavieca vaüca 'iya tucarisie, xequeteneuye'ani. Vaüca taheima mieme xecana'ivacuni. Va'uquiyarima yaxaicüa mepüvaruyuri texaxatamete Cacaüyari niuquieya memücuxatacai.

²⁴ Masi xüa 'ui, xeme xemüxicusixi.

'Ariri yunaqui'eriya xecanaye'atüani.

²⁵ Xüa 'ui xeme hicü xemühuxa.

Xepeuhacacuicuni.

Xüa 'ui xeme hicü xemutinave.

Xepüyuhiverieca xeputisuanani.

²⁶ Xüa 'ui xeme quepaucua yunaitü teüteri visi memutiyuane xehepaüsita. Va'uquiyarima yaxaicüa mepüvaruyuri texaxatamete memüte'itavacai.

Que müreyevese müvanaqui'ericacü müme mem-eye'unie, Qesusi 'inüarieya que maine

(Mateu 5:38-48; 7:12)

²⁷ Masi müpaü nepütixecühüave xeme xemü'enana, xequenivanaqui'erieca müme memüxe'aye'unie. 'Aixüa xequenivayurieca müme memüxe'uxive'erie. ²⁸ Müme 'axa memutiyuane xehepaüsita, vahepaüsita 'aixüa xequeneutiyuaneni xeme. Xequeneyunenevieca

müme memüxesevixima vahesie mieme. ²⁹ Que mü'ane 'a'aurita mümasiheutivani, ta'aurie quenaniere tapata mümasiheutivanicü. Que mü'ane mümasinavairieni 'a'ücari, pepüca'inenaca 'acamixata mümasinavairienicü. ³⁰ Que mü'ane tixaütü mümatiutavaviri, quetineupitüa, que mü'ane 'apini mümatinavairieni, pepüca'iviyani. ³¹ Que tixenaque, teüteri müya memüxeyurie xeme. Que mütxenaque xeme, mücü canixe'inüaritücamücü, müya xemüvayurienicü hipame meri.

³² Xücate xevanaqui'erieca müme memüxenaqui'erie, titacü 'aixüa xetecuxaxasivani. 'Axa teyuruvamete mecanivanaqui'erieca müme memüvanaqui'erie. ³³ Xücatari 'aixüa xevayurieca müme 'aixüa memüxeyurie, titacü 'aixüa xetecuxaxasivani. 'Axa teyuruvamete yaxecüa mepüteyurie. ³⁴ Xücatari xetevaruniütüani müme mete'apicame xemü'erie, titacü 'aixüa xetecuxaxasivani. 'Axa teyuruvamete mepüyuniütüva tavari memüte'apiniyarietacü.

³⁵ Masisü xequenivanaqui'erieca müme memüxe'aye'unie, 'aixüa xequeteneyurieca, xequeneyuniütüaca 'asixecateyu'iyaritüatü. Müpaü xeteyurietü cuini mieme xecatenai'vacuni, que mü'ane taheima macave nivemama xecanihümetücacuni. Mücü 'aixüa pütüuca'yari müme pamüpariyusi memücateyupitüva vahesie mieme, müme 'axa memüteyurie vahesie miemeta. ³⁶ Xequeteneyucanenimayaca, xe'uquiyari que mütiyucanenimaya.

*Hipame vahesie xepücate'ahüpani, que mutayü
(Mateu 7:1-5)*

³⁷ Hipame vahesie xüca xecate'ahüpani, xehesietari pücarahüivani. Xüca xecateyuxanetani xemetari xepücaxanesieca. Xüca xecavaranu-taxürüvani, xemetari xepüca'anutaxüriyani. Xüca xetevareuyehüvirieca, xemetari xepüteheuyehüviyarieni. ³⁸ Xüca xevamicuani, xemetari xepümüquieni. 'Aixüa ti'inüasiecame 'anucapünariecame 'anutacasiecame 'anacaxürüveme xepümüquieni. Que xemüte'u'inüata, müpaüta xepüte'inüasiyarieni.

³⁹ Mericüsü 'icü 'üxasi hepaüsita ticuxatatü tinivaruta'üquitüani müpaü 'utaitü, Macüpe que tiyüve menuhana xeime macüpe. Yuhutatü mecateheucaxürieni mevatixavasie. ⁴⁰ Que tiyüve ti'üquitame ma'iva müti'üquitüarie. 'Aye'atüarieme, que mü'ane müti'üquitüapaü timaivetü canayeimücü.

⁴¹ Titayari petixeiya xasi 'a'iva hüxita meutavivi, pecahe'erivatü queuruvi 'ahüxita meutave. ⁴² Quepaütütü petiyüve müpaü pemütitahüavecü 'a'iva, Neuxei ne'iva, nepivaye'itieni xasi 'ahüxita meutavivi, pe'utaitü, peca'ixeyiatü queuruvi 'ahüxita meutave. Yacüsü peputaine xeicüa. Quenivaye'itie merie mücü queuruvi 'ahüxita meutave, 'ana 'aixüa 'anemecü peheunieretü pecanayeimücü pemivaye'itirienicü xasi 'a'iva hüxita meutavivi.

*Cüye que mütimasiücü yu'icuaxicü
(Mateu 7:17-20; 12:34-35)*

⁴³ Cüyeyari pücanarani, xüca 'icuaxiyari cüxaisietücani. Mücü meta, cüyeyari pücacüxaisie

xüca 'icuaxiyari 'aixüa 'anenedi. ⁴⁴ Xexuitü cüye yu'icuaxicü canimasiücüni. Xuya püca'inüive narüca. Tupiriya müxuyatücasie püca'itixexeüriva caxie. ⁴⁵ Tevi 'iti'utame tita 'aixüa müti'anene yu'iyarisie, nivayehanimücü tita 'aixüa müti'anene. Tevi 'axa mütiyuriene püta 'iti'utame tita 'axa müti'anene, nivayehanimücü tita 'axa müti'anene. Que müranayuhayeva ra'iyari tihüncacu, müpaü tinicuxatamücü yutetacü.

*Simiyenitu 'aixüa mü'ane 'axa mü'ane
(Mateu 7:24-27)*

⁴⁶ Titayaricutaxi Ti'aitame, Ti'aitame 'acu xenetecühüave, 'asixecateyurietü que nemütixecühüave. ⁴⁷ Yunaitü nehesüa memü'axe, nenuqui memü'enie yametecahutü, que memü'anene nepütixetaxatüani. ⁴⁸ Tevi qui mutavevipaü mecani'anenedi. Heucatevame vati'ineca, tetesiepai neitivevieni simiyenituyari. 'Ana ha nivayenedi, quisie niuquexüani, peru niuyutatexieni 'ivatayuitüanique. 'Aixüa 'anemecü müveviyacaicü pücatayua. ⁴⁹ Perusü que mü'ane münesi'enie yacaticamietü, mücü xeime tevi qui mutavevipaü cani'anenedi. Cuiepa 'acaimenitavevieni xEICÜA, simiyenituyari püca'utavevi. 'Ana hesiena niuquexüani ha, xei mieme necaina. Carima niucaveni qui.

7

*Quesusi ti'uximayatame que müranayehüa
cuyasüa mieme
(Mateu 8:5-13)*

1 Hicü 'inüca 'icü niuqui naime teüteri me'ieniecu, Caperünaume neyani. 2 Mericüsü cuya 'aniuyeicacaitüni xei sienituyari cuyaxi müvaravitücücai, ti'uximayatame nexeyacaitüni minaqu'eriecai. 'Iya tinecuyecaitüni canemüximecaitüni. 3 Hicü cuya, 'u'enaca Quesusi hepaüsita, nivarenü'ani Huriyusixi teüteriyari va'uquiyarima memeita'inienicü 'umamiecü menayehüanicü ti'uximayatame. 4 Müme Quesusisüa me'u'axüaca cuini mieme mecateni'iniecaitüni müpaü me'utiyuatü, 'Aixüa caniyümücü pemeiparevienicü, hesiena catinaqueni. 5 Cataninaqui'erieca tanaime tame, tuqui cataniutavevirieni yücümana. 6 Hicü Quesusi va'utüma neyani. Yateva 'umiecacu, cuya yuhamicuma nivarutanü'ani yamemüte'itahüavecü, Ti'aitame pepücati'a'uxitüaca. Ne 'aixüa nepüca'ane 'ecü pematahanicü nequita. 7 'Ayumieme 'ahesüa nepücahetüa, 'aixüa neca'aneme ne'erietü 'ahesüa nemümiecü. 'Ecü müpaü xEICÜa quenetayüqui, panayehüiyani ti'uximayatame. 8 Nesü necatini'aitüarieca necuyatütü cuyaxita nepütiva'aitüvame. Xüca müpaü netitahüave xeime, Quenemie, mücü püyemieni, xeimeta xüca müpaü netitahüave, Quenaye'a, mücü canayeimücü, xüca müpaü netitahüave nehesüa mieme ti'uximayatame, 'Ipaü quetineyurieneni, müpaü pütüyurieneni. 9 Hicü Quesusi 'i'enieca niuquieya, niuhüxyani. Ta'aurie 'aveca müpaü tinivarutahüave teüteri memeveyacai, Müpaü nepütixecühüave, ni 'Ixaherisixi vasata 'icüpaü 'aneme nepücahetaxeyave yuri ti'eriecame.

10 Hicü müme memeyenü'arie yu'utüma mehecüneca, quitana me'u'axüaca, meneitaxeiya ti'uximayatame 'aixüa reu'eriecame.

Viyura nu'aya que müranucuquetüa Quesusi

11 Mericüsü 'arique neyani quiecarì Naini müracusevasiepaitü. Hesüana miemete teyü'üquitüvamete meniteütacaitüni, hipatüta teüteri yumüiretü. 12 Quiecarì quitenie heutahaximecacu, müqui nivayecueiyani. Müqui varusieya hücüame nexeyacaitüni 'iya yunivetüme, cünaya meripai 'umücu. Quiecatari yumüiretü meniteütacaitüni. 13 Hicü Ti'aitame 'ixeyatü nitinenimayata. Müpäü tinitahüave, Pepüca'utasuacani. 14 Mana 'uyacu, 'imayüacu müqui cacunieya, müqui cuecuevemete meniti'uni. 'Iya müpäü niutayüni, Temaicü 'acu, quenanucuquexi nepaine. 15 Tevi mümüquicai nanucuyerüni niutiniutüyani. Quesusi niyetuani varusieyasüa. 16 Hicü yunaitü meniutimamani. 'Aixüa meniutiyuanecaitüni Cacaüyari hepaüsita müpäü me'utiyuatü, Tixaxatame mütürücaüye tasata caninuani. Cacaüyari canisutüani tasi'üviyatü yuteüterima. 17 Hicü que mütiuyuri canicuxaxasivacaitüni naisarie Cureya cuieyarisie 'aurienata.

*Vani Ti'üyamesüa miemete niuqui tuayamete que memüte'u'axüa
(Mateu 11:2-19)*

18 Mericüsü Vanisüa miemete teyü'üquitüvamete metenitaxatüani Vani nai que mütiuyü hepaüsita. 'Ana Vani yu'aurie varutahüaveca yuhutame yuhesüa miemete teyü'üquitüvamete, 19 Ti'aitamesüa

nivarenü'ani müpaü memutiyuanenicü, 'Ecü petihücü 'upemamiecai xeniu, nusu xeime püta tepücuevieca. ²⁰ Hesüana me'u'axüaca müme, müpaü metenitahüave, Vani Ti'üyame 'ahesüa cataneyenü'ani müpaü 'utaitü, 'Ecü petihücü 'upemamiecai xeniu, nusu xeime püta tepücuevieca. ²¹ 'Anatütü Qesusi yumüireme nivararayexürieni, müme cacaüyarixi 'axa me'aneneme memüvarexeiyacai, hipame meta müireme cuiniyacü memü'uximatüariecai. Memacücüpecai yumüireme nivarupitüani memanutanenierenicü. ²² Hicü müpaü tinivarutahüave niuqui tuayamete, Xequeneuhuni, xequenetaxatüa Vani tita xemüte'uxei tita xemüte'u'eni hepaüsita mieme, memacücüpe que memüte'anutaneniere, huriecate que memüte'anucu'uve, müme memüca'itiyatücatei cuiniyacü memeucupüpünicai müme que memüte'u'itiya, memücaheu'enanacai hicü que memüteheu'enana, müquite que memüte'anucu'uitüariva, memümamave niuqui 'aixüa manuyüncü que memütecuxaxatüariva. ²³ Mücü meta, 'aixüa cani'itüarieca que mü'ane müca'ucunuitüarieve necümana.

²⁴ Hicü Vanisüa miemete niuqui tuayamete mehecüncü, nisütüani Vani hepaüsita tivacuxaxatüvatü teüteri, müpaü 'utaitü, Tita xetehecu'ixüari macumavesie. Haca 'ecapa mücuyuitüarieximecai xepuxei va'atü. Tixaü xüari. ²⁵ Peru tita xetehecu'ixüari. Tevi 'ixuriqui müyumeni manacatücücai xepuxei va'atü. Tixaüsü, müme visi mü'anene memanacatücü xicusixi vahepaü memüyüa,

müme te'aitamete vaquita mepayetei püta.
²⁶ Titasüari xetehecu'ixüari. Tixaxatame xepuxei
 va'atü. Hü, müpaü nepütixecühüave, tixaxatame
 xepuxei, texaxatamete que mü'ane masi cuini
 mieme mütiyüve, que mü'ane müvara'iva hipame
 texaxatamete xepuxei. ²⁷ 'Icü canihücütüni
 'utüarica mixata müpaü 'utaitü,

Camü nenuqui tuayame.

Nepenunü'ani 'ahüxiepai.

Micuha'aritüanicü 'ahuye

Pecanuavecacu cuxi.

²⁸ 'Ipaü nepütixecühüave, Müme 'ucari vahesie
 memütinunuiva ni xevitü pücame'eme Vanipaü. Pe-
 rusü que mü'ane masi yemecü mücave'eme müme
 Cacaüyari mütiva'aitüa vasata, mücü pe'iva Vani
 ve'emetütü.

²⁹ 'Ipaü nepaine, teüteri, mümeta cuviyexunusie
 mieme memüteyeturiyari yunaitü Vani
 me'u'enieca metenihecüatacaitüni Cacaüyari
 hepaüsita heiserie que mürexeiya, quepaucua
 memuca'üyarie Vanisüa. ³⁰ Peru Pareseusixi,
 hipatüta 'inüari niuquiyari memümate, mücü
 menitixani'erieni Cacaüyari que mütiyurieniquecai
 vahesie mieme. Vanisüa mepüca'uca'üyarie.

³¹ 'Ayumieme nepaine, hicü miemete titapaü
 mete'ananemete netivaxata. ³² Türi vahepaü
 mecani'ananeni quiecari hixüapa memütitei
 me'uyutihivatü müpaü me'utiyaatü,

Cari yacü xeicüa tepüxecürautaviriecai,

Xepücanaitüvecai.

Tepütahiveriecai xehesie mieme,

Xepüca'utisuanacai.

³³ Vani Ti'üyame caninuani pa cacua'atü caxie vinuyari caye'etü, xeme 'ayumieme müpaü xeputiyuane, Cacaüyari 'axa mü'ane pinü'ü.

³⁴ Ne Yuri Tevi nehücütütü necaninuani neticua'atü necu'ienetü, xeme 'ayumieme müpaü xeputiyuane, 'E'e, 'iya tevi 'icuaicü xeicüa püyüane, vinucü xeicüa püyüane, püvanaqui'erie müme cuviyexunusie mieme memüteyeturiyari 'axa teyuruvamete yunaime. ³⁵ Perusü yunaitü yuricü memütemaivave que memüteyurie canimasiücüni heiserie que mürexeiya Cacaüyari timaivetü.

Quesusi que mütiuyuri Simuni quita

³⁶ Mericüsü Pareseusixi xevitü nita'inieni hesüana müticuanicü. Pareseu quita heutahaca mana nayerüni.

³⁷ Hicü 'uca mana mequiecametücai 'axa mütiyuruvametücai, tiutamariECA Pareseu quita mayecateicü Quesusi, caninuani tete puteyayari 'ahanatü visi mu'üacü hüneme. ³⁸ Quetateya 'aurie niutaqueni 'utasuatü. 'Ucaiya nicaxürüvecaitüni quetateyasie, yücüpacü nitivasiüxa. Niti'iseni quetateyasie, visi mu'üa nitivirieni.

³⁹ Hicü 'iya Pareseu mita'ini müpaü tiniyücühüavecaitüni yu'iyarisie, Cari 'icü xüca yuricü tixaxatametünique, pimaicaqueyu 'icü 'uca micumayüaxime, que mütiyuriene pütimaicaqueyu, 'axa tiyuruvame que mütihücü.

⁴⁰ Hicü Quesusi müpaü tinitahüave, Simuni 'acu, 'esiva nepümasitahüavequeyu. 'Iya tita'ei, 'Au, Ti'üquitame. ⁴¹ Müpaü niutayüni, Mericüsü heiva neyevacaitüni yuhutatü memüte'ipitüanicü xeime, meripai que mütivaruniütüa. Xevitü 'auxüme sienituyari 'inüariyari ni'ütüaniquecaitüni,

xevitüta huta teviyari heimana tamamata
 'inüariyari ni'ütüaniquecaitüni. ⁴² Tixaü
 memücatehexeyacaicü memüte'ipitüanicü, 'iya tini-
 vareuyehüvirieni yuhutame. Mericüte, que mü'ane
 müme masi pinaqui'erie tevi mütivareuyehüviri.
⁴³ Simuni müpaü tinita'eiya, Xüari que mü'ane masi
 vaücavamecü müreyehüviyari, mücü masi vaüca
 ninaqui'eriecamücü. Qesusi müpaü rehüave,
 Heiseriemecü pepüti'acühüave. ⁴⁴ Hicü ta'aurie
 'aveca, 'uca 'uxeiyaca, müpaü tinitahüave Simuni,
 Queneuxeiya 'icü 'uca. Ne 'ahesüa nenuacu
 'aquita, 'ecü ha pepücanesi'uhanitüa nequetate
 nemütihauxinicü. 'Iya püta yu'ucaicü nitihaviy-
 atüyani nequetate, yücüpacü nitivasiüxa. ⁴⁵ 'Ecü
 penesitapatü pepücanesi'utavaüritüa. 'Iya püta
 ne'atahacu hicüque pücatihayevave nesicu'isevetü
 nequetatesie. ⁴⁶ 'Ecü pepücanesi'ucaviri
 nemu'usie. 'Iya püta visi mu'üa pünesi'utiviri
 nequetatesie. ⁴⁷ 'Ayumieme nepümaticühüave,
 vaüca que mütiyucanaqui'erie canimasiücüni que
 müreyehüviyarie 'axa tiuyurieca vaücava. Que
 mü'ane 'esiva xeicüa müreyehüviyari, mücü
 'esiva xeicüa tiniyucanaqui'erieca. ⁴⁸ Hicü
 müpaü tinitahüave 'uca, 'Axa que pemütiuyuri
 pepüreyehüviyarieri. ⁴⁹ Hicü hipatü 'auriena
 mematecai müpaü meteniyutihüavetücüne
 yu'iyarisie, Que püpaicü 'icü mütivareuyehüviri 'axa
 que memüte'uyuri. ⁵⁰ Masi 'iya müpaü tinitahüave,
 Yuri pemütiuta'ericü peputavicueisitüarie.
 'A'iyarisie peca'uximatüarietü quenemie.

'Ucari que memüte'ipareviecai Quesusi

¹ Mericüsü 'arique canicuyeicacaitüni quiecarí 'emüyeyeusie 'esimüyeyeusie. Nicuxatacaitüni niuquí 'aixüa manuyüne, tivacuxaxatüvatü que müti'ane Cacaüyari tí'aitametücacu. Tamamata heimana yuhutatü hamatüana meniu'uvacaitüni, ² hipatüta 'ucari memanayexüriya cacaüyarixi 'axa memüteyurie mevarunücu, metecucuyecu. Xevitü müme Mariya Mararatanaca catinitevacaitüni, meripai muxüinarie cacaüyarixi 'axa memü'anene me'inücacu 'atahutatü, ³ xevitüta Vana catinitevacaitüni Susa mü'üyayatücai, mücü Susa mühüritüariecai Herurexi mütimicuanicü, xevitüta Susana, hipatüta yumüiretü. Menivapareviecaitüni müme yupinitecü.

Ti'ivivame 'uxasieya hepaüsita ticuxatatü que müti'üquitacai

(Mateu 13:1-9; Maricuxi 4:1-9)

⁴ Mericüsü yumüiretü teüteri hesüana meniyuxeüriecaitüni, müireme quiecaritiesie meheyecüneca. Hicü 'üxasi hepaüsita ticuxatatü tinivaruti'üquitatüyani müpaü 'utaitü, ⁵ Ti'ivivame neyani 'imüari ca'ivienique. Mericüsü 'imüari 'ivienecacu, hipatü huye tesita niucaxürieni niutiquesinire. Viquixi taheima memü'uva menicucuaní. ⁶ Hipatüta niucaxürieni 'ayeparisie. 'Utineca niutivani müca'acuhavirecaicü. ⁷ Hipatüta niucaxürieni xuyasata. Hamatüana 'utinexüaca xuya, nenucanani. ⁸ Hipatüta niucaxürieni 'aixüa müracu'anesie. 'Utineca niutixuavere xei sienituyari payeixüa. Müpaü 'utayüca carima

müpaü niutayüni, Xaütü netü mu'enaxü que'u'ena.

Titayari müpaü müti'üquitacai Quesusi, 'üxasi hepaüsita ticuxatatü xeicüa

(Mateu 13:10-17; Maricuxi 4:10-12)

⁹ Hicü hesüana miemete teyü'üquitüvamate menicu'ivaviyacaitüni queri haine mücü 'üxasi. ¹⁰ Müpaü niutayüni, Xeme xecanipitüarieca xemimaicacü tita mütiuti'aviesiecai, xemütemaicacü que müti'ane Cacaüyari ti'aitametücacu. Hipatü püta 'üxasicü xeicüa mecanipitüarieca, para meheunenieretü memüca'ixeyacü, meheu'enanatü memüca'i'enienicü.

Quesusi que mütihecüatacai yü'üquisica, ti'ivivame 'üxasieya hepaüsita que müti'üquitacai

(Mateu 13:18-23; Maricuxi 4:13-20)

¹¹ 'Üxasicü 'ipaü catinimasiücüni. 'Imüari, Cacaüyari niuquieya canihücütüni. ¹² Huye tesita miemete, müme mecanihümetüni memü'enana, peru cuitü cani'axeni Cauyumarie, va'iyarisie ninavani niuqui capa me'utavicueisitüarienicü yuri mete'uta'eriecaxüame. ¹³ 'Ayeparisie miemete, müme mecanihümetüni memitanaqui'erie niuqui meyutemamavietü me'u'enanaca, peru müme mepücahananatüca. Yareutevitü yuri meteni'erieca, peru quepauca memüta'inüasieni mecanicunuitüariecuni. ¹⁴ Xuyasata mucaxüri, müme mecanihümetüni memü'enana, peru 'iyaritüaricacü tuminicü hicü mieme tucari naqu'eriyayacü meyüatü mecananucanaca mepüca'aye'axüani. ¹⁵ 'Aixüa müracu'anesie miemete, müme mecanihümetüni niuquisie

memüteviya 'aixüa 'iyaricü meyuvaüriyatü
me'u'enanaca. Müme meniutixuxuavereni
mete'uca'enivatü.

Cüxeme

(Maricuxi 4:21-25)

¹⁶ Cüxeme 'utaiyame püca'iti'avieta, xarita
pücaheicayeni, 'utatüa pücaheitayeni, masi
vapaitü neitiyemücü, müme mematahaxüaxime
hecüariyaya memüxeiyacü. ¹⁷ Naitü mütiuti'aviesie
masiücütü nayeimücü, naitü müranucanami
nitamarivamücü, masiücütü nayeitüariemücü.
¹⁸ 'Ayumieme xequeneyucuerivayurieca que
xemüte'enana. Que mü'ane tixaütü mürexeiya
canimiquireca. Que mü'ane tixaü mücarexeiya, tita
rexeiyame mütiyu'erie catininavaiyariemücü.

Quesusi 'ivamama varusieya

(Mateu 12:46-50; Maricuxi 3:31-35)

¹⁹ Mericüsü varusieya 'ivamama meniu'axüani
hesüana. Meniyutatexieni me'itahüaveque,
teüteri yuvaücatü memayetecaicü. ²⁰ Hicü
müpaü tiniutahüavarieni, 'Avarusi 'a'ivama
tacua meniti'uni memasixeyacutü. ²¹ Mücü
müpaü tinivacühüaveni, 'Ime Cacaüyari niuquieya
memü'enie yamemütecahu, 'ime mecanihümetüni
nevarusi ne'ivama.

Quesusi 'eca que müreunütüa

(Mateu 8:23-27; Maricuxi 4:35-41)

²² Mericüsü heiva canuvasie nicayerüni,
hesüana miemete teyü'üquitüvamete vahamatü.
Müpaü tinivarutahüave, Haracuna 'anutaüye
tepanucüne. Mana menecüne. ²³ Hapa
me'uhucacu 'iya neucuni. Hicü 'eca

cüsituyari muva carima nacaneni, haracunasio niuquexüani. Canuva tahünirümecacu mepucuerivayüa. ²⁴ Hicü menenutahütüani müpaü me'utiyuatü, Ti'üquitame, Ti'üquitame, tepeuyevevexime. Qesusi 'anucuqueca nitatieni 'eca hamevari meta. Neunuani, cayuvatü niutamare. ²⁵ Hicü müpaü tinivarutahüave, Queri yuri xete'erie. Meheumamatü menihüxiyacaitüni müpaü meteyücühüavetü, Qesü püpaicü 'icü. Ni'aitüaca hamevari ha, yapüticamie que maine.

*Cacaüyarixi que memüte'iviyacai Catarenatanaca
(Mateu 8:28-34; Maricuxi 5:1-20)*

²⁶ Hicü Catarenasixi vacuieyarisie meneta'axüani canuvasio meyetetü, Carereya 'anutaüyesie. ²⁷ Heucaqueximecacu cuiepa, tevi nencunaque mana müquiecametücai, cacaüyarixi 'axa memü'anene meminücai müixa. 'Ayumieme mücü 'ixuriquite püca'anacatücai, quita püca'ayecatei, masi teuquiyasata niuyeicacaitüni. ²⁸ Qesusi 'uxeiyaca, 'utahivaca nativeni hetüana müpaü tiuhivatü, Que peneti'uximatüa Qesusi, Cacaüyari taheima macave pemünu'aya. Nepümasivaviri cuerietü, penücahürixüa nesi'uximatüaca. ²⁹ Müpaü niutayüni mücü, Qesusi tita'aitüacu cacaüyari müca'itiya, mixünacü tevi. Müixa viyari niviyacaitüni cacaüyari 'axa mü'ane. Tevi nanutahüivacaitüni tepüacü 'acuvietü yumamasie yü'ücasie. 'Ititequetü tepüa carenayari nivayeyeicaitüni macumavesiepaitü cacaüyari 'axa mü'ane 'inücacu. ³⁰ Mericüsü Qesusi müpaü tinita'ivaviya, Que petiteva 'ecü. 'Iya yumüiretü cacaüyarixi

meminücaicü müpaü niutayüni, Xei Vaxayari netinitevaca. ³¹ Mümeri cuerietü vaücavamecü menivaviriecaitüni Qesusi mücavatanü'anicü meucatevasie memüyehücü. ³² Mericüsü mana hura yumüretü tuixuri metenicuatüvecaitüni yemuritüa. Menitavavirieni cacayarixi müpaü mütivapitüanicü memüvativiyacü tuixuri. Yacatinivarupitüani. ³³ Hicü cacayarixi 'axa memü'anene me'ixünaca tevi, menivarutiviya tuixuri. Hicü tuixuri yunaitü meniutinausa. 'Axa 'anecüa meneucanausaxüaximecaitüni, haracunapa meneuxürieni.

³⁴ Hicü tuixuri vahüvemete me'uneniereca que mütiuyü meniyuta'unaxüani. Quiecarisie metenicuxatacaitüni quiecarie 'aurie meta. ³⁵ Mana menyecüne me'ixeiyaque que mütiuyü. Qesusisüa me'u'axüaca tevi meniutaxeiya cacayarixi memixünaxü. 'Aixüa reuquemaritü Qesusitüa nacateitüni heuyumarietü. Meniutimamani. ³⁶ Hicü memunenierixü metenivarutaxatüani que mütiutavicueisitüarie tevi cacayarixi meminücai. ³⁷ Hicü yunaitü Catarenasixi vacue memütamacai meyumüretü menitavavirieni vahesüa müyemiecü. Cuini mieme mecatenimamacaitüni. Qesusi canuvasie cayerüca caneyani yu'utüma. ³⁸ Hicü 'iya tevi cacayarixi memixünaxü nitavavirieni hamatüana mücuyeicanicü. Masi Qesusi neiyenü'ani müpaü 'utaitü, ³⁹ 'Aque quenemie. Mana quetinivaretaxatüa nai Cacayari que masi'uyuri. Neyani naisarie quiecarisie ticuxatatü que mütitavicueisitüa Qesusi.

Cairu nu'aya que müranucuquetüarie, 'uca

ticuicame Quesusi 'ücarieya 'umayüacu
(Mateu 9:18-26; Maricuxi 5:21-43)

⁴⁰ Mericüsü Quesusi 'anutaüye heta'acu, yumüiretü teüteri menitavaüritüani me'icuevietü.
⁴¹ Hicü tevi mana caninuani Cairu titevatü. 'Iya tuqui va'üya canihücütücaitüni. Quesusitüa 'ativeca vaüriyarica nitavavirieni quitana müyemiecü. ⁴² Xeücüame neixeyacaitüni yunive 'ucatüme, tamamata heimana huta viyari yacütütü hücame. Nemüximecaitüni.

Mericüsü muva 'uyemiecacu yumüiretü teüteri menisaipünacaitüni. ⁴³ Hicü 'uca mana niuyeicacaitüni. Tamamata heimana huta viyari niyuriecaitüni, xuriyaya cacaneunuavecaitüni. Teyu'uhayemavamete vahesüa yupini tiniutixütüacaitüni naime, ni xevitü püca'yüvecai menayehüanicü. ⁴⁴ Hicü Quesusi varita 'uyemietü 'ücarieya niumayüani. Yapaucua neunuani xuriyaya mi'axiyacai. ⁴⁵ Hicü Quesusi müpaü niutayüni, Quepaicü pünesi'umayüa. Yunaitü meyucu'imavacacu, müpaü niutayüni Pecuru, Ti'üquitame, yunaitü teüteri 'a'aurie mepüyucuxeüri mepümasisaipüna, quepai pünesi'umayüa, peraine. ⁴⁶ Quesusi müpaü niutayüni, Xevitü pünesi'umayüa. Türecariya nehesie vayeneicacacu yanepütimaicai. ⁴⁷ Hicü 'uca yatimaitü 'avie mücayüanecaicü, 'utayüyüacatü ninuani. Hetüana 'ativeca yunaime teüteri vahürüpa nitaxatüani que mütimayüa, yapaucua que müranayehüiya. ⁴⁸ Quesusi müpaü tinitahüave, Nenive yuri pemütiuta'ericü pecaniutavicueisitüarieni. 'A'iyarisie peca'uximatüarietü quenemie.

49 Mericüsü müpaü 'utainecacu cuxi, xevitü va'ü quie meyetüa mana caninuani müpaü titahüaveque va'ü, 'Ari 'anive canemüni yemecü. Ti'üquitame pepücati'uxitüaca. 50 Hicü Qesusi 'u'enaca müpaü tinitahüave, Pepücaheumaca. Yuri quetineuta'eri xEICÜA, nitavicueisitüariemücü. 51 Hicü Qesusi heutahaca quita, hipame pücavarupitüa hamatüana memeutahaxüanicü müvayecateisie, Pecuru Vani Cacuvu xEICÜA nunusi 'uquiyarieya varusieya xEICÜA nivarupitüani. 52 Yunaitü meniutisuanacaitüni mene'erivacaitüni meyhiverietü. Qesusi müpaü niutayüni, Xepüca'utisuanani. Pücamüqui, pucusu masi. 53 Müme meninanaimacaitüni metemaitü yeme mümüquicaicü. 54 Hicü mamaya 'uviyaca müpaü tinitahüave, Nunusi 'acu, quenanucuquexi. 55 Hicü 'iyarieya ninuani. Yapaucua nanucuqueni. Qesusi müpaü tinita'uta'aíta mütimiquienicü. 56 Hicü 'uquiyarimama meniuhüxiyani. 'Iya müpaü tinivarutahüave, Ni xeime tüma xepücatehaxaxatüvani que mütiuyü hepaüsita.

9

Tamamata heimana yuhutame que mütivareutanü'axüa teyü'üquitüvamete (Mateu 10:5-15; Maricuxi 6:7-13)

1 Mericüsü varucuxeürieca tamamata heimana yuhutame, türücaríya nivarupitüani heiserie memexeiyanicü cacaüyarixi 'axa memü'anene yunaime vahepaüsita, cuiniya hepaüsitata memüvaranayexürüvanicü. 2 Nivareutanü'axüani memütecuxatanicü que müti'ane Cacaüyari

ti'aitametücacu, memüvaranayexürüvanicü teüteri. ³ Müpaü tinivarutahüave, Tixaü xepücatehetücünü huyeta mieme, mumuxi xerai 'inüa tumini, huta camixayari xepüca'anacatücünü meta. ⁴ Haqueva quita xemetanaqui'erivani muva xequeneyuhayevani 'asita quepaucau xemüyehuque. ⁵ Haque xemücahetanaqui'eriva, quiecarisie yaxequeteneuhuni, 'inüaricü yucacaisie mieme tumuanari xequeneucasixüa, müpaü xeteyurietü xemütehecüatanicü vahesie que mürahüivanicü. ⁶ Müme meheutayeixüaca quiecaritesie menicu'uvacaitüni metecuxatatü mevaranayexürivatü tecuicucate naisarie.

Herurexi que mütiyu'iyaritüacai Quesusi hepäüsita, Vani Ti'üyame 'umieriecu (Mateu 14:1-12; Maricuxi 6:14-29)

⁷ Hicü Herurexi mühüritüariecai mücü cuiepa müti'aitanicü, mücü tiniutamarieni que mütiyurienecai Quesusi naime. 'Asipücatimaicai que mütiyurieniquecai hipatü müpaü memaitücateicü quename vaniu Vani müquite vasata 'anucuquetüarie, ⁸ hipatüta quename 'Eriyaxi masiücütü 'atüa, hipatüta quename xevitü 'anucuque meripai miemete texaxatamete. ⁹ Perusü Herurexi müpaü canainecaitüni, Vani mu'uya nanutivitequiени yanetiuta'aitacu ne. Peru que püpaicü 'icü hepäüsitana müya 'anuyüneme nemü'enie. Nixeyamücücaitüni Quesusi.

'Auxüme miriyari que mütiavarumi (Mateu 14:13-21; Maricuxi 6:30-44; Vani 6:1-14)

10 Mericüsü nü'arisixi me'u'axüaca, nai Qesusi meteniutaxatüani que memüte'uyuri. Mücüri varavitütü neyani yühücüame quiecarri Vesaira müracuteva 'aurie macumavesie. 11 Teüteri yamete'utamariECA meniveiyacaitüni. Varutanaqui'erieca tinivacuxaxatüvacaitüni que müti'ane Cacaüyari ti'aitametücacu. Müme müpaü memüteheuyehüacai nivaranyaxürieni.

12 Mericüsü tau nacayunirümecaitüni. Hicü tamamata heimana yuhutatü hesüana meyucuxeürieca müpaü metenitahüave, Teüteri quenivareutanü'axüa 'aurava memüyehücü quiecarite 'emüyeyeu 'esimüyeyeusie memüyehenicü 'icuai memecaxeyacü. 'Ena macumavesie teniu'uvani. 13 'Iya müpaü tinivarutahüave, Xeme püta xequetenivarumicua. Müpaü meniutiyuane, Vaüca 'icuai tepücahexeiya, 'auxüme payari huta quesüteyari xeicüa. Me xüca 'icuai tenanaiyuni 'ime teüteri yunaime vahesie mieme. 14 'Uqisi 'auxüme miriyari yacütütü mecaniyupaümecaitüni. Hicü müpaü tinivarutahüave yuhesüa miemete teyü'üquitüvamete, Yaxequetenivarutahüavi memücuyaxixüanicü huta teyari heimana tamamata yacütütü meyupapaümetü. 15 Müme müpaü mepüte'uyuri, yunaime mepüvareucuyasaxüa. 16 Hicü 'enu'üca nitaneneviya 'auxüme payari huta quesüteyari meta, taheima heutinierca. 'Ititaratü nivata'ütüvacaitüni teyü'üquitüvamete memüvamicuanicü teüteri. 17 Yunaitü meniticuani meniutihuxani. Tarimeyari niucuxeüriyani manuyuhayevaxü, tamamata heimana huta quirivayari päümetü nayani.

Pecuru que mütiuyutahecüataxü Quesusisie tiviy-atü

(Mateu 16:13-19; Maricuxi 8:27-29)

¹⁸ Mericüsü Qesusi niyuneneviecaitüni yuxaüta, teyü'üquitüvamete mana me'u'uvacacu. Müpaü tinivaruta'ivaviya, Teüteri que metecuxata que mü'ane nepühücü ne. ¹⁹ Müme müpaü metenita'eiya, Hipatü müpaü meniutiyuaneni, quename Vani Ti'üyame pehücü, hipatüta quename 'Eriyaxi pehücü, hipatüta quename petixaxatame, meripai miemete texaxatamete quename pehücü pemanucuque. ²⁰ Hicü müpaü tinivacühüaveni, Xemete que xe'utiyuane que nepüpaicü. Pecuru müpaü tinita'eiya, Que mü'ane Cacaüyari heiserie mipitüa Cürisitütüme, 'ecü pecanihücütüni.

Qesusi que mütiyarutahüavixü que mütimierieniquecai

(Mateu 16:20-28; Maricuxi 8:30-9.1)

²¹ Qesusi cuinie tinivaruhürütüani, müpaü tiva'aitüatü 'asimemücatehehüavenicü xeime 'icü hepaüsita. ²² Müpaü niutayüni, Yuri Tevi que nemütiteva, neyueveca cuxi vaüca nemüticuinecü. Ta'uquiyarima, mara'acate memühürütüarie, mümeta 'inüaricü memüte'üquitamete yunaitü mecanenitixani'ericuni, necanimieriemücü, hairieca tucarisie necananucuquetüariemücü.

²³ Müpaüta tinivacuxaxatüvacaitüni yunaime, Tevi xüca yuvaüriyani nehamatü muyeicanicü, queyutatuaca, queyuvaüriyani tucaricü sepa curuxisie mumierie, nehésie quetiviyani.

²⁴ Que mü'ane müyutavicueisitüamücü caniyutatümaiämücü. Que mü'ane müyutatümaiya

necümana, mücü niyutavicueisitüamücü yemecü.
²⁵ Tevi nai cuiepa mütixuave xüca ra'ivaque, tita ra'ivaqueyu xüca heuyuyehüanique xüca yutatümaiyanique. Tixaü pücara'ivaqueyu. ²⁶ Que mü'ane münesiteviya miteviya neniüqui, neta Yuri Tevi que nemütiteva nepiteviyani 'iya quepaucua nemunuani nemarivetü, ne'uquiyaripaü visi ne'aretü, netupirisixima memüpasie Cacaüyarisie mieme vahamatüa. ²⁷ Xasunicü nepütixecühüave, hipatü 'uva memü'uva mepücacuini mexi mecanenierivave que müti'ane Cacaüyari ti'aitametücacu. 'Ariqueque mecanicuicuni.

*Yücü tiyuxexeyatü que müratüa
 (Mateu 17:1-8; Maricuxi 9:2-8)*

²⁸ Mericüsü 'inüca 'icü niuqui, 'atahaica tucari yacütütü 'anucayacu, yemurisie neutiyune yutanenevienique, Pecuru Vani Cacuvu varavitütü. ²⁹ Hicü yuneneviegacu niericaya yücü tiyuxexeyatü nayani, 'ixuriquiteya tuxatü xavavatütü nayani. ³⁰ Hicü 'uqisi yuhutatü hamatüana meteniutixatatücüne. Müme Muisexi 'Eriyaxi mecanihümetücaitüni, ³¹ visi meteyuxexeyatü Qesusipaü metenicuxatacaitüni que mütiyemiecai, que müraye'aniquecai Querusaremesie. ³² Mericüsü Pecuru hipatü hamatüana memü'uvacai yunaitü mecanicusucaitüni. Cuini mieme mecateneucusicucaitüni. Me'anutaneniereca menixeyia visi 'aneme, 'uqisi menivaruxeyia yuhutame 'auriena meti'ucame. ³³ Müme meyehuximecacu Qesusisüa, Pecuru müpaü tinitahüave, Ti'üquitame 'aixüa

cani'aneni 'uva temu'uvacü. Hicümü haica xamaruyari tepütivevieni, 'ahesie mieme xeime, Muisexisie mieme xeime, 'Eriyaxisie mieme xeime. Müpäü niutayüni 'asicatimaitü que mainecai. ³⁴ Yaticuxatacacu haivitüri nanutateni nivareutinani. Vareutinaximecacu meniutimamani. ³⁵ Hicü haivitürisata xevitü müpäü niutayüni, 'Icü caninenivetüni, yemecü nemenuyexei. Xequene'enieca. ³⁶ 'Utaniucu, Qesusi yuxaüta niuyuhayeva. Müme cayuvatü meniutamare. 'Ana xeime mepücatehaxaxatüvacai tita memüte'uxei hepaüsita.

Qesusi que mürenayehüa nunusi cacaüyari 'axa mü'ane miviyacai

(Mateu 17:14-21; Maricuxi 9:14-29)

³⁷ Mericüsü 'uxa'arieca yemurisie me'acahucacu yumüiretü menivaranucunaque teüteri. ³⁸ Hicü 'uqui teüteri vasata 'uветü müpäü tiniuhiva. Ti'üquitame 'acu, nenive queneuxeiya cuerietü xüa. Xei hücüa necanexeyani. ³⁹ Cacaüyari 'axa mü'ane picuviviya. Yapaucua picunünüve 'utahivacacu cuaimuxari vayeneicacacu. Haveri mieme picuhayeicava 'esivatücacu 'imieximetü xEICÜA. ⁴⁰ Nevarutavaviriecu 'ahesüa miemete teyü'üquitüvamete memenuñu'anicü mecaniuyutatexieni. ⁴¹ Hicü Qesusi müpäü niutayüni, Cari hicü miemete yuri xepücate'erie, yu'iyarisie xepüyuxamurie. Quepaümexa peuyevese xehamatü nemuyeicani, quepaümexa nepüxenevieca. 'Ena quenatu'i 'anive. ⁴² 'Amieximecacu cacaüyari 'axa mü'ane nenucahüani 'ixamurietü. Hicü Qesusi cacaüyari müca'itiya 'utatiecu

nanayeveni nunusi, 'uquiyarieya niyetuirieni.
⁴³ Yunaitü meni'iyarixiecaitüni Cacaüyari müya
 mütitürücaüyecaicü.

*Tavari Quesusi que mütivarutahüavixü que
 mütimierieniquecai*

(Mateu 17:22-23; Maricuxi 9:30-32)

Hicü yunaitü mehüxiyacacu nai que
 mütiyurienecaicü, müpaü tinivarutahüave yuhesüa
 miemete teyü'üquitüvamete, ⁴⁴ Xeme 'icü
 niuqui yu'iyarisie xequeneucayesa. Yuri Tevi
 netitevatü neniyetuiyamücü teüteri vamamasie.
⁴⁵ Müme mepücaheitimaivavecai 'icü niuqui.
 Vahesie mieme ni'aviecaitüni, ya'ayumieme
 yamepücatehetimaivavecai. Memamatü
 mepücayuvaüriyacai memita'ivaviyaquecai 'icü
 niuqui hepaüsita.

Que mü'ane müve'eme, que mutayü

(Mateu 18:1-5; Maricuxi 9:33-37)

⁴⁶ Mericüsü niuqui menitutixüatüatücüne, que
 mü'ane müme masi ve'emetütü mayaniquecai.
⁴⁷ Quesusi timaitü que memüteyücühüavecai
 yu'iyarisie, nunusi yu'aurie niutaqueni. ⁴⁸ Müpaü
 tinivarutahüave, 'Icü nunusi matetü quename
 nehesüa mieme, mücü 'ayumiemeyaricü xüca
 'itanaqui'erieni, neta canenitanaqui'erimücü.
 Que mü'ane munesitanaqui'erieni ne, 'iyata
 canitanaqui'erimücü munesihyenü'a. Que mü'ane
 yunaime xesata masi vaüca tixaü mücatihücü,
 mücü canive'emetüni.

*Que mü'ane mücatasi'aye'unie cataniparevieca, que
 mutayü*

(Maricuxi 9:38-40)

49 Hicü Vani müpaü tinitahüave, Ti'üquitame, xeime tepuxei 'ahesüa niu miemetütü mütiva'aitüacai cacaüyarixi 'axa memü'anene memüvaxünacü teüteri. Peru tenitanenani 'ahesie mücativiyacü tahepaü. ⁵⁰ Quesusi müpaü tinicühüaveni, Xepüca'inenaca. Xüca catasi'aye'unieca cataniparevieca.

Quesusi que mütivarutati Cacuvu Vanimame

⁵¹ Mericüsü tucari 'aye'aximecacu manu-tivitüquienicü, 'ana neutiyune Querusareme cayucunuitüanüatü. ⁵² Niuqui tuayamete nivaranucuhaisitüiya. Müme mana me'uyehutü Samariyatari vaquiecarisie meniu'axüani tixaütü memütecuha'aritüanicü hesiena mieme. ⁵³ Quiecatari mepücaheitanaqui'erie yemecü Querusareme müyemiecaicü. ⁵⁴ Teyü'üquitüvamete Cacuvu Vanimatü mete'utamariECA müpaü metenitahüave, Ti'aitame, camatinaque temutiniucanicü 'Eriyaxi que mütiuyuri, tai taheima macanenicü müvatitaiyacü müme. ⁵⁵ Peru Quesusi ta'aurie 'aveca nivarutatieni müpaü 'utaitü, Cari xeme 'asixepücatemate que mü'ane 'iyarisie xemüteviya. ⁵⁶ Yuri Tevi netitevatü, que nemütinua, teüteri va'iyari neheuyexürienique nepücanua, masi nevatavicueisitüanique püta necaninuani. Hicü xeime quiecarisie püta menecüne.

*Teüteri Qesusisie memüteviyacuai
(Mateu 8:19-22)*

⁵⁷ Mericüsü huyeta me'uyehucacu, xevitü müpaü tinitahüave, Ti'aitame, 'ahesie necatiniviyamücü. Haque pememie, neta

necanimieni. ⁵⁸ Hicü Qesusi müpaü tinitahüave, Cauxaisi yuterü mecanexeyani, viquixi taheima miemete yu'itua metehexeyata, perusü ne Yuri Tevi netitevatü tixaü nepücarexeiya haque nemünetamuritaritüani.

⁵⁹ Hicü xeimeta müpaü tiniutahüave, Nehesie quetineviyani. 'Iya müpaü tinitahüave, Queneneupitüa merie nemüyemiecü, ne'uquiyari nemücateucucü hemüyuque. ⁶⁰ Müpaü tinita'eiya, Müquite quenivaruhayeva müme püta memüvacateucucü yuhesüa miemete müquite. 'Ecü pütasü quenemie, quetinecuxatani que müti'ane Cacaüyari ti'aitametücacu.

⁶¹ Hicü xevitüta müpaü tinitahüave, 'Ahesie necatiniviyamücü Ti'aitame. Queneneupitüa xEICÜa ne'ivama nemüvatateütüanicü merie. ⁶² Qesusi müpaü tinitahüave, 'Icumayüame hararu, xüca yu'utüma 'utaniereni, 'aixüa pücaüni. Cacaüyari yacü xEICÜa canexeyamücü ti'aitüvametüme.

10

Que mütivareutanü'axüa haica teviyari heimana tamamata

¹ Mericüsü 'arique Ti'aitame hipameta varuhüritüaca haica teviyari heimana tamamata meyupaümeme, yuhutatame nivareutanü'axüani memanucuhaitütüanicü naimie quiecarisie naimie quiepa haque mücü meta'aniquecai. ² Müpaü tinivarutahüave, 'Isanari püvaücava, 'isanamete mepücayumüire. 'Ayumieme xequeneutavaviri 'isanari cusiyari, 'isanamete müvatanü'anicü yu'isanarita. ³ Xequeneuhuniri. Camü que

nemütixetanü'axüani, muxasi türixi vahepaü xecaniyüacacuni 'üravesixi vasata xe'u'uvatü. ⁴ Xepücaheitücünü vipura xerai cacai. Huyeta xeime xepücavaüritüaca. ⁵ Haque xeme'axüani quita, müpaü meri xequeneutiyaneni, 'Uva quiecatari 'aixüa xequetexeyarieca. ⁶ Xüca mana 'ayecani que mü'ane müyuvaüriya 'aixüa mütixeyarienicü, hesiena tinaquetü canayeimücü xevaürisica. Me xüca müpaü 'anetü ca'ayecani, xevaürisica caninuamücü xehesie. ⁷ Manatütü mücü quita xequeneuyuhayevani xetecuatü xete'ietü tita memütexemicuani. Ti'ivamesie catininaqueni 'ivaricaya. Xepücayupatatüveni hipame vaquita. ⁸ Haque quiecarisie xeme'axüani, haque memüxetanaqui'erieni, xequetenecuaca tita xemütemiquieca. ⁹ Xequenivaranayexüri tecuicucate mana miemete. Müpaü xequeteni-vacuxaxatüvani, Hicürixüa naye'aniri, Cacaüyari canisütüani 'ena ti'aitatü. ¹⁰ Haque quiecarisie memücaxetanaqui'erieni xehe'axüayu, vacaye 'utüa xe'uyehutü müpaü xequeneutiya, ¹¹ 'Asita tumuanari xequiecarisie mieme mütasicuiema tacacaisie, tepiticase texehécüatüatü. Sepanetü xemücatasi'utanaqui'eri, ipaü xequetenemaica, tucari maye'acü Cacaüyari misütüacü ti'aitatü. ¹² 'Ipaü nepütixecühüave, tucariyari 'aye'ayu cuanivemecü mecani'itüariecuni vana quiecatari Suruma quiecatari cacuanivemecü me'itüariecacu masi.

*Que memücateyuvaüriyacai quiecaritiesie
(Mateu 11:20-24)*

¹³ Xüa 'ui xeme Curasini quiecatari, xüa 'ui Vesaira quiecatari. Türücaüyemecü xüca

tiuyüni que Tirusie Sirunisie que mütiuyü xehesüa, meripai mepütehayeveaqueyu que memüteyuriecäi, mepüyuhiveriecaqueyu maixa me'anacatütücaitü hiverica 'inüariyari, naxi meyucavirivatü. ¹⁴ Masi Tiru quiecatari Siruni quiecatari cacuanivemecü masi mecani'itüariecuni quepaucua 'isücame müvata'ivaviya, xeme püta cui cuanivemecü xe'itüariecacu. ¹⁵ Xemeta Caperünaumetari, que xeteyutituicaqueyu muyuavisiepai. Müquite vahesüa püta xecaneucaxüriyacuni.

¹⁶ Que mü'ane müxe'enie pünesi'enie. Que mü'ane müxexani'eri pünesixani'eri. Que mü'ane münesixani'eri pixani'eri que mü'ane münesiheynü'a.

Hutarieca que memüte'u'axüa haica teviyari heimana tamamata

¹⁷ Mericüsü haica teviyari heimana tamamata hutarieca meniu'axüani meyutemamavietü, müpaü me'utiyuatü, Ti'aitame 'acu, 'asita cacaüyarixi 'axa memü'anene yamepütecahu que temüteva'aitüa 'ahesüa temümiemetecü. ¹⁸ Müpaü tinivacühüaveni, Nesü necanixeiya Cauyumarie muyuavisie 'anacahüiyacu merücariyapaü. ¹⁹ Tamüsü heiserie nenixe'upitüani cuterixi terücaxi xemüvatiquesinacü, 'iya mütasi'aye'unie türücariyaya naimexema'ivacü heiserie necanixe'upitüani. Tixaü 'axa pücatixeyurieni. ²⁰ Mücücü xepücajutemamavieca, cacaüyarixi yamemütecahucü que xemüteva'aitüa xeicüa. Xequeneyutemamavieca masi xemacayasariyecü taheima.

*Quesusi que mütiyutemaviecai
(Mateu 11:25-27; 13:16-17)*

21 Mericüsü 'ana niyutemaviecaitüni 'Iyari Mütiyupata yatipitüacacu. Müpaü niutayüni, Ne'uquiyari pemüti'aita taheima cuiepa meta, pamüpariyusi nepümasipitüa 'icü pemütiuti'avietaxücü, müme memüteyü'üquitüavave müme memütemaivave memücaheitimanicü, türi püta vahesie mieme masihücüme pemayeitüacü. Hü ne'uquiyari, 'aixüa 'ane pepü'eriecai müpaü pemütiyurienecai.

22 Nai netiniyetuiriyarieni ne'uquiyari yanetipitüacacu. Xevitü 'asipücatimate que müpaicü nu'aya, 'uquiyarieya xEICÜA müpaü catinimaica. Xevitü 'asipücatimate que müpaicü 'uquiyarieya, nu'aya xEICÜA müpaü catinimaica, me nu'aya xüca yuvaüriyani mixeisitüanicü xeime, mücüta müpaü catinimaica.

23 Hicü ta'aurie 'aveca müpaü tinivarutahüave teyü'üquitüvamete yühücüate metitecacu, Müme memunenierixü que xemüte'unenierixü xeme, 'aixüa mecani'itüarieca müme. 24 Müpaü nepütixecühüave, yumüiretü texaxatamete te'aitamete meta mepixeyiacucai tita xemüte'uxei xeme, peru mepüca'ixei. Mepi'eniecucacai tita xemüte'u'eni, peru mepüca'i'eni.

Samariyatanaca 'aixüa mütiuca'iyaricai

25 Mericüsü xevitü 'inüaricü müti'üquitametücai nanucuqueni 'i'isipanique. Müpaü niutayüni, Ti'üquitame, tita reuyevese müpaü nemütiyurienicü, tucari mücaxüve nehiesie mütinaquenicü. 26 'Iya müpaü rehüave,

'Inüari niuquiyarisie que re'uxa. Que peticuterüva. ²⁷ Mücü müpaü tinicühüaveni, Müpaü cananuyüneni, Peninaqui'eriecamücü Ti'aitame mü'acacaüyari naime que pemüre'iyaricü naime que pemüti'amatecü, naime 'atürücariyacü, naime que pemüticu'erivacü. Mücü meta, pecaninaqui'eriecamücü 'ahepaü tevi que pemüti'anaqui'erie. ²⁸ Qesusi müpaü tinita'eiya, Heiseriemecü peputa'a. Müpaü xüca petiyurieneni, pecanayeyuricamücü.

²⁹ Peru mücü heiseriemecü yaticamiecatü yuhecüatamütü müpaü tinicühüaveni Qesusi, Mericüte, que püpaicü nehapaü tevi. ³⁰ Hicü 'ita'eiyaca, Qesusi müpaü niutayüni, Heiva tevi Querusareme heyeyaca Querucu neucamiecaitüni. Mericüsü tenavayamete menenucunaque. Me'itiquemaripieca me'icuvaxüaca menecüne müximeme me'ucu'eirieca. ³¹ Mericüsü 'asicatimaitü que mütiuyü mana neucamiecaitüni mara'acame mücü huyeta. 'Ixeiyaca mana niuyeyani yateva. ³² Yaxeicüatari Revi nuivarieyasie mieme xevitü tuquita mütiparevivametücai muva 'uyemietü yateva niuyeyani. ³³ Perusü xevitiüxa Samariyanacatütü mana 'uyemietü hesüana caninuani. 'Ixeiyaca nitinenimayata. ³⁴ 'Aura 'uyaca 'ixuriqui neiverieni xuriya maneicacaisie, haseiticü vinücü 'i'uhayemaca. 'Enuti'icataka yupuxusie mesunipai cani'atüani. Mana ni'üviyacaitüni. ³⁵ Hicü 'uxa'arieca xei teviyari 'inüariyari vati'üca ni'ütüani mesuni cusiyari müpaü ticühüavetü, Quene'üviyani. Hesiena mieme xüca tixautü petinanaimücü,

xüca 'acuxi heuyeveca, nepütinetuani quepaucua nemayeneni. ³⁶ Hicü Qesusi müpaü tinitahüave xevitü mi'isipanecai, Mericüte que peticu'eriva. 'Ime yuhaicatü que mü'ane yuhepaü tevipaü pixei, tenavayamete me'enucunaquecu mücü tevi. ³⁷ 'Iya müpaü rehüave, Que mü'ane mitinenimayataxü, mücü pühücütücai. Hicü Qesusi müpaü tinitahüave, 'Ecütari quenemie, hepaüna quetineyurieneni.

Qesusi que mürecu'ivataxü Mariya Marita vah-esüa

³⁸ Mericüsü mana meniu'uvacaitüni. Hicü Qesusi xeime quiecarisie neutahani. 'Uca Marita titevatü nita'inieni yuquita. ³⁹ Yu'iva 'ucatüme pexeyacai Mariya titevacame. Mücü Qesusitüa 'acaitü ni'eniecaitüni niuquieya. ⁴⁰ Mericüsü Marita püyuxamuriecai vaüca ticumaüvatü mütivaminicü. Mana 'utaqueca müpaü niutayüni, Ti'aitame, yapecara'eriva ne'iva nexaüta münesi'ucu'eiricü nemütixeminicü. Yaquetineutahüavi pünesiparevieni. ⁴¹ Qesusi müpaü tinicühüaveni, Neuxei Marita, vaücavacü pepü'a'iyaritüa pepü'amuina. ⁴² 'Esiva peuyevese xeicüa, xevitü xeicüa. Mariya canenuyexeiya tita masi 'aixüa müti'ane. Pücanavaiyarieni.

11

Nenevieri hepaüsita que müti'üquitacai Qesusi (Mateu 6:9-15; 7:7-11)

¹ Mericüsü heiva 'aniucateitüni yunenevietü. Yunenevieri 'unücu, hesüana miemete teyü'üquitüvamete xevitü müpaü tinitahüave, Ti'aitame, quetatine'üquitüaca temütaneneviecacü,

Vani que mütivaru'üquitüa yuhesüa miemete
teyü'üquitüvamete. ² Mücü müpaü tinivacühüaveni,
Quepaucua xemüyunenevie 'ipaü xequeneutiyua,
Ta'uquiyari taheima pemacave,
Quememateheuyehüvirieca que pemütipasie.

'Enata queneusutüa pe'ti'aitatü.

Cuiepa yamequeteyurieca que matinaque,
Taheima que memüteyurie.

³ Icuai tucariçü que temüteheiyehüva,
Tucariçü yaquetatinemicuani.

⁴ Axa que temüte'uyuri quetatineuyehüvirieca,
Tameta tetevareuyehüviriecacu

Müme 'axa memütasiyurie yunaitü.

Pepücatasipitüaca temü'inüasienicü,

Masi quetaneutavicueisitüa

'Axa temüca'itüarienicü.

⁵ Müpaüta tinivarutahüave, Xüca xevitü xeme
yuhamicu hexeyani, mücü xüca hesüana nuani
tücari hixüapa müpaü rehüavetü, Nehamicu
'acu, haica payari queneneuniütüa. ⁶ Tamüsü
xevitü nehamicu nehesüa caninuani cuyeicame,
tixaü necarexiyacacu nemütimini. ⁷ Quita

mayeca müpaü que 'utayüni, Quetineuhayeva.
Quitenie püreuname, netüriyama tanaitü
tepuhe. Nepüçayüve nemanucuqueni

nemümasiniütüani. ⁸ Müpaü nepütixecühüave,
canihamicuyatüni, peru mücü 'ayumiemeyaricü
xeicüa püca'anucuqueni püca'iniütüani. Siqueresü
'iya munua müçayutiteviyacü püta quiecame
panucuqueni piniütüani tita müreyehüva.

⁹ Müpaü nepütixecühüave ne, xüca xe'ita'ivauni
xecatehayevatü xecanimiquieconi. Xüca
xe'icuvauni xepitaxeiya. 'Itupari xüca

xe'uyuitüani xepüteheuyepiyarieni. ¹⁰ Yunaitü memita'ivau mepitanaqui'erie yu'ivaurica, yunaitü memicuvautüve mepitaxeiya yunaitü, 'itupari memücuuyitüva mepüteheuyepiyarüva.

¹¹ Que mü'ane xeme yunive mexeiya, xüca nu'aya pa 'itavavirieni, que 'imini tete pa xatatü. Me xüca quesü 'itavavirieni, que 'imini cu quesü xatatü. ¹² Me xüca 'itavavirieni tavari, que 'imini terüca. ¹³ Xeme 'axa xemüte'u'yari xüca 'aixüa 'anemecü xetevamicuani yütüriyama, xe'uquiyari taheima macave masi yemecü 'Iyari Mütiyupata taheima mümieme canivamimücü müme memi-tavaviri.

Que memüte'ixanetacai Quesusi, müpaü me'utiyaütü quename cacäyari 'axa mü'ane 'inücai (Mateu 12:22-30; Maricuxi 3:19-27)

¹⁴ Mericüsü nitahüave cacäyari 'axa mü'ane mixünacü tevi. 'Iya cacäyari 'iviyacacu tevi pünenuriecai. Hicü cacäyari 'ixünacu, tevi tiniutixatatüyani münenuriecai. Teüteri menihüxiyacaitüni. ¹⁵ Peru hipatü müme müpaü meniutiyuanecaitüni, Cacäyarixi 'axa memü'anene va'uquiyarisie mütiyiacü Peheresepurisie, 'ayumieme nivananuyenü'avani cacäyarixi 'axa memü'anene. ¹⁶ Hipatüta me'iisipatü 'inüari menitavavirieni taheima mieme. ¹⁷ Mücü va'iyaritüarica maitü müpaü tinivarutahüave, Naime cuiepa, xüca quiecatari hixüata meyusana, mana pacumavere. Xeime quie quiecatari xüca hixüata meyusana menita'unicuni. ¹⁸ Cauyumarie xüca hixüata yusana, que reuterive ti'aitametütü. Xemesü

xeputiyuane quename Peheresepurisie netiviyatü nevaranuyenü'ava cacaüyarixi 'axa memü'anene. ¹⁹ Ne mericü xüca Peheresepurisie netiviyatü nevaranuyenü'avani cacaüyarixi 'axa memü'anene, xenivema que mü'ane rahesie meteviyatü mepüvaranuyenü'ava. Müme 'ayumieme xehesie mecatenahüpacuni. ²⁰ Mesü xüca Cacaüyari türücarıyayacü püta nevaranuyenü'avani cacaüyarixi 'axa memü'anene, xehesüa canısutüani Cacaüyari ti'aitatü.

²¹ Tevi mütürücaüye cuya tepüaya ma'ü mexi 'i'üviya quie, cayuvatü puma pıniteya. ²² Que mü'ane masi yemecü mütürücaüye nuame 'e'ivame, pinavairieni cuya tepüaya hesiena yuri müti'erıecai, yucupanıyeruma püvamini tepüateya.

²³ Que mü'ane nehiesie mücativiya pünesi'aye'uni. Que mü'ane nehamatü müca'icuxexeürıva pitaxürüva.

*Cacaüyari 'axa mü'ane tavari que mütiviya tevi
(Mateu 12:43-45)*

²⁴ Cacaüyari 'axa mü'ane 'ixüname tevi, macuvaquisie puyeicani 'uxıpiya cıvaunetü. Yutexıenetü müpaü paineni, Nepüyemie nequita nemüvayetüasie. ²⁵ Nuame pitaxeiya vaye'itıyacame 'aixüa tiıye'aneme. ²⁶ 'Ana püyemie püvata'inieni hipame cacaüyarixi masi cuini mieme 'axa memü'anene 'atahutame. Meheutahaxüame, muva me'ayetetü mepacüne. 'ımatürıeca mücü tevi masi yemecü 'axa 'itüarıetü payani, que müca'itüarıecai matüarıpai.

Müme yurıcü 'aixüa memü'itüarıe

27 Mericüsü müpaü ticuxatacacu, 'uca teüteri vasata muyeicacai niutahiva müpaü 'utaitü, 'Aixüa que 'itüariécaitüni que mü'anesie pemüyecatei que mü'ane mümasisisitüacai. 28 Mücü müpaü niutayüni, Masisü püta, 'aixüa que me'itüarica müme Cacaüyari niuquieya memü'enie yamemütecahu.

*'Ana miemete 'axa mete'u'iyaritü 'inüari que memüte'itavaviri
(Mateu 12:38-42; Maricuxi 8:12)*

29 Hicü teüteri meyucuxeürieximecacu müpaü tiniutixatatüyani, Hicü miemete teüteri 'axa teyuruvamete mecanihümetüni. Menicuvautüveni 'inüari, peru 'inüari mepücapitüarieni. Cunasi 'inüarieya xeicüa mecanipitüariécuni. 30 Cunasi 'inüari que müratüa Ninivetari vahesie mieme, neta Yuri Tevi que nemütiteva 'inüari necanayeimücü hicü miemete teüteri vahesie mieme. 31 'Uca taserieta müti'aitametücai cuiepa cananucuquemücü titahecüataque hicü miemete teüteri vahepaüsita quepaucua 'isücame müvata'ivaviya, vahesie pürahüivani mücü meyetüacü cuie manunieresie mi'enienicü Sarumuni que mütimaivecai. Tamüsü que mü'ane mütimaive Sarumuni que mücatimaivecaipaü 'uva puyeica. 32 Ninivesie quiecatari mepanucu'uni metetahecüataque hicü miemete vahepaüsita. Vahesie pürahüivani, Ninivetari memüte'uhayevaxücü que memüteyuriecäi Cunasi tivarutaxatüacu. Tamüsü que mü'ane mütürücaüye Cunasi mücatitürücaüyecaipaü 'uva puyeica.

Tavaiyari cüxemeya
(Mateu 5:15; 6:22-23)

³³ Cüxeme 'utaiyame püca'iti'avieta, cacunicü püca'enucanani. Vapai püta pecayeni, teüteri me'atahaxüaximetü memixeyacü hecüariyaya. ³⁴ Mericüte, tahüxie tavaiyari cüxemeya canihücütüni. Xüca 'ahüxi 'aixüa reu'erieca, 'aixüa 'iyaricü xüca peti'amicuani, pecanihecüariviyarieca 'avaiyarisie naime. Me xüca 'axa 'aneni 'ahüxi, pecati'amimütü 'avaiyarisie pecaniyüriyarieca. ³⁵ 'Ayumieme quene'acuerivayurieca, 'ahesüa mieme cüxeme capa 'uyürecü. ³⁶ Xüca 'avaiyarisie pehecüariviyarieca naimesie, tixaü catiyürivecacu, naitü canihécüacamücü, cüxeme que matihecüariviya xavatütü.

Quesusi que mütvaniuquimacai Pareseusixi, müme 'inüaricü memüte'üquitametetücai vahamame
(Mateu 23:1-36; Maricuxi 12:38-40; Rucaxi 20:45-47)

³⁷ Mericüsü tiuhayevacu, Pareseutütü nita'inieni hesüana müticuanicü. Muva heutahaca mana nayerüni. ³⁸ Pareseu 'ixeyaca niuhüxiyani müca'ucamaimacü meri caticuaivetü cuxi. ³⁹ Hicü Ti'aitame müpaü tinitahüave, Hicümüsüari xeme Pareseusixi tecüxi xacü herie xepüca'itiva, peru yutaüta xepühüpüne xetnavacutü 'axa xeteyurietü. ⁴⁰ 'Asixepücatemate. Que mü'ane mitavevi herie taütanata catitavevi. ⁴¹ Masi taütana miemecü xequeteneyumicuani xeteyucanenimayatü, mücücü naitü 'itiyatü nayeimücü xehesie mieme.

⁴² Perusü xüa 'ui xeme Pareseusixi. Tamamata taparisie mieme, xei tapari xepüyuvaüriya xemixatüanicü Cacaüyari yerüvavuena xura naimetupiriyasie mieme peru xepücayuvaüriya heiseriemecü yaxemütecahunicü, xepücayuvaüriya xeminaqui'eriecacü Cacaüyari. Müpaü püta püreuyevese müpaü xemüteyuriecacü, siepüre xecatehayevatü xei tapari xe'ixatüatü.

⁴³ Xüa 'ui xeme Pareseusixi. Püxenaque yunaime vahüxie xemayeyaxecü tuquita, xemüvaüritüariecacü quiecari hixüapa. ⁴⁴ Xüa 'ui xeme. Teuquiya müca'aviesiepaü xecani'aneneni. Teüteri teuquiya mecaniquesinani 'asimecatemaitü.

⁴⁵ Mericüsü xevitü 'inüaricü müti'üquitametücai müpaü tinitahüave, Ti'üquitame, müya pe'utaitü pepütasinuquima tameta. ⁴⁶ 'Iya müpaü tinicühüaveni, Xüa 'ui xemetari 'inüaricü xemüte'üquita. Teüteri xepüvaruti'icatüva 'icate mücuanivecü. Va'icate xemücumaüvani ni yu'itüvamecü xepücayuvaüriya xevaparevienique.

⁴⁷ Xüa 'ui xeme. Texaxatamete vateuquiya 'inüariyari xecanivevieca, xe'uquiyarima mevarucuicu. ⁴⁸ 'Ayumieme xepüyuhécüata, xe'iyari yacani'aneneni xe'uquiyarima que memüte'uyuri. Müme mepüvarucui, xeme va'inüari xepüvevi.

⁴⁹ Cacaüyari timaivetü 'ayumieme müpaü niutayüni, Texaxatamete nepüvatanü'airiexüani nü'arisixi meta. Hipame müme mepüvacuini mepüvaruveiyani. ⁵⁰ 'Ayumieme hicü miemete teüteri vahesie catinahüivamücü yunaime texaxatamete vaxuriyacü cuie munetüariesie hicüque mütaueurivecü, ⁵¹ Haveri xuriyayacü

meri 'asita Sacariya xuriyayacüque mumierie mürayutimavatüre heyeyaca tuquita caheta'avetü. Hü, yanepütixecühüave, hicü miemete teüteri vahesie catinahüivamücü.

⁵² Xüa 'ui xeme 'inüaricü xemüte'üquitamete. Xepinava quitenie yaviyari cümana teüteri metemaivavemete memacünequecai. Xemetütü xepüca'aye'axüavave, xepüvanena hipame memaye'axüaniquecai.

⁵³ Mericüsü vayeyacu müme 'inüaricü memüte'üquitametetücai Pareseusixi yunaitü menitixeümatücüne cuini mieme. Meniti'ivaviyatücüne müticuxatanicü vaücava hepaüsita ⁵⁴ me'ihupietü memiviniyanicü niuquieyacü.

12

Tiyucuxanariyame Pareseusixi vahesüa mieme

¹ Mericüsü 'ana teüteri vaüca miriyari meyupaümetü meyucuxeüriecu yuquetasie me'a'uvecacu, nisütüani müpaü tivacuxaxatüvatü yuhesüa miemete teyü'üquitüvamete, Xequeneyucuerivayurieca masi Pareseusixi vahesüa mieme tiyucuxanariyame hepaüsita, yacü xeicüa que memüteyurie 'avie, xemeta capa xe'useviximarienicü. ² Peru naitü müranucuname xeyarietü nayeimücü, naitü mütiuti'aviesie masiücütü canayeimücü. ³ 'Ayumieme müpaü nepaine, nai que xemütecuxata yüvipa, hecüaripa cani'enieriecamücü. Cayuvatü xemutiyuane quita, qui heima meti'utü yamecateniuhivacuni.

*Que mü'ane xepümacaxe
(Mateu 10:28-31)*

4 Müpaü nepütixecühüave xeme necu-paniyeruma, xepücavamacarüca müme memüyüvave tavaiyari memümieni xeicüa peru 'arique memücayüvave 'asimemüteyurieni masi vaüca. ⁵ Nepütixetaxatüani que mü'ane xemümacarüca. Xequenemacarüca que mü'ane 'imieme tevi heiserie mexeiya meicahüanicüta xasi taiyariyarisie. Hü, müpaü nepütixecühüave, 'iya xequenemacarüca.

6 Tamüsü 'üxaviquixi que memütetuiya yu'auxüvitü huta senitavuyari mecate'aye'axe. Peru ni xevitü müme pücatümaiyyarie Cacaüyari hüxie. ⁷ Mücü meta, xecüpa xemu'usie mieme naitü püti'inüasieve. Xepücaheumamaca. Yümüretü 'üxaviquixi que memüte'aye'atüca, xeme masi vaüca xepüte'aye'atüca.

Que mü'ane müyutahecüata teüteri vahüxie, que-name nehesüa mieme

(Mateu 10:32-33; 12:32; 10:19-20)

8 Müpaü nepütixecühüave, yunaitü memüyuhecüata teüteri vahüxie quename nehesüa memiemete, neta Yuri Tevi que nemütiteva necaninehecüatamücü quename vahesie netiviya Cacaüyarisüa miemete niuqui tuayamete vahüxie. ⁹ Que mü'ane müyucu'imava teüteri vahüxie quename nehesie camieme 'utaitü, mücüta pücamarivani Cacaüyarisüa miemete niuqui tuayamete vahüxie.

¹⁰ Yunaitü memüniuquixi Yuri Tevi hepaüsita, mecaniyüvaveni memüteheuyehüviyarienicü. Perusü que mü'ane 'axa mütayüni 'Iyari Mütiyupata hepaüsita, mücü pücaüveni müreyehüviyarienicü.

11 Quepaucua xemanuhapanieni tuquipa miemete vahüxie te'aitamete heiserie memexeiya vahüxie, xepücayu'iyaritüaca quepaü xemütetiniuni yuhesie mieme, que xemutiyuane. 12 'Anatütü 'Iyari Mütiyupata müpaü pütixe'üquitüaca que müreyevese müpaü xemutiyuanenicü.

Tevi müxicutücai 'asimücatimaicai

13 Hicü teüteri vasata 'uветü xevitü müpaü tinitahüave, Ti'üquitame, yaquetineutahüavi ne'iva münesi'üitüanicü tita nehesie mütinaque taquemasi tita mütatiucu'eiriri. 14 Qesusi müpaü tinitahüave, Neuxei, que mü'ane xe'isücame pünesi'ayeitüa xepini nemütisananicü. 15 Hicü müpaü tinivarutahüave, Xequeneyucuerivayurieca naimecü, xequeneyü'üviyani capa xeteyucahive'eriecacü 'axa müti'anecü. Piniteya ranuyuhayevacacu pücatucari. 16 Hicü 'üxasi hepaüsita ticuxatatü tinivaruti'üquitüatüyani müpaü 'utaitü, Tevi müxicutücai cuie nexeyacaitüni cuini mieme mütiutixuxuavitüvacai. 17 Hicü müpaü tiniyücühüavecaitüni yu'iyarisie, Qesü netiyurieni. Tixaü nepücarexeiya haque nemeiti'uta netüricu. 18 Hicü müpaü niutayüni, Tamüsü 'ipaü nepütüyurieni. Nepica'una necaxetunite, 'epapame masi nepütivevieni. Mana nepeiti'uta netüricu nepinite. 19 'Anari ne'iyarisie müpaü nepütinecühüaveni, Ne'iyari 'acu, vaüca pinite pecatiniuti'uta müixa viyarisie mieme. Quene'uxipieca quetinecuaca quetine'ieca pe'atemavietü. 20 Perusü Cacaüyari müpaü tinitahüave, Cari 'asipepücatimate. Hicü tücacüta 'a'iyari pepütavaviyurieni. Tita pemütiuti'utaxü,

que mü'ane piniteya pürayani 'ana. ²¹ Yaxeicüa cani'aneni que mü'ane yuhesie mieme müyuti'usiri vaüca, peru mücaxicu Cacaüyari que mütixeiya.

Que mücareuyevese müyu'iyaritüacacü müyumuinanicü

(Mateu 6:25-34)

²² Hicü müpaü tinivarutahüave yuhesüa miemete teyü'üquitüvamete, 'Ayumieme müpaü nepütixecühüave, xepücayu'iyaritüaca yutucari hepaüsita que xemütecuanı, yuvaiyari hepaüsita que xemüteyutiquemaritüani. ²³ 'Icuai xEICÜA pücatucari, 'ixuriqui xEICÜA pücaravaiyari.

²⁴ Xequenivara'erivani cuasari. Mepüca'uca'e mepüca'isana. Caxetuni 'iqui mepücahexeiya. Cacaüyaritütü catinivamicuani. Viquixi que memüte'aye'axe, xeme cuini mieme masi xecate'aye'axe. ²⁵ Que mü'ane xeme yu'iyaritüatü püyüve 'e'utevitü mayuyeitüani xüca 'esi'utevini.

²⁶ Mericü 'esiva xEICÜA xüca xecayüvaveni, titayari xeteyu'iyaritüa naimecü.

²⁷ Tuturi xequena'erivani, que mücativita que mücatisa'a. Peru 'ipaü nepütixecühüave, Sarumuni cuini mieme visi que mü'anecai, visi pücaranacatücücai vahepaü ni xeimepaü 'icü tuturi. ²⁸ Mericü xüca Cacaüyari müpaü tiquemaritüaca 'üxa 'üsita mieme hicü muxuave 'uxa'a huxunuta meucaxüriyani,

masi yemecü catixequemaritüaca xeme. Cari 'esiva xEICÜA yuri xepüte'erie. ²⁹ Tita xemütecua'acü xepüca'ayumiemetetüni, tita xemüte'iecü meta, xepücamuinarieca. ³⁰ Teüteri naisarie cuiepa miemete 'ipaü 'aneneme

nai mepücvautüve. Xeme xe'uquiyari masi müpaü pütimate xemeiyehüvacü 'icü. ³¹ Xemesü xequeneyuvaüriyani Cacaüyari tixe'aitüvame mühücütünicü. Müpaü xeteyurietü, 'icü nai xepümüquienitari.

Que mütiti'uta taheima mieme
(Mateu 6:19-21)

³² Nemuxasima sepa xemücayumüire, xepücaheumamaca. Xe'uquiyari caniyuvaüriyani mütixepitüanicü tita mürexeiya ti'aitametütü. ³³ Xequetenetuaca yupinite, xeteyuparevietü xequeteneyumicuanı. Xequenanhuri tumini maname mücaye'irive. Taheima xequeneuti'uta tita mücatixüve, haque tinavayame 'aura mücaheyeica haque cuisı mücareticitamava. ³⁴ Haqueva xemeiti'uta, manata miemecü xe'iyari yacani'anemücü.

Ti'uximayatame mücaha'arisie

³⁵ Xequeneyuha'aritüaca xe'ayühüatücaitü xecüxeme tacacu. ³⁶ Xemeta teüteri vahepaü xequeneyüaca yucusiyari memücuevie. 'Asimecatemaitü quepaucua neüquiya 'ixüararipa mayeyani, mecanicuevieca cuitüva memüteheuyepienicü nuayu 'itupari heyuitüayu. ³⁷ 'Aixüa mecani'itüariecacuni müme te'uximayatamete xüca vacusiyari nuame varetaxeiya me'ayeneniereme. Yuricü nepütixecühüave, panuyühüani, mexa 'aurie püvacuyasaxüani, mana 'uyeicatü pütivamini. ³⁸ Sepa tücari hixüapa sepa yuimuana munua, müya meteyuriecacu xüca varetaxeiya, 'aixüa mecani'itüariecacuni müme.

39 'Ipaüsü xequetenemaica, xüca quiecame müpaü timaicaque quepaucua tinavayame munuaniquecai, püca'ipitüaniqueyu meutahanicü quitana. 40 Xemeta xequeneha'arisieca. Quepaucua necanuaximeme xemünesi'erieca, Yuri Tevi que nemütiteva, 'ana necaninuamücü.

*Ti'uximayatame yamücatiamie
(Mateu 24:45-51)*

41 Hicü Pecuru müpaü niutayüni, Ti'aitame, 'icü 'üxasi hepaüsita peti'üquitatü tame petatixata, nusu pepüvaxata yunaimé. 42 Ti'aitame müpaü rehüave, Qui cusiyari que mü'ane pühüritüani yuquie quiecatari vacü, tucari 'aye'ayu müvati'inüasirienicü va'icuai. Que mü'ane yamüticamie, que mü'ane mütiyumate, mücü canihüritüaricamücü. 43 Mücü ti'uximayatame 'aixüa cani'tüaricamücü xüca cusiyarieya nuame 'itaxeiya müpaü tiyurieneme. 44 Yuricü nepütixecühüave, yupini nai hepaüsita pütihüritüani. 45 Me xüca mücü ti'uximayatame müpaü tiyücühüaveni yu'iyarisie, Necusiyari 'epüreutevi canuavetü, xüca varutivatüyani te'uximayatamete 'uquisi 'ucari, xüca ticucuaneni xüca cu'ieneni xüca taveneni, 46 mücü ti'uximayatame cusiyarieya caninuamücü quepaucua müca'icuevie, yapaucua quepaucua 'asimücatimate ti'uximayatame. Hixüata piviteni, pipitüani yamemücatecahu vahepaü. 47 Mücü ti'uximayatame yamütimaicai que mütinaquecai cusiyarieya, peru mücayucuha'aritüa 'asimücatiuyuri que mütinaquecai, mücü cuini mieme canicuveiyaxüamücü. 48 Que mü'ane püta

'asicatimaitü yamütiuyuri para mücuveyaxüanicü, 'ayüveca xeicüa pücuveyaxüani. Que mü'ane vaüca mütiumiquie, mücü vaüca pütitavaviyarieni. Que mü'ane vaüca mühüritüarie, vaüca masi pütitavaviyarieni.

*Quesusi hixüata que mütivasana
(Mateu 10:34-36)*

⁴⁹ Ne necaninuani tai nemeucahüanicü cuiepa. Xücate 'utinaisienique tüma.
⁵⁰ Peuyevese nema'ivarienicü nemümierienicü, tevi que müranucanamiapaü hacü quepaucua muca'üyarie. Haveri mieme nepütiuca'eniva mexi ca'aye'ave. ⁵¹ Que xetecu'eriva nemunuacü nevapitüanique cuiepa memütama 'aixüa memüteyuxeiyanicü. Tixaüsietü, 'ipaü nepütixecühüave, hixüata nemüvasanacü püta nepunua. ⁵² Hicü 'uxa'atüni yu'auxüvitü xei quiyarita miemete hixüata mepüusanani yuhaicatü yuhutame mevaraye'unietü, yuhutatü yuhaicame mevaraye'unietü. ⁵³ Hixüata mepüusanani 'uquiyarieya 'eye'uniecacu yunive, nu'aya 'eye'uniecacu yu'uquiyari, varusieya 'eye'uniecacu yunive 'uca, nu'aya 'eye'uniecacu yuvarusi, yumu'e'ema me'ayuye'uniecacu.

Titayari xecate'i'inüata 'icü tucarisie mieme, que mutayü

(Mateu 16:1-4; Maricuxi 8:11-13)

⁵⁴ Hicü müpaü tinivarutahüave teüteri, Quepaucua xemixeiya haivitüri 'e'a'enirümeme tau macayuyuiquesie, cuitü xeputiyuane quename caviyerüme. Müpaü pütüyunitütü.
⁵⁵ Quepaucua taserieta mu'eca, müpaü

xeputiyuane quename 'uxüca. Müpaü pütüyüni.
⁵⁶ Xeme yacü xeicüa xecaniyüaca, xepi'inüata
 cuie que mütiyuxexeiya muyuavi meta. Titayari
 xecate'i'inüata 'icü tucarisie mieme.

Queneunütüa masixaneta, que mutayü
 (Mateu 5:25-26)

⁵⁷ Titayarita yücümana xecateheitimaivave
 tita mütiheiserie. ⁵⁸ Quepaucua 'isücomesüa
 pemanuhanieni, huyeta xe'uhutü queneunütüa
 'axanetame masixünacü, capa 'isücame huxie
 masihe'atüanicü, 'isücame capa masiyetuanicü
 tupirisüa, tupiri capa masi'anutahüanicü
 casariyanata. ⁵⁹ Müpaü nepümaticühüave, muva
 pepücavayeyeicani mexi pecati'atuave naimecü.

13

*Xüca xecate'uhayeva que xemüteyurie, xecanicui-
 cuni, que mutayü*

¹ Mericüsü hipatü 'ana me'u'axüaca
 metenitaxatüani Carereyatari vahepaüsita,
 Piratu mütiuta'aitaxü memücüi'ivacü mexi
 metemavatüvecai. ² 'Iya müpaü tinivacühüaveni,
 Que xetecu'eriva. Müya memüte'ucuinixücü que
 metemasiücü, quename mümetütü masi yemecü
 'axa meteyuriecai, hipatü Carereyatari yunaitü
 'axa que memücate'uyuri. ³ Pücatixaü. Masi
 müpaü nepütixecühüave, xüca xecate'uhayeva que
 xemüteyurie xeme, vahepaü xecanicui'ivacuni
 yunaitü. ⁴ Müme meta tamamata heimana
 'atahaicatü memüyupaümecai vahesie mucave
 mücü tuxi Siruhesie müvarucui, que xetecu'eriva
 müme vahepaüsita. Que metemasiücü quename

masi cuini mieme vahesie rahüivacai, hipatü teüteri Querusareme memütama yunaima vahesie que mücarahüivacai. ⁵ Pücatixaü. Masi müpaü nepütixecühüave, xüca xecate'uhayeva que xemüteyurie, yaxaicüa xecanicui'ivacuni yunaitü.

Cüye müca'utixuaverixü hepaüsita ticuxatatü, que müti'üquitacai

⁶ Mericüsü 'icü 'üxasi hepaüsita ticuxatatü tini'üquitacaitüni. Tevi 'aniucateitüni cüye muca'iteüritaxü yuharaverita. Mana ni'axecaitüni 'icuaxi cuvaunetü cüyesie mieme. Cacanitaxex-eiyacaitüni. ⁷ Hicü haraverita mühüritäriecai müpaü tiniutahüave, Camüsü haica viyari nepeucuyeixüa 'icuaxi necuvaunetü 'icü cüyesie mieme. Nepüca'itaxeiyave. Quenahüva, titayari cuie tisevixima xEICÜA. ⁸ Peru tihüveme müpaü tinicühüaveni, Cusiyari 'icü visie queneuhayeva xEICÜA, mexi hetüana nehecuieviyatüyani mexi havunu nehavivietüyani. ⁹ Xüca 'utixuavere 'aixüa püyüni. Me xüca catixaütüni, tepehüani que pemaine.

Quesusi que mürenayehüa 'uca 'uxipiya tucari-yarisie

¹⁰ Mericüsü 'uxipiya tucarisie tini'üquitacaitüni heiva xeime tuquita. ¹¹ 'Uca mana nayecateitüni cacaüyari 'axa mü'ane miviyacai tamamata heimana 'atahaica viyari 'iveranariyatü. Nanacatusicaitüni, püca'yüvecai müyutaseiriyacü naime. ¹² Hicü Quesusi 'ixeyaca yu'aurie 'itahüaveca müpaü tinitahüave, 'Uca pepuxünarie que pemütiveranica. ¹³ Hesiena 'utimecu yapaucua niutaseire. 'Aixüa nainecaitüni

Cacaüyari hepaüsita. ¹⁴ Hicü tuqui va'üya ha'atü Quesusi menayehüacü 'uxiپیا tucarisie, müpaü tinivarutahüave teüteri, 'Ataxevitü tucari puxuave quepaucua meuyevese yamüti'uximayacacü. Mücü tucarisie 'ayumieme xequene'axeni xequenayanayexürivani, peru 'uxiپیا tucarisie pücatixaüsietü. ¹⁵ Hicü Ti'aitame müpaü tinita'eiya, Cari xeme yacü xeicüa xepüyüa. Yuxexuitü xeme 'uxiپیا tucariyarisie xecatevaxüna yupuixisixi yupuxuri haque memacuvü, xecatevarehapanaxecatevaharitäva. ¹⁶ 'Icü 'uca 'Apurahami caninu'ayatüni, peru Cauyumarie necuviecaitüni tamamata heimana 'atahaica viyari. Careuyevese 'uxiپیا tucarisie müxünarienicü 'acuvietü. ¹⁷ Müpaü 'utayücu meniuyutiteteviya yunaitü memeye'uniecai, hipatü teüteri yunaitü meyutemamaviecacu nai que mütiyurienecaicü marivemecü.

Musitasa 'imüariyari hepaüsita ticuxatatü, que müti'üquitacai

(Mateu 13:31-32; Maricuxi 4:30-32)

¹⁸ Hicü müpaü niutayüni, Queri ti'ane Cacaüyari ti'aitametücacu. Que 'aneme 'üquiscayari nexatatü nepihecüatani. ¹⁹ Musitasa 'imüariyaripaü cani'aneni. Tevi 'enutücüca yuharaverita neicaxürieni. 'Utavereca cüye nayani. Viquixi taheima miemete meniyuti'ituatüvacaitüni mamateyasie.

Pa cuxanariyame hepaüsita ticuxatatü, que müti'üquitacai

(Mateu 13:33)

20 Hicü tavori müpaü niutayüni, Que müti'ane Cacaüyari ti'aitametücacu, que 'aneme 'üquisicayaricü nepihecüatani. 21 Pa cuxanariyamepaü cani'aneni. 'Uca 'enu'üca nitimuina pa mütüxiyarisie haica 'axuvayarisie, 'ariqueque naitü niuticuxanare.

Quitenie 'esimayeva
(Mateu 7:13-14, 21-23)

22 Hicü quiecarite 'emacuyeyeusie 'esimüyeyeusie caniyueicacaitüni ti'üquitatü, Querusareme 'uyemietü. 23 Mericüsü xevitü müpaü tinita'ivaviya, Ti'aitame, hipatü xeicüa metetavicueisitüariexime. 'Iya müpaü tinivarutahüave, 24 Xequeneyumexütüaca xemeutahaxüanicü quitenie 'esimayevasio. Müpaü nepütixecühüave, 'arique yumüretü meneutahaxüacucacuni peru meniyutatexicuni. 25 Quiecame 'anucuqueme quepaucua müreunani quitenie, 'ana xeme tacua xeniyuhayevacuni 'itupari xeyuitüatüvetü müpaü xe'utiyuatü, Ti'aitame 'acu, quetatineuyepiri. Peru mücü müpaü tinixetahüavimücü, Ne nepücaxemate haque xememietete. 26 'Ana xenisutüacuni müpaü xe'utiyuatü, Tame 'ahesüa tepütectuacai tepüte'iecai, 'ecüta tacaye 'utüa pepüti'üquitacai. 27 'Ana müpaü tinixetahüavimücü, Nepücaxemate haque xememietete. Nehesüa xepücamiemete, xequeneutayeixüa. Cari yunaitü yaxepütetyurie que mücatiheiserie. 28 Mana xeniutisuanacuni xecaniyutaquevecuni, quepaucua xemüvaxeiya 'Apurahami 'Isahaqui Cacuvu texaxatamete yunaime mana me'u'uvame haque Cacaüyari

müre'aita, xeme püta xe'anuyexüriyayu. ²⁹ Tau matineicasie miemete macayuyipiquesie miemete mecani'axüacuni, taserieta miemete ta'utata miemete mete'axüani meta. Mexa 'aurie menayaxicuni haque Cacaüyari müre'aita. ³⁰ Camüsü, hicü miemete 'imatüremete, hipatü müme 'ana mexüacate mecanacünicuni, hicü miemete mexüacate meta, hipatü müme 'imatüremete mecanacünicuni.

Quesusi yuhiverietü que mutayü Querusareme quiecatari vahepaiüsita
(Mateu 23:37-39)

³¹ Mericüsü 'ana Pareseusixi hipatü hesüana meniu'axüani müpaü mete'icühüavetü, 'Uma quenemie, Herurexi pümasimiemücü. ³² 'Iya müpaü tinivarutahüave, Müpaü xequetenehüaviyu nesimariutame, Neuxei, ne hicü 'uxa'a nepüvaranuyenü'avani cacaüyarixi 'axa memü'anene memüvatixünacü teüteri, nepüvaranayexürieni tecuicucate. 'Ayeimana nepaye'atüarienitütü. ³³ Mücü xeicüa, neyevaca hicü'uxa'a nemücuyeicanicü varie meta. Vaüriyarica peuyevese yunaitü texaxatamete memücüi'ivacü Querusareme, xaüsie pücatixaü. ³⁴ Querusareme, Querusareme, 'ahesie quiecatari mecanivacuica texaxatamete, mecanivatituaxani müme 'ahesüa memeyenü'ariva. Müixa que nemütivacuxeürimücücai 'anivema, vacana yupixüxüisi que mütivacuxexeürivapaü yu'anatüa. Mepücayuvaüriyacai. ³⁵ Camü xequi pücu'eiriva 'uyemavetü. 'Ipaü nepütixetahüave, tavari xepücanesixeiya mexi tucari ca'aye'ave quepaucua

müpaü xemutiyuaneni, 'Aixüa que ticühüavarüvani que mü'ane Ti'aitamesüa miemetütü munua.

14

Qesusi que mürenayehüa tevi meuhatücatei

¹ Mericüsü Qesusi xeimesüa ninuani 'uxipiya tucarisie ticuanique. Mita'ini teüteri va'uquiyarima canixevitütücaitüni Pareseutütü. Müme menihupiecaitüni. ² Hicü tevi meuhatücatei hüxiena nacateitüni. ³ Qesusi müpaü tinivaruta'ivaviya müme 'inüaricü memüte'üquitametetücai Pareseusixi meta, Catitauniva 'uxipiya tucarisie menayehüanicü tevi, pücatauniva nusu. ⁴ Müme cayuvatü meniumacaitüni. Hicü ticuicame 'umayüaca nenayehüani neinü'ani. ⁵ Hicü müpaü tinivacühüaveni, Xevitü xeme xüca puxuya heucaveni müvatixavasie, ya puixieya xüca heucaveni, cuitü cativatihana 'uxipiya tucarisie. ⁶ Mepücayüvavecai tixaü memutiyuanenicü 'icü hepaüsita.

Neüquiya 'ixüaramete

⁷ Hicü varuxeiyaca que memütehenuyexeyacai haque masi 'aixüa mü'anenecai memayaxecü, 'üxasi hepaüsita ticuxatatü tinivaruti'üquitatüyani müme memuta'inierie. Müpaü tinivarutahüave, ⁸ Quepaucua tevi müxeta'inieni neüquiya 'ixüararipa, haque masi 'aixüa mü'ane, mana xepüca'ayaxiqueni. Cauca xeime masi ve'eme 'uta'inie, 'ecü 'esiva peve'emetücacu xeicüa. ⁹ 'Ahesüa nuame que mü'ane müxe'uta'ini müpaü pümaticühüaveni, Queneupitüa 'icü

püta 'ena mayerünicü. 'Ana 'ecü pe'atevivyatü 'imatüreme 'üparieyasie pe'acaitü pepayani. ¹⁰ Masi quepaucua pemüta'inierieni, mana quenayexi 'imatüreme 'üparisie. Quepaucua munuani que mü'ane mümasi'uta'ini, müpaü pümatitahüave, Nehamicu, 'uma püta quenayexi 'aurava 'ura. 'Ana visi püraniuvani 'ahepaüsita yunaime 'ahamatü memuta'inierie vahüxie. ¹¹ Yunaitü tixaütü metehümetüme memayuyeitüva, tixaü mecatehümetütü mecanayeitüariēcuni, peru que mü'ane tixaü catihücütüme mayuyeitüva, mücü tixaütü tihücütütü canayeitüariēmücü.

¹² Hicü müpaü tinitahüave que mü'ane mita'ini, Quepaucua 'icuai pemüvevieca ya tuca ya taicai, pepücava'inieca 'ahamicuma 'a'ivama 'amarema 'auravatari memeuca'u xeicüa, tavari capa müme memasi'uta'inienicü, capa perapiniyariecacü. ¹³ Masi quepaucua 'icuai pemüvevieca, queniva'inieca müme memümamave memümamavavaqui memühurietüca memacücüpe püta. ¹⁴ Müme tixaü mepücatehexeiya cümana tavari memümate'apiniriecacü. Müpaü petiyurienetü 'aixüa pecani'itüariēcāmücü, tavari pepürapiniyarieca quepaucua memanucu'uni müme heiseriemecü yamemütecahu.

'Icuai mariveme hepaüsita ticuxatatü, que müti'üquitacai

¹⁵ Hicü memuta'inierie xevitü, 'icü 'u'enieca, müpaü tinitahüave, 'Aixüa cani'itüarieca que mü'ane mürecuani haque Cacaüyari müre'aita. ¹⁶ Peru Qesusi müpaü tinicühüaveni, Xevitü tevi 'icuai niuvevieneni mariveme. Yümüreme nivaruta'inieni. ¹⁷ Hicü tucari

'aye'acu memütecuanicü, neinü'ani yuhesüa mieme ti'uximayatame müpaü tivatahüaveque memuta'inierie, Xequenacüni, hicürixüa pücuha'arisie. ¹⁸ Hicü yuxexütü yunaitü meniuyuti'imatücüne. Xevitü meri müpaü tinitahüave, Cuie nepenanai, peuyevese nemixeyamiecü. Nepücaýüve nemümicü, quenereuyehüviri. ¹⁹ Xevitüta müpaü titahüavixü, Puixisixi nepüvarenanai 'auxüme yutayari. Nevareta'inüataque nepümie. Nepücaýüve nemümicü, quenereuyehüviri. ²⁰ Xevitüta müpaü titahüavixü, 'Uca nepuvitütüarie, 'ayumieme nepücaýüve nemümicü. ²¹ Hicü ti'uximayatame nuaca müpaü tinitahüave yucusiyari. Hicü quiecame 'uyeha'aca müpaü tinitahüave yuhesüa mieme ti'uximayatame, Cuitü quiecarisie quenemie caye 'utüa huyeta. Memümamave memümamavavaqui memacücüpe memühurietüca quenivaravitüqui 'uva. ²² 'Arique müpaü niutayüni ti'uximayatame, Cusiyari, que pemütiuta'aitaxü yanepütiuyuri. Mepücahüpüne cuxi. ²³ Hicü cusiyarieya müpaü tinicühüaveni yuhesüa mieme ti'uximayatame, Huyeta quenemie tesariya que mütiucumane, vaüriyarica quenivarepitüa memahucü nequita memütahü necü. ²⁴ 'Ipaü nepütixecühüave, müme memuta'inierie, ni xevitü müme pücahe'inüata ne'icuai.

Que müraye'axe xüca Cürisitusie tiviyani

²⁵ Mericüsü yumüiretü teüteri 'utümana meniuhucaitüni. Ta'aurie 'aveca müpaü tinivarutahüave, ²⁶ Xüca nehesüa nuani, xüca cava'uxive'erieca yu'uquiyari yuvarusi yü'üya

yütüriyama yu'ivama, xücate ca'i'uxive'erieca yutucari meta, püçayüve nehesüa mieme tiyü'üquitüvame mayuyeitüvanicü. ²⁷ Que mü'ane müçayuvaüriya curuxisie mümiereni, que mü'ane nehamatü müca'uyeica, mücü püçayüve nehesüa mieme tiyü'üquitüvame mayuyeitüvanicü. ²⁸ Xevitü xeme xüca tuxi tavevimücünü, mana carayerüni merie titi'inüataque que müraye'aca, xüca heixeiyani cümana minüni, me xüca catixaütüni. ²⁹ Simiyenituyari tavevieyu, yutatexieyu minünicü 'aixüa püçayüni, yunaitü mecanitinanaimatücüne memüneniere ³⁰ müpäü me'utiyuatü, 'Icü tevi qui caniusütüani, püyutatexie püca'inü. ³¹ Xeime cuiepa ti'aitame xüca yemioximeni xeime ti'aitamematü memüyutacuinicü, mana meri carayerüni, müpäü tiyücühüavetü tamamata miriyari varavitütü xüca 'acu yüveni menucunaquecü 'iya xei teviyari miriyari varavitütü hepana mamie. ³² Me xüca catixaütüni, teva heyeicacacu cuxi neüquixivieya, nü'arisixi penunü'airieni, pitavavirieni 'aixüa memüteyuxeiyanicü. ³³ Yaxeicüatari yunaitü xeme xüca yupinite nai xecate'ucu'eirieni, xepüçayüvave nehesüa miemete teyü'üquitüvamete xemayuyeitüvanicü.

*'Una hamuritü que mürayuyeitüa
(Mateu 5:13; Maricuxi 9:50)*

³⁴ 'Una 'aixüa cani'aneni. Xücate 'una hamuritü 'ayanique, titacü ra'usiürequeyu 'unatütü. ³⁵ Aixüa cacani'aneniqueyu cuiepa meviviyanicü ni xas-ipa. Nanuyehüiyamücü xeicüa. Xaütü netü mu'enaxü que'u'ena.

15

Muxa meuyevecai hepaüsita ticuxatatü, que müti'üquitacai

(Mateu 18:10-14)

¹ Mericüsü müme cuviyexunusie mieme memüteyeturiyari 'axa teyuruvamete meta hesüana meni'axecaitüni yunaitü me'i'enienique que müticuxatacaicü.

² Hicü Pareseusixi, müme 'inüaricü memüte'üquitametetücai meta, meniniuquixiecaitüni müpaü me'utiyuatü, 'Icü 'axa teyuruvamete canivanaqui'erieca, vahamatü tinecuaca.

³ Hicü 'icü 'üxasi hepaüsita ticuxatatü tinivaruta'üquitüani müpaü 'utaitü, ⁴ Xevitü xeme xüca xei sienituyari varexeiyani yumuxasi, xevitü xüca heuyeveni, mana 'üxapa cativacu'eirieni hipame nauca teviyari heimana tamamata heimana 'atanaucame, cativaumie meuyeve, 'itaxeiyameque xEICÜA pütihayeva.

⁵ Yuteva hetaxeiyame, yunaiparie heicuyeme niyemieni yutemavietü. ⁶ Yuquie nuame nivacuxeürimücü yumarema 'auravatari yunaime müpaü tivacühüavetü, Xemeta xequeneyutemamavieca nehepaü, nemeitaxeicü nemuxa meuyevecai.

⁷ Müpaü nepütixecühüave, hepaüna meyüatü, cuini mieme mecaniyutemamavieca taheima quepaucua xevitü mütihayeva 'axa tiyurienetü. Nauca teviyari heimana tamamata heimana 'atanaucatü heiseriemecü yamemütecahu tixaü memücateheuyehüva memütehayevacü 'axa meteyurietü, müme vahepaüsita 'esiva xEICÜA mepüyutemavie.

Tumini meuyevecai hepaüsita ticuxatatü, que müti'üquitacai

⁸ 'Uca xüca tamamata tuminiyari hexeiyani pürata tuminiyari, xei tuminiyari xüca heuyehüani, catitaiya cüxeme, caracu'itieni yuquita, 'aixüa 'anemecü caticuvauni. 'Itaxeyameque pütihayeva. ⁹ 'Itaxeyame nivacuxeürimücü yumarema 'auravatari yunaime müpaü 'utaitü, Xemeta xequeneyutemamavieca nehepaü, netumini nemutaxeicü nemeiyehüacai. ¹⁰ Müpaü nepütixecühüave, yaxaicüa Cacaüyarisüa miemete niuqui tuayamete temavierica mecanexeiyani, quepaucua xevitü mütihayeva 'axa tiyurienetü.

'Uquirasi nu'aya meuyevecai hepaüsita ticuxatatü, que müti'üquitacai

¹¹ Müpaü niutayünita, Tevi yuhutame nivarexeiyacaitüni yunivema. ¹² Hicü mutaya müpaü tinitahüave yu'uquiyari, Ne'uquiyari, 'apinisie mieme mücü quenetineyeturiri nehesie mieme mayanicü quepaümetü nehesie mütinaque 'apinitücai. ¹³ 'Ana yupini tinivayetuirieni yuhutame yunivema. Hicü yapaümexa 'anucayacu mutaya nai tiucuxeürieca teva caneyani xeime cuieyarisie. Yupini catineuyehüani mana yacü xEICÜa. ¹⁴ Mericüsü nai tiutixütüacu, haca niutaveni cuini mieme mücü cuieyarisie. Reuyehüatü nayani. ¹⁵ Hicü mana quiecamesüa nuaca hesiena tiniuviya. Mücü neinü'ani tuixuri mütivaremicuanicü cuiepana. ¹⁶ Huxaimütü nihive'eriecaitüni tita memütecuacai tuixuri vapinuripaü 'aneneme, peru ni xevitü

pücatimi. ¹⁷ Mericüsü 'uca'iyaritü nayani. Müpaü niutayüni, Ne'uquiyarisüa miemete te'ivamete pa mepexeiya 'anuyuhayevacame, ne masi 'uva nepümüxime hacacü. ¹⁸ Nepüyemie mecuxi ne'uquiyarisüa. Müpaü nepüreitahüave, Ne'uquiyari, 'axa nepütiuyuri. Taheima macave yamücahainesie, 'ecüta yapemücahainesie nepütiuyuri. ¹⁹ 'Aixüa nepücatiuca'iyari, heiserie nepücahexeiya para hutarieca 'anive nemayanicü. 'Ahesüa miemete te'ivamete vahepaü xEICÜA quenetinepitüaca nemünehayevacü. ²⁰ Hicü yucuha'arütüaca yu'uquiyarisüa neyani. 'Eteva cuxi 'amiecacu 'uquiyarieya nixeiya, nitinenimayata. 'Utanausaca 'enucunaqueca 'enacaviyatücaitü ni'iseni. ²¹ Hicü nu'aya müpaü tinitahüave, Ne'uquiyari, 'axa nepütiuyuri. Taheima macave yamücahainesie, 'ecüta yapemücahainesie nepütiuyuri. 'Aixüa nepücatiuca'iyari, heiserie nepücahexeiya para hutarieca 'anive nemayanicü. ²² 'Uquiyarieya masi müpaü tinivarutahüave te'uximayatamete, Xeiya 'aixüa, 'ixuriqui masi 'aixüa mü'ane herie mieme xequenayehuri xequenacatütüa, hanira xequeneucamaniri mamayasie, cacai meta 'ücayasie. ²³ Xequenehaniyu siqueru müvaiya 'aixüa mü'ane, xequeneumi'a. Tetecuatü tepütatemamavieca. ²⁴ 'Icü nenive 'umüme nene'eriecaitüni peru nanutaniere, neuyevecaitüni peru niutaxeiyarieni. 'Ana meyutemamavietü menacüne yunaitü.

²⁵ Mericüsü masicaya xaüsie neyeicacaitüni. 'Amietü, qui 'aurie 'uyeicatü, niva'eniecaitüni

xavererusixi vainarurisixi. ²⁶ Yu'aurie 'itahüaveca ti'uximayatame xeime, nita'ivaviya que reyüane. ²⁷ Mücü müpaü tinicühüaveni, 'A'iva caninuani. 'A'uquiyari canimieni siqueru müvaiya 'aixüa mü'ane mitanaqui'ericü 'aixüa reu'eriecame. ²⁸ Hicü masicaya niuyeha'ani, pücayuvaüriyacai meutahanicü. 'Uquiyarieya vayeyaca nicunütüvacaitüni. ²⁹ Müpaü tinitahüave yu'uquiyari, Neuxei, müixa viyari netini'uximayacaitüni 'ahesüa, hicü cuxi netini'uximayaca. Ne hasuacu nepücamasicu'imaiyacai, yanepüticamiecai. Peru ne hasuacu capüra nunusi pepücanesimive, nemarema vahamatü nemünetemaviecacü. ³⁰ Hicüri 'icü 'anive ninuani 'atumini nai hetixütüaca 'ucaravesixi vahesie. Cari siqueru müvaiya pepumi hesiena mieme. ³¹ Hicü 'uquiyarieya müpaü tinitahüave, Nenive, 'aheyemecü nehesüa peniucani. Nepini naitü catini'apinitüni. ³² Neuyevacaitüni temütatemamaviecacü. Camüsü 'icü 'a'iva 'umüme neni'eriecaitüni, peruri panutanierixü punua. Meuyevacai niutaxeyarieni.

16

Ti'uximayatame yamücaticamiecai hepaüsita tic-uxatatü, que müti'üquitacai

¹ Müpaüta tinivarutahüave teyü'üquitüvamete, Tevi müxicutücai caneixeyacaitüni ti'uximayatame mühüritüariecai quiyacü. Müpaü tiniutahüavarieni quename ti'uximayatame pini reuyehüaximecai. ² Hicü yu'aurie 'itahüaveca müpaü tinitahüave, Titayari niuqui

neti'enie 'ahepaüsita. 'Inüari queneneutaveviri
 'ahüritüaricacü. Nepücamasipitüani tavari
 pemühüritüaricacü. ³ Hicü yu'iyarisie müpaü
 tiniyücühüavecaitüni ti'uximayatame, Que
 netiyurieneni. Necusiyari nehüritüarica
 pünesinavairieni. Nepücatürücaüye para
 nemüti'ivanenicü ne'inetü, nepüneteviya
 'icuevaricü. ⁴ Hicürixüa nepüretima que
 nemütiyurieneni quepaucua nemüpasieni
 quepaucua nemücatihüritüarica para hipame
 vaquita nemünaqui'erivanicü. ⁵ Hicü yuxexeuime
 varahüavixüaca müme memüte'apicaquecai
 cusiyarieyasüa, müpaü tinitahüave meri
 munua, Quepaümetü peuyevese para
 pemürapicacü necusiyarisüa. ⁶ 'Iya müpaü
 tinitahüave, Xei sienituyari tamüpuyari hasëiti.
 Müpaü tinicühüaveni, 'I, 'axapa quenanhuri
 quepaümecü pema'acaye. Cuitü mana
 quenayexi, xeime püta quenaca'utüa huta
 teviyari heimana tamamata maine. ⁷ Müpaüta
 tinitahüave xeime, 'Ecüsü quepaümetü peuyevese
 pemürapicacü. 'Iya rehüave, Xei sienituyari
 necayari türicu. Müpaü tinicühüaveni, 'I, 'axapa
 quenanhuri quepaümecü pemü'acaye maine.
 Xeime püta quenaca'utüa nauca teviyari
 maine. ⁸ Hicü cusiyarieya 'aixüa nainecaitüni
 ti'uximayatame hepaüsita sepa heiseriemecü
 mücayüanecai, timaitü müyüanecacü. Hicü
 miemete masi metemaitü mecaniyüaca
 yuteüterima vahepaüsita, hecüaripa miemete
 yamecayüacacu vahepaü.

⁹ Neta müpaü netinixe'utahüave xeme, teüteri
 yupinicü yamecateniyurieca que mücatiheiserie.

Peru xeme yupinicü hipame xequenivatemavier-itüaca. Müpaü xeteyurietü, quepaucua pini müreutipare, xemeta xecanitanaqui'erivacuni haque qui mücahexüvesie.

¹⁰ Que mü'ane yamüticamie 'esitipaümeme tihüritüarietü, mücü yacatinicamiemücü xüca vaücava hüritüarieca. Que mü'ane heiseriemecü yamücaticamie 'esitipaümeme tihüritüarietü, mücüta yapücaticamiene xüca vaücava tihüritüarieca.

¹¹ Hipatü pinicü yamecateniyurieca que mücatiheiserie. Xeme xüca yaxecatecahuni müpaü 'aneme pini hepaüsita xetehüritüarietü, quepaicü pütixehüritüani tita yuricü mütipini hepaüsita, yaxetecahume 'erietü. Haquevasü.

¹² Xüca yaxecatecahuni xeime piniteya hepaüsita xetehüritüarietü, que mü'ane tita mütixepini pütixemini. Haquevasü.

¹³ Ti'uximayatame pücaüve yuhutame vahesie mieme müti'uximayacacü yucusiyarima. Xeime cani'uxive'eriecamücü xeime püta naqui'erietü, ya xeimesie tiniviyamücü xeime püta xani'erietü. Xepücaüvave xemüte'uximayacacü Cacaüyarisie mieme yupinisie mieme 'axeicüa.

¹⁴ Mericüsü Pareseusixi 'icü nai meteniuenieni. Müme tumini memühive'eriecaicü meritave'eriecaitüni.

¹⁵ Hicü Qesusi müpaü tinivarutahüave, Xeme yuri xecateniva'eritüaca teüteri quename heiserie xeyüa xe'utiyuatü, peru Cacaüyari pimate xe'iyari. Tita teüteri mamarivaveme memütexeiya, mücü pütixani'eriva, Cacaüyari que mütixeiya.

Que müti'ane 'inüari niuquiyari hexeiycacu, que müti'ane Cacaüyari ti'aitametücacu

16 'Inüari niuquiyari, texaxatamete vaniuqui mecani'eniecaitüni teüteri Vani canuavecacu cuxi. Nuacunque hicüque niuqui 'aixüa manuyüne püta canicuxaxasivani, que müti'ane Cacaüyari ti'aitametücacu, yunaitü cuini mieme mecaniyuvaüriyani hesiena memüteviyanicü. 17 Masi pücacuaniveniqueyu muyuavi cuie meutiparecü, peru cuini mieme pücuaniveniqueyu xei 'utüaricayari xei hüxiyari müca'aye'anicü 'inüari niuquiyari que maine.

Quesusi que müti'üquitacai, memücu'eiriva vax-atatü

(Mateu 19:1-12; Maricuxi 10:1-12)

18 Que mü'ane 'icu'eirieme yü'üya, xeime püta mütivitüni, mücü xeime püta canicumaüvani xeime cünaya hücütütü. Que mü'ane mitivitüni 'uca mucu'eiriva, mücüta nicumaüvani xeime 'üyaya.

Xicu Rasarumatü

19 Mericüsü tevi 'aniuyeicacaitüni xicutütü. Tataüravime nanacatücücaitüni, rinu 'ixuriquiyari meta. Tucaricü visi tinicuacaitüni. 20 Xevitü mavetü Rasaru titevatü mana ni'atüarivacaitüni xicu quitenie. Caneu'esacaitüni. 21 Nihuxaimücücaitüni, ticuaimütü tita müranacavivecai xicu mexayasie. 'Asita süicüri me'acüneca menisenacaitüni 'esaya. 22 Mericüsü mümave niümüni. Cacaüyarisüa miemete niuqui tuayamete menenutivitüni 'Apurahami 'aurie. Hicütari xicu tiumü tiucateuquie. 23 Müquite vasata 'ucaitü neutiniera 'uximatüarietü. Tevapai nixeiya 'Apurahami, Rasaruta tiuxei 'auriena 'uticaime. 24 Müpaü: tiniuhiva, Ne'uquiyari

'Apurahami, quenenenenimayaca, Rasaru quenanü'a hapa meiquenicü yu'itüvame cüsie münesixeriyacü nenenisie, cui nemüüanecü 'ena taipa. ²⁵ Hicü 'Apurahami müpaü niutayüni, Nenive, quena'erivani 'aixüa 'aneneme pehexeyatü pematüacü quepauca pemaeyuricai, Rasaruta yaxaicüa 'axa 'aneneme hexeyatü matüacü. Mücü 'uva niunütüarieni hicü, 'ecü püta pepü'uximatüarie. ²⁶ Mücü meta, xeme tame tahixüata 'aqui 'emeucateva puseiriyarie, para müme memüca'yüvavenicü sepa memanucünicu xehesüapaitü, para vanata tahesüapaitü memüca'anicü. ²⁷ Hicü müpaü tinitahüave 'iya, Ne'uquiyari, nepümasivaviri Rasaru pemanunü'anicü nequemasisüa. ²⁸ Yu'auxüvime nepüvarexeiya ne'ivama. Tinivahecüatüacamücü müme, capa 'uva me'u'axüanicü mürayuti'uximatüatüre mümetari. ²⁹ Hicü 'Apurahami müpaü tinicühüaveni, Muisexi xapaya mecanexeyani, texaxatamete vaxapa. Mequeva'enieca müme que memutiyuane. ³⁰ 'Iya re'eiya, Tixaü ne'uquiyari 'Apurahami. Masi xüca xevitü müquite vasata mieme vahesüa nuani, mepütehayeva que memüteyurie. ³¹ Mücü müpaü tinicühüaveni, Xüca mecava'enieca Muisexi texaxatamete, sepa xevitü manucuquenique müquite vasata, mepüca'yüvayürianyequyu.

17

*Teüteri que memütecunuitüarieni
(Mateu 18:6-7, 21-22; Maricuxi 9:42)*

1 Müpaüta tinivarutahüave yuhesüa miemete teyü'üquitüvamete, Peuyevese teüteri memücunuitüarienicü, peru xüa 'ui que mü'ane müvacunuitüani. 2 Hesiena mieme masi 'aixüa püyüni queyu xüca mata 'acatütüarienique cüipitüana, xüca haramarasie heucahüiyanique, capa 'icunuitüanicü ni xeime 'ime sepa vaüca memücamariva. 3 Xequeneyü'üviyani xeme. Xüca 'a'iva 'axa masi'uyurieni, queneunütüa. Xüca tihayevamücüni que mütiyurienecai, quetineuyehüviri. 4 Sepa xei tucarisie müixa 'axa masi'uyurienique 'atahutamexa, tavari xüca 'atahutamexata 'ucunuanique 'ahesüa, Nepütihayeva que nemütiuyuri, utaitü, quetineuyehüviri 'ecü.

Quetanepitüaca masi vaüca yuri temüte'eriecacü, que memutiyanecai

5 Hicü nü'arisixi müpaü metenitahüave Ti'aitame, Quetanepitüaca masi vaüca yuri temüte'eriecacü. 6 Ti'aitame müpaü niutayüni, Xüca musitasa 'imüariyaripaü 'esipemecü yuri xete'eriecaque, müpaü xepüte'itahüave queyu xapa mana muve, Quenivatixünarieni, haramarasie queneuca'iteüsie. Yapüticamieniqueyu que xemutiyuane.

Que müreyevese yamütiyurienicü ti'uximayatame

7 Xevitü xeme xüca ti'uximayatame hexeyani mucuiesanane ya muxasi müvahüne, xüca nuani ti'uximayatame retahayevame, müpaü quetitahüave, Quenaye'a xeiya, quetinecuaca. 8 Pücatixaü, müpaü masi

cusiyari catitahüave, 'Aixüa quetineuyuri para nemüticuanicü ne, quene'atiquemaritüa quena'ahüa quenetineumicua mexi neticua'a mexi neti'ie. 'Arique mücaque pepüticuani pepüti'ieni 'ecütari. ⁹ Pamüpariyusi que 'ipitüani ti'uximayatame yatiyuriencacu que mütiu'aitüarie. Tixaü xüari. ¹⁰ Xemetari yaxaicüa, quepaucua yaxemüteyurica nai que xemüte'u'aitüarie, müpaü xequeneutiyaneni, Te'uximayatamete tecanihümetüni xEICÜA, tixaütü tahesie pücatinaque. Que müreuyevcai xEICÜA tepüte'uyuri.

Tamamata que memüte'u'itiya, cuiniya müvaviyacai

¹¹ Mericüsü Querusareme 'uyemietü Samariya cuieyari Carereya cuieyari mayunaquecaisie niuyemiecaitüni. ¹² Xeime quiecarisie ta'aximecacu tamamata 'uquisi menenucunaque cuiniyacü memüca'itiyatücatei. Teva meti'utü ¹³ meniutihivacaitüni müpaü me'utiyuatü, Qesusi 'acu, Ti'üquitame 'acu, quetaneneni-mayaca. ¹⁴ Varuxeyaca müpaü tinivarutahüave, Xequenehu mara'acate memüxexeyacü. Hicü me'uyehutü me'itiyatücaitü mecanacüne. ¹⁵ Hicü xevitü müme 'unierca que müranayehüiya, pucunua 'aixüa 'utaitü Cacaüyari hepaüsita, carima 'utaniutü. ¹⁶ Niutihüximaqueni Qesusitüa pamüpariyusi 'ipitüatü. Mücü Samariya caniquiecametücaitüni. ¹⁷ Hicü Qesusi müpaü niutayüni, Tamamata mecate'u'itiya. 'Atanaucatü que metehuyunü. ¹⁸ Hipatü mecatexuave memüyuvaüriya memucunuaxüanicü para 'aixüa

memutiyuanenicü Cacaüyari hepaüsita, 'icü xaüsie quiecame xeicüa punua. ¹⁹ Hicü müpaü tinitahüave, Quenanucuquexi quenemie. Yuri pemütiuta'ericü, 'ayumieme peputavicueisitüarie.

Quepaucua tucari maye'aniquecai para Cacaüyari misutüanicü ti'aitatü

(Mateu 24:23-28, 36-41)

²⁰ Mericüsü Pareseusixi menicu'ivaviyacaitüni quepaucua maye'aniquecai tucari para Cacaüyari misutüanicü ti'aitatü. Müpaü tinivarutahüave, Tanieretü xeicüa 'asipücaretimani quepaucua misutüani ti'aitatü Cacaüyari. ²¹ Pücaüveni müpaü mütayüni, Camü 'ena, camü 'uma. Que müti'ane Cacaüyari ti'aitametüacu, 'ari xesata canisutüani ti'aitatü.

²² Hicü müpaü tinivarutahüave teyü'üquitüvamete, Tucari canaye'amücü quepaucua müpaü xemutiyuaneni, Xüca tüma 'aye'anique Yuri Tevi tucarieya siquere xevitü, peru xepüca'ixeiya mücü tucari. ²³ Müpaü mepütexetahüave, Camü 'uma peyeica, camü 'ena. Xepücatayeixüani, xepücavaranuveiya.

²⁴ Merücariya naisarie que mütihecüarivie muyuavi 'umerücatü taserieta ta'utatapaitü, yaxecüa neta müpaü nepütimasüüre naisarie netucari 'aye'ayu Yuri Tevi que nemütiteva.

²⁵ Perüsü neuyeveca meri vaüca nemüticuinecü, memünesitixani'erienicü hicü miemete teüteri neuyevecata. ²⁶ Que mütiuyü quepaucua Nuhexi 'amuyeicacai, yaxecüa catiniyümücü quepaucua netucari maye'ani.

²⁷ 'Ana mepütecuatuvecai mepü'ietüvecai mepüneneüquecai mepüvatavitütüvacai. 'Ariqueque tucari naye'ani

quepaucua Nuhexi canuvasie meutaha. 'Ana ha tiyaca nivaruca'una yunaime meniutihauni. ²⁸ Müpaürita que mütiuyü quepaucua Ruti 'amuyeicacai yapütiyüni. 'Ana mepütecuaüvecai mepü'ietüvecai mepütenanecai mepütetuacai mepuca'esacai mepüquitüvecai. ²⁹ Tucari 'aye'acu quepaucua Ruti meyetüa Surumasie, 'ana tai niucaviye 'asupüre nütü, nivareuyehüani yunaime. ³⁰ Müpaü catiniyümücü mücü tucarisie quepaucua nemasiücütü nemayani, Yuri Tevi que nemütiteva.

³¹ 'Iya tucarisie que mü'ane caxetunisie macaca 'uxipietü, piniteya quita tiyepicacu, mücü 'anacayame pücativayepini. Yaxeicüata que mü'ane yuvaxata meyeica yu'utüma pücanuani. ³² Xequena'erivani Ruti 'üyaya que mu'itüarie. ³³ Que mü'ane müyutavicueisitüamücü niyutatümaiyamücü. Que mü'ane müyutatümaiya, mücü niyutavicueisitüamücü yemecü.

³⁴ Yanepütixecühüave, 'iya tücarisie yuhutatü mepücahini xei 'utayarisie. Xevitü nanutiv-itüquiemücü, xevitü pücu'eiriva. ³⁵ Yuhutatü mepütüxüni 'axeicüa. Xevitü panutivitüquiени xevitü pücu'eiriva. ³⁶ Yuhutatü vaxata mepe'uvani. Xevitü panutivitüquiени, xevitü pücu'eiriva.

³⁷ Müpaü metenicühüaveni, Ti'aitame haque müpaü püreyüni. Müpaü tinivacühüaveni, Haque caxari meca, mana virücüxi mepüyucuxeürieni.

18

Viyura 'isücame vahepaüsita ticuxatatü, que müti'üquitacai

1 Mericüsü 'icü 'üxasi hepaüsita ticuxatatü müpaü tinivaruta'üquitüani quename heuyevese yuheyemecü müyuneneviegacü, cavaüripietü. 2 Müpaü niutayüni, 'Isücame xeime quiecarisie necateitüni. Cacaüyari pücamacarücai 'iya, pücala'eniecai teüteri. 3 Mericüsü 'uca cünaya mumü mana necateitüni mücü quiecarisie. 'Isücomesüa ni'axecaitüni müpaü 'utaitü, Heiserie queneneupitüa munesi'aye'unie yamücatiyurienenicü. 4 Müixa pücayuvaüriyacai 'isücame. Peru 'arique müpaü tiniyücühüavecaitüni, Sepa nemüca'imacarüca Cacaüyari, sepa nemücava'enie teüteri, 5 'icü 'ucarasi cünaya mumü canetini'uxitüaca. Mecuxi heiserie necanipitüamücü, capa 'uta'axetü nesi'utaxütüanicü.

6 Mericüsü Ti'aitame müpaü niutayüni, Xecani'enieni niuquieya que mutayü mücü 'isücame heiseriemecü yamücatiyurienecai. 7 Cacaüyari masi heiserie cativapitüani müme müvaranuyexei tucaricü tucaricü memitihivie. Que reutevini vaparevietü. 8 Yanepütixecühüave, cuitü heiserie canivapitüamücü. Masicutatü, quepauca nemunuani Yuri Tevi nehücütütü, yuri mete'eriecame netivataxeiya cuiepa 'acu.

Pareseu tivavavirivame vahepaüsita ticuxatatü, que müti'üquitacai

9 'Ipaüta tini'üquitacaitüni 'üxasi hepaüsita ticuxatatü, hipatü yuhesie yuri memüte'eriecaicü quename heiseriemecü yametecahucai, mevaxani'erietü hipame. Müme müpaü

tinivarutahüave, ¹⁰ Teüteri tuquipa meneu-
 tiyunixüani meyutanenevienneque yuhutatü.
 Xevitüri Pareseu pühücütücai, xevitüta tevi
 cuviyexunusie mieme mütiyetuiriyari pühücütücai.
¹¹ Mericüsü Pareseu mana 'utaqueca nenevieri
 niyupitüacaitüni müpaü 'utaitü, Cacaüyari,
 pamüpariyusi nemanipitüaca hipame teüteri
 vahepaü nemüca'anecü ne. Müme mepütenavaya,
 heiseriemecü yamepücatecahu, hipame va'ütama
 mepüvacumaüva, mesü 'icü tivavamepaü
 mepü'anene. ¹² Ne masi hutacüa nepünehaquiva
 xexuime semanasie, ne'ivarica naime xei
 tapari nepütinetua tuquita mieme, tamamata
 taparisie mieme. ¹³ Hicü tivavame yateva 'uветü
 pücayuvaüriyacai siquere yuheima meutiniercü.
 Masi yutavisie yucusunatü hivericacü müpaü
 niutayüni, Cacaüyari 'acu, quene'avaüriya 'aixüa
 pemünetixeyacü, 'axa netiyuruvametüme.
¹⁴ Müpaü nepütixecühüave, mücü masi yuquie
 neucayune heiserie hexeyatü, Pareseu pücatixaü.
 Yunaitü tixaütü metehümetüme memayuyeitüva,
 tixaü mecatehümetütü mecanayeitüariēcuni, peru
 que mü'ane tixaü catihücütüme mayuyeitüva,
 mücü tixaü tihücütütü canayeitüariemücü.

*Quesusi que mütiuyuri türi vahesie 'aixüa
 memü'itüarienicü*

(Mateu 19:13-15; Maricuxi 10:13-16)

¹⁵ Mericüsü 'asita türi mecaniva'atüvacaitüni
 hesüana vahesie mutimenicü. Teyü'üquitüvamete
 mevaruxeyaca menivarutate'acaitüni. ¹⁶ Hicü
 Quesusi yu'aurie nivarutahüave türi müpaü
 'utaitü, Xequenivapitüaca türi nehesüa
 memü'axenicü. Xepücavanenaca. Cacaüyari müya

me'aneneme catiniva'aitüvametüni. ¹⁷ Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, nunusi 'aixüa 'iyaricü que mütiyuvaüriya, que mü'ane hepaüna mücayuvaüriya Cacaüyari müti'aitüacacü, mücü pücatipitüarieni meixeiyanicü müti'aitüacacü.

'Uqui müxicutücai

(Mateu 19:16-30; Maricuxi 10:17-31)

¹⁸ Mericüsü te'aitamete xevitü müpaü tinita'ivaviya, Ti'üquitame 'aixüa pemütiuca'iyari, que netiyurieu nehesie pütinaque tucari mücaxüve. ¹⁹ Qesusi müpaü tinita'eiya, Titayari 'aixüa netiuca'iyarime penetixata. Tevi 'aixüa mütiuca'iyari 'apüca'uyeica. Cacaüyari yuxevitü 'aixüa pütüuca'iyari püta. ²⁰ 'Ecü 'aisica pepümate, xeime 'üyaya pepücacumaüvani ya xeime cünaya, pepücati'amemivani, pepücatinavayani, xeimesie pepücarahüpani peti'itavatü, 'aquemasi 'avarusi quetinivareuyehüvirieca, que manuyüne. ²¹ 'Iya rehüave, 'Icü naimesie yanepüticamie temaicüyaripai. ²² Qesusi 'u'enaca müpaü tinitahüave, Xei mieme xEICÜA peuyevese yapemütiyurieni. Nai pemürexeyia quetineutua, quetinivarumicua memümamave. Müpaü petiyurieme muyuavisie vaüca pepeucaqueni. 'Arique quenayaca, nehesie quetineviyani. ²³ Hicü mücü niuqui 'u'enieca niyuhiveriecaitüni vaüca mürexeyacaicü. ²⁴ Hicü Qesusi 'ixeyatü yuhiveriecame, müpaü niutayüni, Canicuaniveni xicusixi memaye'axüanicü Cacaüyari mütiva'aitüvametünicü. ²⁵ Sepa mücacuaniveniqueyu cameyu manuyehanicü 'ivipame hÜXIEYASIE, peru siepüre masi

yeme pücuanive xicu maye'anicü Cacaüyari müti'aitüvametünicü. ²⁶ Memü'enanacai müpaü meniutiyuani, Mericüte, xüca müpaü 'aneni, quepai püyüve mütavicueisitüarienicü. ²⁷ 'Iya müpaü tiutayü, Tita teüteri memütetexie, Cacaüyari caniyüveni. ²⁸ Hicü Pecuru müpaü niutayüni, Camü, tame tapini nai tete'ucu'eirieca 'ahesie tepüteviya. ²⁹ Müpaü tinivarutahüave, Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, que mü'ane micu'eirie yuqui yu'uquiyarima yü'üya yu'ivama yumarema yütüriyama, yamütüyünicü que müti'ane Cacaüyari ti'aitametücacu, ³⁰ mücü cuini mieme masi vaüca varexeiyatü canayeimücü hicü, tucari 'umamiesie 'aye'ame, tucari mücaxüve hexeiyatü canayeimücüta.

Tavari Qesusi que mutayü que mütimierieniquecai

(Mateu 20:17-19; Maricuxi 10:32-34)

³¹ Hicü Tamamata Heimana Yuhutame yateva varevitüca müpaü tinivarutahüave, Neuxei, Querusareme teneta'axüacuni. Naitü que müre'uxa texaxatamete vaxapasie Yuri Tevi hepaüsita, naitü catinaye'amücü. ³² Necaniyetuiyamücü müme memücatateüterima vahesüa, necaninanaimariemücü 'axa netinitahüavariemücü, ³³ mecaneni'aüsicamacuni meha'atü. Menesicuvaxüame mecanenimiecuni. Peru hairieca tucarisie necananucuquemücü. ³⁴ Müme 'asimepücatemaicai tita mütixatacai. Niuquieya masi pü'aviesiecai vahesie mieme. 'Asimepücatehetima que müticuxatacai.

*Macüpecai que müranutanierixü Quericutanaca
(Mateu 20:29-34; Maricuxi 10:46-52)*

³⁵ Mericüsü Quericu quiecarisie 'aye'aximecacu Quesusi, xevitü 'acüpetü mana huye tesita niucateitüni tivautü. ³⁶ Hicü varu'enieca yumüireme teüteri me'anuyecücame nivacu'ivaviyacaitüni que mütiyüniquecai. ³⁷ Müpaü metenitahüave quename Quesusi 'uyüximecai Nasaretitanaca. ³⁸ Hicü macüpe carima niutahiva müpaü 'utaitü, Quesusi 'acu Raviri pemünu'aya, quenenenenimayaca cuerietü. ³⁹ Mexüacate menitateni cayuvatü müticanicü. 'Iya masi carima niutahiva müpaü 'utaitü, Raviri nu'aya 'acu, quenenenenimayaca cuerietü. ⁴⁰ Hicü Quesusi mana 'utaqueca nita'aita mahanienicü hesüana. Nuacu 'auriena müpaü tinitahüave, ⁴¹ Que matinaque nemümasiyurienicü. Rehüave, Ti'aitame, nepayeniereniqueyu. ⁴² Hicü Quesusi müpaü tinitahüave, Quenanutanierisü. Yuri pemütiuta'ericü pepanayeve. ⁴³ Yapaucua nanutaniere. Neiveiya 'aixüa 'utaitü Cacaüyari hepaüsita. Yunaitü teüteri me'ixeyaca visi meniutiyuanecaitüni Cacaüyari hepaüsita.

19

Quesusi Saqueumatü que memütecuxatacai

¹ Hicü heutahaca Quericusie hixüata niuyemiecaitüni. ² Mericüsü tevi mana niucateitüni Saqueu titevatü. Mücü tevavamete catiniva'aitüvametücaitüni cuviyexunusie mieme, püxicütücai. ³ Nixeyamücücaitüni Quesusi que müpaicütücai, peru 'esimutevicaicü

puyutatexie teüteri memüyumüirecaicü. ⁴ Vahüxie 'utanausaca nitimaque xapasie mixeyacü, mana muyeyaniquecaicü. ⁵ Hicü Qesusi mana 'uyemietü neutiniere. Müpaü tinitahüave, Saqueu, quenacamaqui xeiya. Peuyevese 'aquita nemenuanicü hicü. ⁶ Cuitü nacamaque, yutemavietü nitanaqui'erieni. ⁷ Me'ixeyaca yunaitü meniniuquixiecaitüni hepaüsitana müpaü me'utiyuatü, Cari tevi 'axa mütiyuruvasüa punua. ⁸ Peru Saqueu mana 'uvetü müpaü tinitahüave Ti'aitame, Neuxei Ti'aitame, nepini hixüata 'arücame nepütivamini memümamave. 'Itaricacü que nemütivacuamanacai hipame, naucamecü nepürapica. ⁹ Hicü Qesusi müpaü tinicühüaveni, Camü, 'icü quie quiecatari meputavicueisitüarie hicü. Senecatü 'icütari 'Apurahami canixiüyarieyatüni. ¹⁰ Yuri Tevi que nemütiteva, necaninuani nemüvacuvaunenicü müme memeuyexürie nemüvatavicueisitüanicü.

Tamamata tumini müvaru'üitüa hepaüsita ticuxatatü, que müti'üquitacai

¹¹ Mericüsü 'icü me'eniecacu tavari 'üxasi hepaüsita ticuxatatü tinivaruta'üquitüani, Querusareme 'aurie meyeicacacü, mümeta müpaü memütecu'erivacaicü quename cuitü 'isütüaniquecai ti'aitatü Cacaüyari masiücütü 'ayame. ¹² Müpaü niutayüni, Tevi ve'eme münu'ayatücai teva caniyemiecaitüni xeime cuieyarisie. Mana cayerieme para yucuiapa ti'aitametütü mayanicü, 'ariqueque ninuaniquecaitüni. ¹³ Hicü tamamata yu'aurie varutahüaveca yuhesüa miemete te'uximayatamete, tumini

nivaru'ütüani xei sienituyari yuxexuime. Müpaü tinivarutahüave, Xequetenetuaca mexi necanuave. ¹⁴ Mericüsü hesüana miemete quiecatari meni'uxive'eriecaitüni. Niucamete menivarenü'ani 'utümana müpaü me'utiyuatü, Tame tepüca'inaqui'erie 'icü mütati'aitüacacü. ¹⁵ Mericüsü 'anucayerieca 'ayeneca ti'aitametütü, tiniuta'aita hesüana memütahüavarienicü te'uximayatamete tumini müvaru'ütüa yamüretimanicü que memüte'uyuri yuxexuitü metetuatü. ¹⁶ Mericüsü mexüacame caninuani müpaü 'utaitü, Cusiyari, 'atuminicü xei sienituyaricü tamamata sienituyari nepana'ivaxü. ¹⁷ Müpaü tinitahüave, 'Aixüa puyü, ti'uximayatame 'aixüa pemütiuca'iyari pecanihücütüni. 'Esiüamemecü yapetihüritüarieca yapeticamietü pepatüa. Camü, heiserie nemanipitüaca, tamamata quiecariyari petiva'aitüvame pemayanicü. ¹⁸ Hicü xevitü ninuani müpaü 'utaitü, Cusiyari, 'atuminicü xei sienituyaricü, 'auxüme sienituyari nepana'ivaxü. ¹⁹ Müpaü tinitahüave 'iyata, Mericüte, 'ecü pepühüritüarie 'auxüme quiecariyari petiva'aitüvame pemayanicü. ²⁰ Hicüta xevitü ninuani müpaü 'utaitü, Cusiyari camü 'atumini xei sienituyari. Nepiti'avietaxü paniyucü 'eimeme, ²¹ nemasimacatü pema'a'eriyacü 'ecü, pemenu'üvecü tita pemücatiucaye, pemica'isanacü tita pemücatiuca'e. ²² Müpaü tinita'eiya, 'Ahesie pepürahüpa 'acümana que pemutayü, ti'uximayatame 'aixüa pemücatiuca'iyari pemühücücü. 'Ecüsü müpaü pepütimaicai nemanane'eriyacü, nemenu'üvecü tita nemücatiucaye,

ne'ica'isanatü tita nemücatiuca'e. ²³ Titayari siquere netumini pecatiyetua tumini hüvemesüa, para nenuame nemüvaye'ünicü yapaümeme 'ana'ivame. ²⁴ Hicü müpaü tinivarutahüave yutupirisixima, Mücü tuminieya xequenenavairi, xequene'ütüa 'iya tamamata sienituyari mexeiya. ²⁵ Müpaü metenitahüave, Ti'aitame, tamamata canexeyaniri. ²⁶ Müpaü nepütixecühüave, yunaitü tixaütü memütehexeiya mepütemiQuieni, peru que mü'ane tixaü mücarexeiya, sepa que mütitita mürexeiya pütinavaiyarieni. ²⁷ Müme meta memünesi'aye'uniecai memücanesinaqui'eriecai netiva'aitüvame nemayanicü, 'uva xequenivara-hapaca, nehüxie xequenivarucuya.

Querusaremesie que müreutaha

(Mateu 21:1-11; Maricuxi 11:1-11; Vani 12:12-19)

²⁸ Mericüsü müpaü 'utayüca neyani Querusareme heutiyuneque. ²⁹ Hicü Vetüpaque Vetaniya quiecaritesie heta'aximetü, Huriva Macu'u müracusevasie yemuri hetüa nuaca, yuhutame nivarutanü'ani teyü'üquitüvamete ³⁰ müpaü haitü, Quiecarü 'anutaüye mucumasie xequenehu. Mana xeheutahaxüame xepeitaxeiya puxu nunusi hacuviecame, tevi müca'anutiyerüve cuxi hesiena. Xehecuxüname xequenahani. ³¹ Xevitü xüca müpaü tixe'utahüave, Titayari xete'ecuxüna, müpaü xepüte'itahüave, Ti'aitame peiyehüva.

³² Hicü memutanü'arie menecüne. Meneitaxeiya que mütivarutahüavixü. ³³ Puxu nunusi mecuxünacacu, cusiyarimama müpaü

metenivarutahüave, Titayari xete'ecuxüna puxu nunusi. ³⁴ Müme müpaü metenivarutahüave, Ti'aitame peiyehüva. ³⁵ Hicü Qesusisüa meneihana. Yü'ücarite me'enutitüaca puxu nunusisie menenutiyeni Qesusi. ³⁶ Hicü 'uyemiecacu yü'ücarite meni'itüaximecaitüni huyeta. ³⁷ Hicü Huriva Macu'u yemuriyaritüa viyeta me'ucahutü, yunaitü teyü'üquitüvamete meyumüiretü meyutemamavietü menisutüani carima 'aixüa me'utiyuatü Cacaüyari hepaüsita, nai que memüte'uxei türücaüyemecü que mütiuyü hepaüsita ³⁸ müpaü me'utiyuatü, 'Aixüa queticühüavarüvani que mü'ane ti'aitametütü 'umamie, que mü'ane Tati'aitüvamesüa miemetütü 'umamie. Taheima 'aixüa mequeteyuxeiyani, vapaitü visi meque'utiyuaneni. ³⁹ Hicü Pareseusixi hipatü memu'uvacai teüteri vasata müpaü metenitahüave, Ti'üquitame, 'ahesüa miemete quenivarutati'a teyü'üquitüvamete. ⁴⁰ Müpaü tinivarutahüave, Yanepütixehahüave, 'ime xüca cayuvatü me'umacaque, tetexi püta mepütihivaqueyu.

⁴¹ Mericüsü 'aura 'umietü 'ixeyaca quiecarí, niutasuani he'erivatü, ⁴² müpaü 'utaitü, 'Ecütütü siquere 'icü tucarisie xüca tüma peheitimanique tita müreuyevese para 'aixüa pemütixeyariyacü. Masi niuti'aviesieni hicü 'ahüxicü pemüca'ixeyacü. ⁴³ Tucari canaye'amücü, 'ana müme memümasi'aye'unie cuya tesariyayari meniti'uitüacuni 'a'aurie, 'ana 'a'aurie meniti'uicuni, para teüteri memücavayecü necü. ⁴⁴ Mecamanatihüacuni

cuiepa 'ecü, 'ateüterimata 'ahesüa memüyetei mepatixüriyani cuiepa. 'Ahesie tete xevitü pücacu'eiriva yuheima 'atetü. Müpaü catiniyümücü 'ecü pemüca'imaicaicü tucari quepaucua Cacaüyari müyuvaüriyacai 'ahesie mieme.

Que müti'iti tuqui 'amüpa

(Mateu 21:12-17; Maricuxi 11:15-19; Vani 2:13-22)

⁴⁵ Hicü tuqui 'amüpa curaruyarita heutahaca nisütüani varanuyeveveyatü tetuayamete ⁴⁶ müpaü tivacühüavetü, 'Ipaü püre'uxa, Nequi nenevieri caniquiyaritüni. Xeme püta terü xecanayeitüani haque tenavayamete memeyu'avieta.

⁴⁷ Mericüsü tucariçü tini'üquitacaitüni tuqui curaruyarita. Mara'acate memühürütüariecai, müme meta 'inüaricü memüte'üquitametetücai, teüteri va'uquiyarima yunaitü menicuvautüvecaitüni me'imienique. ⁴⁸ Peru müme mecaniyutatexieni müpaü meteyurienique, yunaitü teüteri memi'eniecaicü me'ihive'erietü niuquieya.

20

Quesusi heiserie que mürexeiyacai

(Mateu 21:23-27; Maricuxi 11:27-33)

¹ Mericüsü heiva teüteri tiniva'üquitüacaitüni tuqui 'amüpa curaruyarita 'ayevevetü, niuqui 'aixüa manuyüne vacuxaxatüvatü. Hicü mara'acate memühürütüariecai mümeta 'inüaricü memüte'üquitametetücai vahamatü 'uquiravesixi vahamatü meniu'axüani. ² Müpaü metenitahüave, Quetatineutahecüatüa haque memieme

heiserie pemexeiya 'ipaü pemütiyuriencü. Que mü'ane 'icü heiserie masipitüa 'iya pemütiyuriencü. ³ Müpaü tinivarutahüave, Mericüte neta xei niuquiyari nepüxeta'ivaviya. Yaxequeteneutahüavi ne. ⁴ Vani quepaucua müti'üyanecai, taheima mieme yatipitüariecai, teüteri xeicüa yamepüte'ipitüa nusu. ⁵ Mümeri müpaü meteniyücühüavecaitüni, Xüca tame müpaü te'utiyuani quename taheima mieme pitüariecai mücü müpaü canitayümücü, Mericüte, titayari yuri xecate'ita'eriri. ⁶ Masi xüca müpaü te'utiyuani quename teüteri me'ipitüacai, yunaitü teüteri tetecü mepütasituaxa, yuri memüte'eriecü quename Vani tixaxatame hücütücai Cacaüyarisüa mieme. ⁷ Hicü müpaü metenita'eiya quename 'asimecatemaicai haque mepitüariecai. ⁸ Qesusita müpaü tinivaruta'eiya, Mericüte neta 'asinepücatixetahüave haque memieme heiserie nemexeiya 'iya nemütiyuriencü.

*Te'üviyamete 'axa teyuruvamete
(Mateu 21:33-44; Maricuxi 12:1-11)*

⁹ Mericüsü 'icü 'üxasi hepaüsita ticuxatatü nisutüani tiva'üquitüatü teüteri müpaü 'utaitü, Tevi haraveri putavevi. Te'üviyamete nivaruhüritüani vacuetatüatü. Tevapai caneyani müixa. ¹⁰ Hicü tucari canaye'ani maticuacuaaxesie. Ti'uximayatame niutanü'ani te'üviyamete vahesüa memiyetuirienicü haraverita mieme yapaümeme cusiyarisie mieme. Peru te'üviyamete me'icuvaxüaca yacü xeicüa maveme meneinü'ani. ¹¹ Hicü tavari ti'uximayatame niutanü'ani. Müme me'icuvaxüaca 'iyata, me'inanaimaca,

meneinü'ani yacü xeicüa maveme. ¹² Tavari hairieca xeime niutanü'ani. Meheicovitexüaca menenuyehüani.

¹³ Hicü haraveri cusiyari müpaü niutayüni, Queri netiyurieni. Nenive nepanunü'ani neminaqui'erie. Tietü meteheiyehüviriecuni.

¹⁴ Hicü te'üviyamete me'ixeyaca, niuqui meniutixüatüatücüne müpaü me'utiyuatü, Camüsü, 'icüsie catininaquimücü cusiyari pinieya. Tepimieni tahesie püta mütinaquenicü pinieya. ¹⁵ Hicü haraveri vari meneicahüani, menimieni.

Mericüte, que vayurieni haraveri cusiyari. ¹⁶ Caninüamücü, nivatixütüamücü müme te'üviyamete. Hipame püta nivahüritüamücü yuharaveri. Müme memü'enanacai müpaü meniutiyuane, Xüca müpaü catiyüunique tüma.

¹⁷ 'Iya vaxeyatü müpaü niutayüni, Mericüte, xüca müpaü catiyüni, titayari 'ipaü raine 'utüarica 'aumü,

Mücü tete memutixani'erie qui vevivamete,

Mücü 'isiquina titutuicame nayani.

¹⁸ Yunaitü mücü tetesie memacaxürieni mepütimurixüani. Que mü'anesie mücaveni, pitaviviexüani.

Cuviyexunu tuminieya

(Mateu 21:45-46; 22:15-22; Maricuxi 12:12-17)

¹⁹ Mericüsü 'anatütü müme 'inüaricü memüte'üquitametetücai mara'acate memühüritüariecai yunaitü metenicu-vautüvecaitüni que memüte'iviyacü, peru menivamacarücaitüni teüteri müpaü metemaitü, müme müvaxatacaicü mücü 'üxasi hepaüsita

ti'üquitatü. ²⁰ Hicü me'itihupienique menivarutanü'ani 'avie nenieremete teüteri heiseriemecü yamemütecahu vahepaü memüyüacai yacü xeicüa. Me'iviyame niuquieyacü meniyetuaniquecaitüni, cuvexunaruri mita'ivaviyacü 'isücametütü. ²¹ Hicü menicu'ivaviyacaitüni müpaü me'utiyuatü, Ti'üquitame, tame tepütemate 'ecü heiseriemecü pemüticuxatacü, heiseriemecü pemüti'üquitacü. Yücü pepücativaxeiya teüteri, masi Cacaüyari huyeya hepaüsita pepüti'üquita que mütivaiyacü. ²² Tamüsü, titauniva temütetatuanicü Sesaxi cuviyexunuyasüa mieme, pücatauniva nusu. ²³ Timaitü que memüte'i'irüviyacai, müpaü tinivarutahüave, Titayari xenete'inüatatüve. ²⁴ Tuminiyari xequeneneuxeisitüa. Quepai ramu'u püra'uxa, quepai püra'utüarica. Müme müpaü metenitahüave, Sesaxi mu'uya canihücütüni, 'utüaricaya meta. ²⁵ Müpaü tinivarutahüave, Mericüte tita Sesaxisüa mütimieme, Sesaxi xequetenapinirieca, tita Cacauyarisüa mütimieme, Cacaüyari xequetenapinirieca. ²⁶ Mepüyutatexi niuquieyasie me'iviyacutü teüteri vahüxie. Mehüxyatü müya mütivarutahüavixücü cayuvatü meniumacaitüni.

Que memüte'ita'ivaviyaxü, müquite que memüte'anucu'uni hepaüsita

(Mateu 22:23-33; Maricuxi 12:18-27)

²⁷ Mericüsü Saruseusixi hipatü meniu'axüani müpaü memutiyanecai quename müquite meca'anucu'uni. Hicü müme menita'ivaviya, ²⁸ müpaü me'utiyuatü, Ti'üquitame, Muisexi müpaü catiniu'ütüani tahesie mieme, tevi

xüca masicaya 'umüni neüquetü, xüca türi cavarexeiyani, mücü tevi mutaya canitivitümücü yucue, türi nivativevimücü yumasica nivemama. ²⁹ Mericüsü 'atahutatü 'amenititecaitüni 'ivamarixi. Vamasica 'itivitüca 'uca niümüni, türi cavaruhayevaca. ³⁰ Mutaya yaxaicüa tiniuyurieni, tiumü türi cavaruhayevaca. ³¹ 'Iyata mutaya hairieca nitivitüni niümüni. Yaxaicüa 'atahutatü yunaitü türi mecavaruhayevaca meniucuini. ³² 'Imatüriecata niümüni 'uca. ³³ Mericüte, quepaucua xeniu memanucu'uni, 'atahutatü memitivitü, quepai ra'üya pürayani.

³⁴ Hicü Qesusi müpaü tinivarutahüave, Hicü miemete teüteri mepüneneüque mepüviquie. ³⁵ Müme vahesie mütinaque mücü cuie mühecuasie memaye'axüanicü, vahesie mütinaque memanucu'unicü müquite vasata, müme mepücaneneüqueni mepücaviquieca. ³⁶ Mücü meta, 'ana mepüca'yüvaveni tavari memücuinicü, Cacaüyarisüa miemete niuqui tuayamete vahepaü me'anenetü. Masi Cacaüyari nivemama mecanihümetüni, müme memanucu'uni. ³⁷ Müquite que memüte'anucu'uni, müpaüta Muisexi tiniu'üqita, yuxapasie haque tupiriya mexata. Müpaü cananuyüneni, 'Apurahami 'Isahaqui Cacuvu vacacaüyari canihücütüni Ti'aitametütü. ³⁸ 'Ayumieme müquite püca'vaxata quename vacacaüyari haitü. Memayeneniere püta vacacaüyari caniyuxatani, sepa memucui. Yunaitü mepayeneniere que mütivaxeiya. ³⁹ Hicü müme 'inüaricü memüte'üquitametetücai hipatü müpaü metenicühüaveni, Ti'üquitame, 'aixüa pepaine. ⁴⁰ Tavari mepüca'yüvau'riyacai

memita'ivaviyacü.

*Cürisitu quepai püraxiüyari, que
mütivaruta'ivaviyaxü*

(Mateu 22:41-46; Maricuxi 12:35-37)

⁴¹ Hicü müpaü tinivarutahüave Qesusi, Titayari müpaü mete'utiyuane quename Cürisitu Raviri xiüyarieya hücü. ⁴² Mücü Raviritütü cuicari xapayarisie müpaü paine,

Ti'aitame müpaü tinitahüave que mü'ane müneti'aitüa,

Neserieta quenacani.

⁴³ 'Ahetüapai mexi nevarahapani müme memümasi'aca'unie.

⁴⁴ Hicümü Raviritütü Neti'aitüvame tinitaterüva. Mericüte, xüca Cürisitu tita'aitüani Raviri, que timasiücü quename xiüyarieya.

*Qesusi que mütivaxanetacai müme 'inüaricü
memüte'üquitametücai*

(Mateu 23:1-36; Maricuxi 12:38-40; Rucaxi 11:37-54)

⁴⁵ Mericüsü yunaitü teüteri me'ieniecacu müpaü tinivarutahüave teyü'üquitüvamate,

⁴⁶ Xequeneyucuerivayurieca müme 'inüaricü memüte'üquitamete vahepaüsita, müme müvanaque 'etütüme me'anacatütü memeu'uvanicü, müme memeunaqui'a vaürisica memüpitüarienicü quiecari hixüapa, teüteri vahüxie memüyeyaxecü tuquita, quiecame 'aurie memayaxecü 'ixüararipa, müme vahepaüsita. ⁴⁷ Müme viyurasixi vapini mepütevarutixütüiri, 'emetehutevitü neneviericü para mücamasiücünicü que memüteyurie. Müme vahesie masi yemecü tinahüivani.

21

*Viyura tumini que müti'atüiri Cacaüyari
(Maricuxi 12:41-44)*

¹ Mericüsü heutaniereca nivaruxeiya xicusixi yu'imiquieri meheucaxürüvame tumini cacuniyarisie tuquita. ² Hicü 'uca tiuxei cünaya mumü tuminicü mümavecai mana heicaxürüvame huta senitavuyari. ³ Müpaü niutayüni, Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, 'icü viyura tuminicü mavetü cacunisie neicaxürieni vaücava, müme yunaitü 'esiva xecüa meneicaxürieni. ⁴ Müme yunaitü yuhayevame meneucaxürieni Cacaüyarisie mieme 'imiquieri. 'Icü 'uca yuhaveri mieme püta neucaxürieni cümana mütiyumicuacai naime.

*Qesusi que mutayü, tuqui 'amüpa que mütica'unarieniquecai 'arique
(Mateu 24:1-2; Maricuxi 13:1-2)*

⁵ Mericüsü hipatü tuqui 'amüpa hepaüsita metenicuxatacaitüni, que mütiquemaritüariecai tete visi 'anenemecü mavari visi 'anenemecü. Müpaü niutayüni Qesusi, ⁶ Xepixeiya 'icü. Tucari canaye'amücü quepaucua tete pücacu'eiriva yuheima 'atetü. Naitü püca'unarieni.

*Inüarite que mütimasiücüni taparirümecacu
(Mateu 24:3-28; Maricuxi 13:3-23)*

⁷ Müme müpaü metenita'ivaviya, Ti'üquitame, quepaucua müpaü pütüyüni que pemaine. Tita ti'inüaritüni quepaucua maye'aximeni. ⁸ Hicü müpaü niutayüni, Xequeneyucuerivayurieca capa xeheuyexürüyanicü. Yümüretü mecani'axüacuni, quename nehesüa memiemete

me'utiyuatü, Ne necanihücütüni me'utiyuatü, Tucari canaye'aniri me'utiyuatü. Va'utüma xepücahecücani. ⁹ Quepaucua cuyaxi xemüva'enieni meyucuitüveme, quepaucua xemütetamarieni memanucu'uiximecü cuyacü, xepüca'atixürüveni maricacü. Neuyeveca müpaü mütiyünicü meri, peru 'acuxi cuitü pücatapare.

¹⁰ 'Ana müpaü tinivarutahüave, Nuivarite mecaniyeha'acuni mevacuicutü hipame nuivarite. Xexuime cuieyarisie quiecatari mepüyeha'ani hipame cuieyarisie miemete mevacuicutü. ¹¹ Cuie carima canitayuamücü, xexuime quiecariyarisie haca canitavemücü vaüca cuiniyata. 'Inüari mamarivaveme muyuavisie mexeyatü, mecanimariusiecacuni.

¹² Yacatiyüvecacu cuxi, mepüxetiviya xeme, mepüxe'anuyeveiya. Mepüxeyetuani tuquiteta, casariyanata xemanutaxüriyanicü. Xepanuhapaniexüani te'aitamete vahüxie 'isücate vahüxie nehesüa xemümiemetecü. ¹³ Müpaü xe'itüarieme xecaniyüvavecuni xemütehecüatanicü.

¹⁴ 'Ayumieme yu'iyari xequeneseiriyani, xetiviyarieme xepücayu'iyaritüaca que xemutiyaneni. ¹⁵ Ne püta temaivavemete necanixe'ayeitüamücü, xemütiniunicü. 'Ayumieme yunaitü memüxe'aye'unie mecaniyutatexicuni mexe'a'ivacutü mexeniuquimacutü. ¹⁶ 'Asita xe'uquiyarima xe'ivama xemarema xehamicuma mecanixeyetuacuni. Hipame xeme mepüxecuini.

¹⁷ Yunaitü mecanixe'uxive'eriecacuni nehesüa xemümiemetecü. ¹⁸ Peru ni xei cüpayari pücaheuyeveni xemu'usie mieme.

¹⁹ Xete'uca'enivatü tucari xecaniyupitüacacuni.

20 Quepaucua xemüvaxeiya cuyaxi
 Querusareme 'aurie meyucuxeürieximecacu,
 'ana müpaü xecatenimaicacuni maye'aximecü
 quepaucua 'acumavetü mayani. 21 'Ana
 müme Cureya cuieyarisie meme'uvani
 meque'uyuta'unaxüani hürisie. Müme
 quiecarisie memütiteni mequevayecüni.
 Müme yeuta meme'uvani mepücaheutahaxüani
 quiecarisie. 22 Mücü tucarisie heiseriemecü
 mepüte'apiniyarieni quiecatari, 'ana cati-
 naye'amücü naitü que müre'uxa. 23 Xüa 'ui
 müme memuhuca müme memütesisitüani
 mücü tucarisie. 'Uximatüarica canitavemücü
 cuiepa, haxüa canitixuaverimücüta 'icü teüteri
 vahepaüsita. 24 'Ixiparacü menitacui'ivacuni, yu-
 naima nuivarite vahesüa mecananuhapaniecuni
 vaüriyarica. Nuivarite memücatateüterima
 mepütetürücariya Querusaremesie mexi vatucari
 cataparive.

Yuri Tevi que mütinuani

(Mateu 24:29-35, 42-44; Maricuxi 13:24-37)

25 'Inüarite pütixuavere tausie mesasie
 xuravesixi vahesie. Cuiepa meta nuivarite
 mepü'iyarixitüarieca meyhiverietü, 'asime-
 catemaitü que memüteyurieni, haramara
 hamevari que mütiyuane, müpaü meteyumaitü.
 26 Maricacü teüteri mepü'amüxüani mehe'erivatü
 cuiepa memütama que memü'itüarieni. Taheima
 miemete türücavimete mepütayuitüarienita. 27 'Ana
 Yuri Tevi que nemütiteva mecanenixeiyacuni
 haisata ne'acamieme netürücaüyetü cui

nexavatütü. ²⁸ Yatisutüarieximecacu xequeneu-tineniereni 'aixüa xequeteneyumaica. 'Ana paye'aximeni quepaucua xemütixünarieni.

²⁹ Hicü 'üxasi hepaüsita ticuxatatü tini-varuta'üquitüani müpaü 'utaitü, Xequeneu'ixüari pini ya naimete cüyexi. ³⁰ Quepaucua mütixavata, xe'i'ixüarietü yücümana xepütemaica tasüari 'auracacutüca. ³¹ Xemeta yaxaicüa, quepaucua xemixeiya 'ipaü yüaneme, xequetenemaica maye'aximecü Cacaüyari misütüanicü ti'aitatü.

³² Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, hicü miemete mepücatixüni mexi ca'aye'ave naitü. ³³ Muyuavi cuie naitü canitixümücü, peru nenuqui pücaxüni.

³⁴ Xequeneyü'üviyani capa xe'iyari 'u'itutuperecü xecu'ixüaratüvecacu xetarüvecacu cuiepa mieme tucariçü xeyu'iyaritüacacu. Xüca müpaü xeteyuriecaque, 'iya tucari yapaucua püxe'axe ³⁵ viniyaripaü. Mücü tucarisie menita'axiyariecuni yunaitü cuiepa memütama naisarie. ³⁶ Xequenayeneniereni 'aixüa, yuheyemecü xeyunenevietü para xemüyüvavenicü, Yuri Tevi hüxie xemaye'axüanicü xetavicueme 'uximatüaricasata 'umüramie.

³⁷ Mericüsü tucariçü tuqui 'amüpa curaruyarita niuyeicacaitüni ti'üquitatü. Tücaricü vayeyeicatü Huriva Macu'u yemuriyarisie nehupucaitüni. ³⁸ Yunaitü teüteri yuimuana meni'axecaitüni hesüana me'i'enienique tuquipa.

Que memüte'imieniquecai Quesusi
 (Mateu 26:1-5, 14-16; Maricuxi 14:1-2, 10-11;
 Vani 11:45-53)

¹ Mericüsü 'ixüarari canahurare quepaucua pa mücacuxanariyarie memücuacai mehe'erivatü Ca-caüyari que mütivaruhayevaxü vateüterima. ² Hicü mara'acate memühürütüariecai müme 'inüaricü memüte'üquitametetücai metenicuvautüvecaitüni que memüte'imieniquecai memüvamacarücaicü teüteri.

³ Hicü Cauyumarie niviya Cura 'Isicariuti-tanaca. Mücü Tamamata Heimana Yuhutame canixevitütücaitüni. ⁴ Heyaca mara'acate

memühürütüariecai vahesüa vacuyaxima vahesüa, metenicuxatacaitüni que mütivayetuirieniquecai. ⁵ Müme meniyutemamaviecaitüni. Mepuyuenie müpaü me'utiyuatü quename tumini me'i'ütüaniquecai.

⁶ Mücü 'iyarieya ya'anecacu tinicuvaunecaitüni quepaucua 'aixüa müyüniquecai müvayetuirienicü teüteri 'ameca'u'uvacacu.

Ti'aitame 'Icuaiya que mütiu'aisie 'inüariyari
 (Mateu 26:17-29; Maricuxi 14:12-25; Vani
 13:21-30; 1 Curinitutari 11:23-26)

⁷ Mericüsü Pa Mücacuxanariyari tucariyari naye'ani. 'Ana peuyevecai memüvacuinicü muxasi türixi 'ixüararicü. ⁸ Hicü Quesusi nivarutanü'ani Pecuru Vanimame müpaü haitü, Xequenehu 'aixüa xequeneyuri 'ixüarari 'icuaiyari, temütecuanicü. ⁹ Müme müpaü metenitahüave, Haque masihenaque 'aixüa temeiyurienicü. ¹⁰ Müpaü tinivarutahüave, Camüsü xeheutahaxüaximecacu quiecarisie 'uqui

nixe'anucunaquimücü ye'ü 'ahanatü hecuhanüca. Mücü xequenanuveyia quita haque meuhani. 11 Müpaü xepüteheitahüave muva quiecame, Ti'üquitame müpaü pümarahüave, Hipatüte haqueva qui müme nemütiva'üquitüa nehamatü 'ixüarari 'icuaiyari temücuanicü. 12 Mücü qui taüta xeheutivitüme canixexeisitüamücü hipame qui 'amüyeva naitü 'ureyepicame. Muva 'aixüa xequeteneyuri. 13 Hicü menecüne, meneitaxeiya que mütivarutahüavixü. Muva 'ixüarari 'icuaiyari 'aixüa meniuyurieni para meme'erivanicü Cacaüyari que mütivaruhayevaxü vateüterima.

14 Hicü 'aye'acu mexa 'aurie nayerüni, nü'arisixi yunaitü. 15 Hicü müpaü tinivarutahüave, Cuini mieme nepihive'eriecai xehamatü 'icü 'ixüarari 'icuaiyari nemücuanicü necaticuinivetü cuxi. 16 Yanepütixecühüave, tavari 'icü nepücacuani mexi ca'aye'ave tita 'ixüarari müti'inüariyari Cacaüyari ti'aitametücacu. 17 Hicü tecüxi 'anuhanaca pamüpariyusi 'ipitüaca Cacaüyari müpaü niutayüni, Xequenanhani 'icü, yuxexütü xequenanut'i'nüataxüa. 18 Yanepütixecühüave, ni hicü ni 'uxa'atüni varie tavari nepüca'enu'ieni caxie hayari mexi ca'aye'ave Cacaüyari misütüanicü ti'aitatü. 19 Hicü pa 'anu'üca pamüpariyusi 'ipitüaca Cacaüyari 'ititaraca nivarumini müpaü 'utaitü, 'Icü caninevaiyaritüni xehesie mieme müyetuiyani. 'Ipaü xequeteneyurieca xemünesi'a'erivanicü. 20 Yaxeicüa tiniuyurieni tecüxi hepaüsita mete'ucuacu müpaü 'utaitü, 'Icü tecüxita mieme türatu hecuame canihücütüni nexuriyacü,

müseiriyarieni xehesie mieme que mütitayeyuriyani.

²¹ Perusü que mü'ane münesiyetuanı 'ena paca, mamaya mexasie pama haque nemaca.

²² Yuri Tevi que nemütiteva, necaniyemieni nemümierenicü, que müti'aisie yamütiyünicü, perusü xüa 'ui que mü'ane münesiyetuanı.

²³ Müme menısutüanı niuqui mexüatüatü que mü'ane müme müxatacai quename müya tiyurieniquecai 'utaitü.

Ti'uximayatü hipame vahesie mieme, ve'eme que mürayanı

²⁴ 'Anata müme me'ütesatü menayu'ıva que mü'ane müme masi müve'emetücai. ²⁵ 'Iya müpaü tinıvarutahüave, Nuıvarite teva'aitüvamete metenıva'uxitüaca mete'aitatü, müme heiserie memexeyıa vahepaüsita quename 'aixüa meteyuruvamete meteniyuterüvani. ²⁶ Xeme püta müpaü xepücaıyüaca. Masi que mü'ane xeme müve'eme, mücü que mü'ane masi mühecuapaü queyüanı. Que mü'ane mütixe'aitüa, mücü que mü'ane xehesie mieme müti'uximayapaü queyüanı. ²⁷ Que xetecu'erıva, que mü'ane masi püve'eme, que mü'ane quıecametütü mütıcu'a, que mü'ane mıparevie timıcuatü, mücü nusu püve'eme. Xüarı quıecame masi püve'eme. Perusü ne xesata nepıyeıca xehesie mieme neti'uximayatü püta.

²⁸ Xeme nehesie xecatenıviyacaitüni xecatehayevatü ne'inüasıenecacu. ²⁹ Ne'uquıyari que münetıucaye ti'aitame nemayanıcü, neta yaxeyıcüa te'aitamete necanıxecayasamücü. ³⁰ Nehamatü xecatenıcuacıni xeteni'ıecuni mexa 'aurıe ne'acıme neti'aitametücacu. 'Isücate xecanıacünicuni, 'uvenısie xe'ayaxeme

xecateniva'aitüacacuni teüteri tamamata heimana yuhutame nuivarite 'Ixaherisie memüyecü.

Quesusi que mutayü, Pecuru que mütiyucu'imavaniquecai, quename ca'imaicai 'utaitü

(Mateu 26:31-35; Maricuxi 14:27-31; Vani 13:36-38)

³¹ Neuxei Simuni, yumarima 'aixüa. Cauyumarie püxevacuai, püxeta'inüata, püxeticase türicupaü. ³² Ne masi nepünetanenevie 'ahesie mieme pemücatihayevacü yuri peti'erietü. 'Ecüta quepaucua pemütihayeva peheuyevausetü quenivatuicani 'a'ivama. ³³ Mücü müpaü tinitahüave, Ti'aitame, nepünevaüriya 'ahesie nemütiviyanicü sepa nemanutahüiyani sepa nemumierieni. ³⁴ Rehüave, Pecuru 'acu, müpaü nepümaticühüave, vacana catahivavecacu cuxi hicü, 'ecü haicacüa pecani'acu'imavamücü, quename pecanesimate pe'utaitü.

Que mutayü 'aye'aximecacu

³⁵ Hicü müpaü tinivarutahüave, Quepaucua nemüxeheutanü'axüa cüsiuri xerai cacai xecate'upicame, tixaü xeteheuyehüacai 'acu. Müme Tixaüsü meniutiyuani. ³⁶ Müpaü tinivarutahüave, Hicüsü püta müpaü pücatiyüni.

Que mü'ane cüsiuri mexeiya queheihurieni, xerai meta yaxecüa. Que mü'ane mücaheixeiya cuya cusiraya yü'ücari que'utuani que'inaneni.

³⁷ Yanepütixecühüave, peuyevese nehiesie maye'atüarienicü müpaü que müre'uxa, 'Inüari niuquiyari sanamete vahepaü niu'itüarieni que müranuyüne. Naitü nehepaüsita que müre'uxa canaye'atüarieximeni. ³⁸ Hicü müme müpaü

meniutiyuani, Ti'aitame, neupei cusirate 'uva hutatü. 'Ariri, tinivacühüaveni.

Quesusi que mütiyutanenevie Quetisemanisie
(Mateu 26:36-46; Maricuxi 14:32-42)

³⁹ Mericüsü vayeyaca neyani haque me'axecai Huriva Macu'u yemuriyarisie. Teyü'üquitüvamete meniveiyacaitüni. ⁴⁰ Hicü muva heta'aca müpaü tinivarutahüave, Xequeneyunenevieca, capa xe'uta'isiparienicü. ⁴¹ Hicü yuxaüta yerümütü yateva niuyani memanucateisie tete que mürehüiva yacütütü. 'Utitunumaqueca niyutanenevieni ⁴² müpaü 'utaitü, Ne'uquiyari, xüca pe'avaüriyani, 'icü tecüxi quenanhani cuerietü yanemüca'itüarienicü. Masi que münetaque ne pücatixaü, que matinaque 'ecü püta yaquetiuyüni. ⁴³ Hicü niuqui tuayame masiücütü nayuyeitüani taheima mieme 'itürücariyatü, nixeiya. ⁴⁴ Hicü cui yüanetü hivericacü, masi cuini mieme yutatuatü niyuneneviecaitüni. Cuaxiyaya xuriya suniriyaripaü cani'anenecaitüni cuiepa caxürüvetü.

⁴⁵ Mericüsü yutanenevieca 'anucuqueca teyü'üquitüvamete vahesüa nuaca mana nivarutaxeiya mecusume hivericacü. ⁴⁶ Müpaü tinivarutahüave, Titayari xetecusu. Xequenanucu'uti xequeneyunenevieca capa xe'uta'isiparienicü.

Quesusi que mütiuviyarie
(Mateu 26:47-56; Maricuxi 14:43-50; Vani 18:2-11)

47 Mericüsü 'utaniucacacu cuxi yumüiretü teüteri meniu'axüani. Xevitü nivaravitücücaitüni Tamamata Heimana Yuhutame vahesie miemetütü Cura titevatü. Quesusi 'aurie niutaqueni 'i'isenique. 48 Peru Quesusi müpaü tinitahüave, Cura, penesi'iseme penetiyetüani Yuri Tevi que nemütiteva. 49 Teüterimama metemarietü que mütiyüniquecai müpaü meniutiyuani, Ti'aitame, tacusiracü tetetacuini. 50 Xevitü müme nicuva tevi mara'acame mühüritüariecaisüa mieme müti'uximayatametücai. Nacaya naviteni serietana mieme. 51 Peru Quesusi müpaü niutayüni, 'Ari xequeteneuhayeva. 'Imayüaca nacaya nenayehüani. 52 Hicü Quesusi müpaü tinivarutahüave mara'acate memühüritüariecai cuyaxi tuquipa miemete 'uquiravesixi memeyecü me'iviyaque, Cari xepeyecü cusirate cüyexi xe'u'ütü xenesiviyaque, tinavayamepaü que mütiviviyarüva. 53 Tucariçü xehesüa ne'uyeicacacu tuquipa xepücanesi'umayüa. Peru 'icü xetucari canihücütüni yamütiyünicü, Yüvicame heiserie pexeiya hicü.

Pecuru que mütiyucu'imavacai, Nepüca'imate Quesusi 'utaitü

(Mateu 26:57-58, 69-75; Maricuxi 14:53-54, 66-72; Vani 18:12-18, 25-27)

54 Mericüsü me'iviyaca meneivitüni. Mara'acame mühüritüariecai quita meni'atüani. Pecuru yateva niveiyacaitüni. 55 Tacua hixüapa me'utinaicu me'utiyaxecu Pecuruta niutayerüni va'aurie. 56 Hicü xevitü 'üimari mana müti'uximayacai 'ixeyaca hecüaripa 'ucaime 'ixeyatü müpaü niutayüni, Cari 'icüta hamatüana

niuyeicacaitüni. ⁵⁷ Mücü niyucu'imavacaitüni müpaü 'utaitü, 'Uca 'acu, nepüca'imate. ⁵⁸ Yareutevitüta xevitü 'ixeyaca müpaü tiutayü, 'Ecüsü xevitü müme pecanihücütüni. Pecuru müpaü tiutayü, Que cüxipa ne nepücahücü. ⁵⁹ Hicü xei hurayari 'aye'acu yacütüniquetü xevitüta heiseriemecü müpaü niutayüni, Masi 'icü hamatüana niuyeicacaitüni, pücarereyatanaca. ⁶⁰ Pecuru raine, Quetütüri, ne 'asinepücatimate que pemaine. Yapaucua haniucacacu cuxi vacana niutahiva. ⁶¹ Ti'aitame ta'aurie 'aveca neutaniere Pecuru xeyatü. Hicü Pecuru Ti'aitame niuquieya na'erivacaitüni que mütitahüavixü, Vacana catahivavecacu cuxi hicü, 'ecü haicacüa pepü'acu'imavani quename pecanesimate pe'utaitü. ⁶² Vayeyaca niutasuani cui yuhiverietü.

*Quesusi que mütinanaimariecai que müticuveivacai
(Mateu 26:67-68; Maricuxi 14:65)*

⁶³ Hicü 'uquisi Quesusi memü'üviyacai meninanaimacaitüni. Menicuvayacaitüni. ⁶⁴ Meheitinaca menicu'ivaviyacaitüni yame'utiyuatü, Cari Cacaüyarisüa mieme pepütixaxatame. Quetaneutaxatüa, quepaicü masicuvaya. ⁶⁵ Vaüca masi metenicühüavecaitüni 'axa me'utiyuatü.

*Quesusi que mütiutahüavarie 'isücate vahüxie
(Mateu 26:59-66; Maricuxi 14:55-64; Vani 18:19-24)*

⁶⁶ Mericüsü 'ucatarecu teüteri va'uquiyarima meniyucuxeürieni mara'acate memühüritüariecai mümëta 'inüaricü memüte'üquitametetücai.

Meni'atüani memayuxeüriecaisie. ⁶⁷ Müpäü metenitahüave, Que mü'ane heiserie mupitüarie xüca pehücütüni 'ecü pecürisitütütü, yaquetatineutahüavi. Müpäü tini-varuta'eiya, Xüca yanetixehahüavenique yuri xepücaneteta'eririeniqueyu. ⁶⁸ Xüca nexecu'ivaviyanique xepücanesiha'eiyaniqueyu, xepücanesixünaqueyu. ⁶⁹ Peru hicüri 'uxa'atünita Yuri Tevi que nemütiteva Cacaüyari mütürücaüye serieta nepacani. ⁷⁰ Yunaitü müpäü metenicühüaveni, 'A, 'ecü xeniu Cacaüyari petinu'aya. Tivarahüave, Xeme müpäü xeputiya, ne nepühücü. ⁷¹ Müpäü meniutiyuani, Que cuxi tetevareuyehüva tehecüatamete. Tamesietü tepi'eni tetana mieme.

23

*Quesusi que mütiutahüavarie Piratu hüxie
(Mateu 27:1-2, 11-14; Maricuxi 15:1-5; Vani
18:28-38)*

¹ Hicü yunaitü mepanucu'ui meneihana müta'ivaviyarienicü Piratusüa. ² 'Ana menisütüani me'ixanetatü müpäü me'utiyaütü, Te'icu'ivaviyatü 'ipaü tecatenimaica, cuamanarica vevietü tiniva'üquitüaca tateüterima, nivanenaca memücateyutuanicü Sesaxi cuviyexunuya tuminieya, müpäü canaineni quename heiserie 'upitüarie Cürisitütütü, ti'aitame yuxatatü. ³ Hicü Piratu müpäü tinita'ivaviya, 'Ecü Huriyusixi teüteriyari tiva'aitüvame petihücü. Tita'ei, 'Ecüsü müpäü pecanaineni. ⁴ Hicü Piratu müpäü tinivarutahüave mara'acate memühürütüariecai, teüteri memüyucuxeürie,

Que nemütimate, tixaü pücareuyevese 'icü tevi müxanesiecaü. ⁵ Müme masi cuini mieme menicu'imavacaitüni yame'utiyuatü, Canivaxamurieneni teüteri, ti'üquitatü naisarie Cureya cuieyarisie, Carereya cuieyarisie heisütüaca 'uvapaita.

Quesusi que mütiutahüavarie Herurexi hüxie

⁶ Mericüsü Piratu 'u'enaca nicu'ivavacaitüni xüca Carereyatanaca hücütücaitüni tevi. ⁷ Tiutamarieca Herurexi mehüritüariecaisie müquiecametücaicü, hesüana neinü'ani, Herurexi Querusaremesie muyeicacaicü 'ana. ⁸ Mericüsü Herurexi Quesusi xeyatü niyutemaviecaitüni vaüca. Müixa nixeyamücücaitüni mü'enacaicü hepaüsitana. Müpaü tinicu'erivacaitüni, Quesusi tixaütü mütiyurieniquecaicü 'inüari, 'ixeyamütü. ⁹ Vaüca niuqui nicu'ivaviyacaitüni, 'iya 'asicare'eiyacacu. ¹⁰ Peru mara'acate memühüritüariecai müme 'inüaricü memüte'üquitametetücai yunaitü mecaniu'axüani, carima menixanetacaitüni. ¹¹ 'Ana Herurexi yucuyaxima vahamatü menitave'eriecaitüni me'inanaimatü. 'Ixuriqui visi mü'anecü me'itiquemaritüaca tavari meneinü'ani Piratusüa. ¹² Mücü tucarisie Herurexi Piratu meniutemaviecaitüni. Mepayuca'uniecai müixa, 'anaque 'aixüa mepütexuyeyacai.

'Isücame que mütiuta'aitaxü, Quesusi mümierienicü (Mateu 27:15-26; Maricuxi 15:6-15; Vani 18:39-19:16)

¹³ Hicü Piratu varucuxeürieca mara'acate memühüritüariecai 'isücate teüteri yunaime,

14 müpaü tinivarutahüave, Nehesüa xepi'atüa 'icü tevi, quename cuamanarica vevietü tiva'üquitüa teüteri xe'utiyuatü. Camü, xehüxie ne'ita'ivaviyaca ne, que nemütimate, tixaü pücareuyevese 'icü tevisie mürahüiyanicü que xemüte'ixaneta. 15 Herurexita yaxaicüa niutayüni, nex'e'utanü'acu hesüana tavari nehësüa caneyenü'aniri. 'Asipücatiuyuri hesiena mütinaquenicü mümierienicü. 16 'Ayumieme nepütita'aita mücuveyaxüanicü, 'arique nepixüna.

17 Mericüsü 'ixüararipa neuyevecaitüni xeime müvaxünirienicü 'anutahüiyacame. 18 'Ana yunaitü 'axeicüa meniutihiva müpaü me'utiyuatü, Quenemi'a 'icü, quetaneuxüniri Vaxavaxi püta. 19 Mücü müyumienecaicü quiecarisie, xeime mumicü, casariyanata nanutahüiyacaitüni. 20 Piratu tavari nivarutahüave, Qesusi xünamütü. 21 Müme masi meniutihivacaitüni müpaü me'utiyuatü, Curuxisie quenecavi, quenemi'a. 22 Hairieca müpaü tinivarutahüave, Titayaricutaxi, quecuta tiuyuri 'icü. Que nemütimate ne, tixaü pücareuyevese mümierienicü. 'Ayumieme cuveyaxüayu nepixüna. 23 Müme masi carima menivaviriecaitüni curuxisie mümierienicü. Teüteri, mara'acate memühüritüarielai hivaricü mene'iva. 24 Hicü Piratu müpaü tiniuta'aita yamütüyünicü que memüte'ivautüvecai müme. 25 Nixüna que mü'ane memüvaucal, que mü'ane manutahüiyacal casariyanata müyumienecaicü xeime mumicü, Qesusi püta neyetuani yamüranayeyanicü que mütivanaquecal.

Qesusi que mütiucaviya curuxisie, que

mütiumerie

(Mateu 27:32-44; Maricuxi 15:21-32; Vani 19:17-27)

²⁶ Mericüsü mehevitütü me'imienique, meniviya xeime Simuni titevacame Sirenetanaca. Mücü xaüsie heyeyaca, quiecarisie ni'aximecaitüni. Menititütüani curuxi Quesusi 'utüma menütünicü.

²⁷ 'Ana yumüiretü teüteri meniveiyacaitüni, 'ucari meta me'utisuatü me'isuariviyatü.

²⁸ Hicü ta'aurie 'aveca müpaü Quesusi tinivarutahüave, Xeme 'ucari Querusaremetari xepüca'utisuanani nehepaüsita. Yuhepaüsita püta yunivema vahepaüsita xequeneutisuanani.

²⁹ Tucari canaye'amücü quepaucua müpaü memutiyuaneni, müme memüca'yüvave türi memüvarexeiyanicü, müme 'aixüa mepü'itüarie, müme memücatinivevave müme memücatesisitüavave, 'aixüa mepü'itüarie müme.

³⁰ 'Anari menisütüacuni müpaü mete'icühüavetü hürü, Taheima quenanacaxürü, müpaüta metenivatahüavicuni yemurite, Xequetaneuti'avieta. ³¹ Hicüpaü xüca meteyurieni cüye yuricacu, quesü tiyüni tavayu.

³² Hipatüta yuhutatü mepehapanie 'axa teyuruvamete memücüi'ivacü hepaüna. ³³ Mericüsü quepaucua memü'axüa Müqui Mu'uya Manuve müracusevasie, mana curuxisie menitivieni. 'Axa teyuruvameteta menivarutivütüani, serietana xeime 'utatanata xeime. ³⁴ Hicü Quesusi müpaü niutayüni, Ne'uquiyari, quetinivareuyehüvirieca. 'Asimepücatemate que memüteyurie.

'Ana cuyaxi meniyuta'iva 'ixuriquiteya meyutahuritüanique. ³⁵ Teüteri mana meniti'ucaitüni metanenieretü. 'Isücate menitave'eriecaitüni müpaü me'utiyuatü, Hipame niu püvavicueisitüacai, yücümana queyutavicueisitüani xüca 'acu hücütüni que mü'ane Cacaüyari heiserie mipitüa Cürisitütüme, que mü'ane manayexeyarie xüca hücütüni 'icü.

³⁶ Cuyaxita yaxaicüa meninanaimacaitüni me'axetü masina me'itüatü ³⁷ müpaü me'utiyuatü, 'Ecü Huriyusixi tiva'aitüvame xüca pehücütüni, quene'atavicueisitüa. ³⁸ Mücü meta, xapa mu'uya heima meneimani, 'ICÜ HURIYUSIXI TIVA'AITÜVAME CANIHÜCÜTÜNI 'anuyüneme Cüriyecusixi Xumatari Hepürayusixi teüteriyari vaniuquicü 'aye'uxame.

³⁹ Hicü 'axa teyuruvamete mana memutivücai xevitü 'axa tinicühüavecaitüni, müpaü 'utaitü, Cari 'ecü pecaticürisitu. Mericüte, quene'atavicueisitüa, tameta quetaneutavicueisitüa, ticühüavetü. ⁴⁰ Xevitü püta tapa mutiviecai nitatieni müpaü 'utaitü, Cari 'ecü Cacaüyari pecatimacaxe sepa hepaüna pemü'itüariene yaxaicüa petiutahüavarioca. ⁴¹ Peru caniheiserietüni tahesie que mütiunaquixü, que müreuyevese xEICÜA tepü'itüarietüve yatemüteyuricaicü. 'Icü masi tixaü 'asipücatiyurieve. ⁴² Müpaü niutayünita, Qesusi 'acu, quenena'erivani quepaucua pemunuani ti'aitame pehücütütü. ⁴³ Hicü Qesusi müpaü tinitahüave, Niuqui caniseüyeni que nematicühüave, hicütütü nehesüa pepeyeicani

visi müracu'anesie.

Quesusi que mütiyetua yu'iyari

(*Mateu 27:45-56; Maricuxi 15:33-41; Vani 19:28-30*)

⁴⁴ Mericüsü tuca naye'ani. Mana cuiepa nacuyüre naisarie cüa caviecacuque. ⁴⁵ Tau 'uyürecu 'ixuriqui meuviecai tuqui 'amüpata hixüata nisane. ⁴⁶ Hicü Quesusi carima 'utahivaca müpaü niutayüni, Ne'uquiyari, ne'iyari nepümasihüritüa. Müpaü 'utayüca yu'iyari niyetuani.

⁴⁷ Hicü cuya mühürütüariecai 'uniereca que mütiuyü 'aixüa niutayüni Cacaüyari hepaüsita müpaü 'utaitü, Xüari 'icü tevi heiserie pexeyacai. ⁴⁸ Yunaitü teüteri menenierenique memüyucuxeürie, me'uneniereca que mütiuyü, yu'utüma menecüne yutavisie meyucusunatü hivericacü. ⁴⁹ Peru yunaitü memimaicai mana meniti'ucaitüni yateva. 'Ucari meta hamatüana memeyecü Carereyasie, müme mana meniti'ucaitüni menenieretü.

Quesusi que mütiuteuqui

(*Mateu 27:57-61; Maricuxi 15:42-47; Vani 19:38-42*)

⁵⁰⁻⁵¹ Mericüsü tevi 'aniuyeicacaitüni Cuse titevatü. 'Isücate canixevitütücaitüni, 'aixüa pütüca'iyaricai heiseriemecü yapüticameicai. Mücü yapüca'anecai que memüteyu'eni que memüte'uyuri. 'Arimateya caniquiecametücaitüni Cureya cuieyarisie, yuri tini'eriecaitüni ta'icuevatü Cacaüyari misütüanicü ti'aitatü. ⁵² Hicü Piratusüa nuaca nitavavirieni Quesusi caxarieya. ⁵³ Hecacueca nicu'eima rinu 'ixuriquiyaricü,

neicuteucu teuquiyapa 'aitüa müvaye'inieriesie
 haque tevi hasuacu mücaheutatequievesie.
⁵⁴ Mericüsü püpienixitücai 'ana, 'uxi piya tucari
 püsutüariximecai.

⁵⁵ Meneiveiya 'ucari Carereyasie memeyecü
 'utümana. Menixeiya teuquiya, caxarieya
 mete'uxei que mütiuteque. ⁵⁶ Yu'utüma
 mehecüneca 'aixüa meni yurieni visi mu'üa mixaxi
 nücame 'uhaye.

Mericüsü 'uxi piya tucarisie
 mecani'uxi piecaitüni 'aisica que maine.

24

Que müranutanierixü 'umierieca

(Mateu 28:1-10; Maricuxi 16:1-8; Vani 20:1-10)

¹ Perusü ximeri cuitü, teuquiyapa
 meniu'axüani semana mexüacame tucarisie
 visi mu'üa me'ahapatü memicuxeüri. ² Hicü
 tete meniutaxeiya heuhüiyacame quitenie
 meucatei. ³ 'Umeheutahaxüaca teuquiyapa,
 mepüca'itaxei Ti'aitame Qesusi caxarieya.
⁴ 'Asimepücatemaicai que memüteyurieniquecai
 müpaü mütiuyücü. Hicü 'uquisi yuhutatü
 va'aurie meniuti'uni merücavime me'anacatütü.
⁵ Memamacacu cuiepa metihüxima'ucacu müpaü
 metenivarutahüave, Titayari müquite vasata
 xete'ivautüve mücü mayeyuri. ⁶ 'Uva püca yeca,
 cananucuquetüarieni püta. Xequena'erivani
 que mütxe'utahüavixü Carereyasie 'uyeicatü
 cuxi, ⁷ que xemüte'utahüavarie Yuri Tevi
 hepaüsita, que müreuyevecai müyetuiyanicü
 'axa teyuruvamete memiviyacü, curuxisie
 mümierienicü, hairieca tucarisie manucuquenicü

que müreyevacai. ⁸ 'Ana mene'erivani niuquieya.
⁹ Hicü teuquiyapa mevayecüneca menecüne.
 'Icü naime metenivarutaxatüani Tamamata
 Heimana Xeime, hipameta yunaime. ¹⁰ 'Ucari
 Mariya Mararatanaca, Vana, Mariya Cacuvu
 müvarusieyatücai metenitetevacaitüni. Hipatüta
 vahamatü memu'uvacai 'ucari yunaitü
 yametenivarutaxatüani nü'arisixi. ¹¹ Peru
 müme yacü me'utiyuaneme meni'eriecaitüni
 metecuxatacacu, yuri mepücatevaruta'eriri.

¹² Perusü Pecuru caneyani teuquiyapa
 'unausarümetü. 'Anahuca nixeiya 'ixuriqui mana
 'acateme 'uyemaveme. Yuquie neyani vaüca
 'iyarixietü que mütiunierixü hepaüsita.

*Que memüte'ixei, 'Emau huyeyari 'utüa
 me'uyehütü*

(Maricuxi 16:12-13)

¹³ Mericüsü mücü tucarisie yuhutatü
 müme huyeta menecüne, quiecarisie
 meneta'axüaniquecaitüni 'Emau müracutevasie.
 Querusareme nehuracaitüni, yanetevacaitüni
 tamamata heimana huta quirumeturuyari xeicüa.

¹⁴ Metenicuxatacaitüni naitü que mütiuyü
 hepaüsita. ¹⁵ Mericüsü metecuxatacacu niuqui
 mexüatüacacu Qesusitütü nivananucu'axe
 me'uhucacu. Vahamatü niemiecaitüni.

¹⁶ Mepücapitüariecai memeitimanicü. ¹⁷ Müpaü
 tinivarutahüave, Que titita 'icü niuqui xemüxüatüa
 xe'uhütü. Titayari xeteyuhiverie. Müme mana
 meniuti'uni me'ayexüxünitü yühüxie. ¹⁸ Xevitü
 müme Cüreupaxi mütitevacai müpaü tinitahüave,
 Cari 'ecü 'asipepücatimate Querusareme que
 müreyü tacai 'atu. 'Asita cücamete müpaü

mepütemate. ¹⁹ 'Iya müpäü tinivacühüaveni, Que reyücuta. Müme müpäü mete'itahüavixü, Qesusi Nasaretitanaca, que müranayetüa pecatimate. Mücü 'uqui Cacaüyarisie mieme catinixaxatametücaitüni. Que mütiyurienecai que müticuxatacai, canitürücaüyecaitüni Cacaüyari hüxie yunaime teüteri vahüxie. ²⁰ Tamara'acate memühüritüarie ta'isücateta meniyetuani hesiena mürähüyanicü mümierienicü, 'arique curuxisie mepeimie. ²¹ Tamesietü tecanita'icuevacaitüni yuri tete'erietü 'iya mühücütücaicü que mü'ane mütasitixünaquecai 'Ixaherisixi teüteriyari. Mücü meta, haica tucari caniyuriecari hicü, müya reyücu. ²² Süricüte, 'ucari tasata miemete mepütasihüxiyatüa hicü. Ximeri vaniu menecucünixüani teuquiyapa, ²³ peru caxarieya mepücahexei. Meniu'axüani müpäü me'utiyuatü quename niuqui tuayamete mevarexei metehinüme meyu'erietü. Müme vaniu quename Qesusi 'ayeyuri metenivaretahüave. ²⁴ 'Ana hipatüta tahamatü memü'uva teuquiyapa menecüne. 'Ucari que memaitücatei, müpäü 'aneme mepetaxei, peru Qesusi mepücahexei. ²⁵ Hicü Qesusi müpäü tinivarutahüave, Cari 'asixepücatemate, yu'iyarisie xepu'itutupe, 'acuxi yuri xepücateta'erivave texaxatamete que memütecuxatacaisie naimie. ²⁶ Careuyevecai Cürisitu müpäü müticuinecü, 'arique mücaque visi 'anetü carayaniquecai. ²⁷ 'Ana Muisexi xapaya xatatü meri yunaime texaxatamete vaxapa xatatü, nisütüani tivahecüasitüiyatü que müre'ucai hepäüsitana naimie 'utüaricasie.

28 Mericüsü quiecari haque memeta'axüaniquecai meneta'axüani. 'Iya masi teva niemiecaitüni. 29 Müme cuini mieme meni'iniecaitüni müpaü me'utiyuatü, Tahamatü quene'ahayeva, 'esivatücacu putaicai pacayunirüme. Hicü muva neutahani vahamatü müyuhayevacü. 30 Hicü vahamatü 'ayerüca mexa 'aurie, 'enu'üca pa, 'aixüa niutayüni Cacaüyari hepaüsita pa hepaüsita. 'Ititaraca nivarumini. 31 'Ana vahüxie canenarietü nayani, meneitimani. 'Iya masi camasiücütü nayuyeitüani tavari memüca'ixeyacü. 32 Hicü müpaü meteniyücühüavecaitüni, 'E'e, 'ayumieme ta'iyarisie cuini mieme tepütayetuacai mexi taticuxaxatüvacai huyeta te'uhucacu, mexi tasihecüasitüiyacai 'utüarica que maine.

33 Hicü me'anucu'uca cuitü, Querusareme menecüne yu'utüma. Tamamata Heimana Xeime hipameta menivaretaxeyia meyuxeüriecame.

34 Müme müpaü meniutiyuanecaitüni, Caniyuritüni, Ti'aitame panucuque. Masiücütü nayuyeitüani Simuni 'ixeyacacu. 35 Mümeta metenivarutaxatüani huyeta que müreyü, que memüteheitima pa 'utitaracu.

Quesusi masiücütü que mürayuyeitüa teyü'üquitüvamete memixeyacü

(Mateu 28:16-20; Maricuxi 16:14-18; Vani 20:19-23)

36 Mericüsü metecuxatacacu cuxi, 'iya vahixüata niutaqueni. Müpaü niutayüni, 'Aixüa 'acu.

37 Müme meniutimamani, müqui mexeyame meyu'erietü. 38 Mücüsü müpaü tinivarutahüave, Titayari xeteyuxamurie. Titayari xete'isutüa

niuqui xexüatüatü yu'iyarisie. ³⁹ Xequeneu'ixüari
 nemamate ne'ücate, ne necanihücütüni.
 Xequeneneumayüa xequeneneuxeiya. 'Iyari
 'ume pücahexeiya vai pücahexeiya nehepaü.
⁴⁰ Müpaü 'utayüca yumamate yü'ücate
 nivaruxeisitüani. ⁴¹ Meyutemamavietü
 mehüxiyatü, cayuri mepü'eriecai cuxi. Hicü
 müpaü tinivarutahüave, Tixaü xecatehexeiya
 'uva ticuaivame. ⁴² Qesü vaiyari menimini
 variquime texicamame. ⁴³ 'Enu'üca nitacuani
 vahüxie. ⁴⁴ Mericüsü müpaü tinivarutahüave, 'Icü
 niuqui necanixecuxaxatüvacaitüni xehamatü
 ne'uyeicatü cuxi, müpaü ne'utaitü quename
 heuyevecai maye'atüarienicü naitü nehepaüsita
 que müre'uxa Muisexi 'inüarieya niuquiyarisie
 texaxatamete vaxapasie cuicari xapayarisie
 ne'utaitü. ⁴⁵ 'Ana va'iyari nivatiyepieni
 memeitimanicü tita 'utüarica xapayari mütixatacai.
⁴⁶ Müpaüta tinivarutahüave, Müpaü püre'uxa,
 que müreuyevecai Cürisitu nehücütütü müya
 netinicuinequecaitüni, hairieca tucarisie
 nenanucuqueni quecaitüni müquite vasata.
⁴⁷ Mücü meta, yunaitü nuivarite müpaü
 mecatenitahüavariecuni, xüca xetehayeva
 que xemüteyuriecäi, xenesihahüavetü que
 mü'ane nemühücü, xepüteheuyehüviyarieni
 'axa xemüte'uyuricü. Querusareme meri,
 'ariqueta xaüsie yacatinicuxaxasivamücü.
⁴⁸ Xeme xecanihümetüni xemunenierixü
 xemihecüata 'icü que mütiuyü hepaüsita. ⁴⁹ Ne
 meta nepütixehanü'airieni tita ne'uquiyari
 mürainecai mütixeminiquecaicü. Xeme quiecarisie
 xequeneyuhayevani tucari 'aye'ayuque

quepaucua türücariya xemüpitüarieni taheima mieme, 'anaque xepüvayecüne.

Que müranutitüa
(*Maricuxi 16:19-20*)

⁵⁰ Hicü nivarayevitüni Vetaniya 'aurie. Yumama teicü heseratü niutaniuni 'aixüa memü'itüarienicü. ⁵¹ Mexi müpaü 'utaniucacai vahesüa nayeyani, muyuavisie nanutivitüquieni. ⁵² Müme nenevieri me'ipitüaca Querusareme menecüne cuini mieme meyutemamavietü. ⁵³ Tucaricü tuqui curaruyarita meniu'uvacaitüni 'aixüa me'utiyuatü Ca-caüyari hepaüsita. Müpaü xEICÜa cani'aneni.

**Cacaüyari niuquieya xapayari türatu hecuame
hepaüsita tati'aitüvame tasivicueisitüvame
Qesusi Cürisitu mi'atüa
New Testament in Huichol (MX:hch:Huichol)
El Nuevo Testamento de nuestro señor y salvador
Jesucristo**

copyright © 1988 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Huichol

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Huichol [hch], Mexico

Copyright Information

© 1988, Wycliffe Bible Translators, Inc.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The New Testament

in Huichol

© 1988, Wycliffe Bible Translators, Inc.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-04-25

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 29 Jan 2022

79690d81-fd4b-51b4-a3a6-712e0fddaca3